

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

**ZORUNLU GÖÇ: SURIYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN
FİLİSTİNLİ KADINLARIN DENEYİMLERİ**

Esmâ Nur KAŞRAM

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

ZORUNLU GÖÇ: SURIYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN
FİLİSTİNLİ KADINLARIN DENEYİMLERİ

Esmâ Nur KAŞRAM

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Esmâ Nur KAŞRAM tarafından hazırlanan “Zorunlu Göç: Suriye'den Türkiye'ye Göç Eden Filistinli Kadınların Deneyimleri” başlıklı bu çalışma, 13.11.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. İlkur YÜKSEL KAPTANOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU (Danışman)

Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

[İmza]

Esmâ Nur KAŞRAM

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Ashhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

[İmza]

Esmā Nur KAŞRAM

ÖZET

KAŞRAM, Esmâ Nur. *Zorunlu Göç: Suriye'den Türkiye'ye Göç Eden Filistinli Kadınların Göç Deneyimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

1948 yılında İsrail'in Filistin'i işgal etmesiyle pek çok Filistinli Suriye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Filistin'e geri döneceklerini düşünen pek çok Filistinli, anavatanlarına geri dönememiş ve Suriye'de nesiller boyu vatansız olarak yaşamıştır. Bu çalışma zorunlu göçü ikinci ve üçüncü kuşak olarak deneyimleyen Suriye doğumlu Filistinli kadınları konu edinmektedir. Bu kadınlar, 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşından dolayı Suriye'den Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriye'den göç eden Filistinli kadınların edindikleri göç deneyimleri, zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet bağlamında, kadınların yeniden inşa ettikleri kimlik ve aidiyet ilişkisiyle ele alınmıştır. Feminist bakış açısını benimseyen bu çalışma, Suriye doğumlu Filistinli kadınların göç deneyimlerini ve yaşam mücadelelerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Çalışma Suriye doğumlu Filistinli kadınların hayatlarının üç dönemine odaklanmıştır: İkinci, üçüncü kuşak kadınların Suriye'deki yaşamı ve kamp deneyimleri; Suriye iç savaşına tanıklıkları ve Türkiye'ye zorunlu göç süreci; Türkiye'de yaşam deneyimleri.

Anahtar Sözcükler

Filistin, Suriye, zorunlu göç, toplumsal cinsiyet, kimlik, aidiyet

ABSTRACT

KAŞRAM, Esma Nur. *Forced Migration: Experiences of Palestinian Women Migrating from Syria to Turkey*, Master's Thesis, Ankara, 2024.

In 1948, when Israel occupied Palestine, many Palestinians were forced to migrate to Syria. Many Palestinians who thought that they would return to Palestine, could not return to their homeland and lived in Syria as stateless for generations. This study focuses on Syrian-born Palestinian women who experienced forced migration as the second and third generation. These women had to migrate from Syria to Turkey due to the Syrian civil war that started in 2011. The migration experiences of Syrian-born Palestinian women who migrated from Syria are analysed in the context of forced migration and gender, with the relationship of identity and belonging that women reconstruct. Adopting a feminist perspective, this study aims to make the migration experiences and life struggles of Syrian-born Palestinian women visible. The study focuses on three periods of Syrian-born Palestinian women's lives: Second and third generation women's life in Syria and their camp experiences, their witness to the Syrian civil war and the process of forced migration to Turkey, and their life experiences in Turkey.

Keywords

Palestine, Syria, forced migration, gender, identity, belonging

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	5
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMANIN SORUSU	7
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	8
1.3.1. Katılımcıların/Görüşülen Kişilerin Özellikleri	10
1.3.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci	11
1.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	13
2. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	14
2.1. GÖÇ VE ZORUNLU GÖÇ TANIMLARI	14
2.1.1. Göç Tanımı.....	14
2.1.2. Zorunlu Göç	16
2.2. KADIN, TOPLUMSAL CİNSİYET VE ZORUNLU GÖÇ	19
2.3. ZORUNLU GÖÇ, AİDİYET VE KİMLİK	24
3. BÖLÜM: FİLİSTİN’İN TARİHSEL SÜRECİ İÇİNDE ZORUNLU GÖÇ	29
3.1. İSRAİL’İN KURULMASI VE FİLİSTİNLİLERİN ZORUNLU GÖÇÜ (1896-1948)	29
3.2. 1948 SONRASI FİLİSTİN ve SURİYE’DEKİ FİLİSTİNLİLERİN HAKLARI	31

3.2.1. 1948 Sonrası Filistin	31
3.2.1. Suriye’de Yaşayan Filistinlilerin Hakları.....	34
3.3. SURİYE DOĞUMLU FİLİSTİNLİLERİN TÜRKİYE’YE ZORUNLU	
GÖÇ SÜRECİ.....	36
3.3.1. Suriye’den Göç Eden Türkiye’de Yaşayan Suriye Doğumlu Filistinliler	39
4. BÖLÜM: SURİYE DOĞUMLU FİLİSTİNLİ KADINLARIN SAVAŞ VE	
ZORUNLU GÖÇ DENEYİMİ	42
4.1. SURİYE’DE FİLİSTİNLİ MÜLTECİ VE KADIN OLMAK	42
4.1.1. Filistin’e Bağlılık: Aidiyetin Göç Hikâyeleriyle Kurulması.....	44
4.1.2. Eşitsizlik: Kampta Eğitime Erişim Üzerinden Bir Değerlendirme	49
4.1.3. Suriye’de Kamplarında Yaşamayan Suriye Doğumlu Filistinli Kadınlar.....	51
4.2. SURİYE İÇ SAVAŞINDA FİLİSTİNLİ MÜLTECİ VE KADIN	
OLMAK.....	52
4.2.1. Korku: Savaş, Kamp Ortamı ve Kadın Bedeni	52
4.2.2. Güvenli Alan Arayışı ve Göç.....	59
4.3. SURİYE’DEN TÜRKİYE’YE ZORUNLU GÖÇ VE SINIRDAN	
GEÇİŞ DENEYİMLERİ.....	63
4.3.1. Özgüven ve Direnç.....	63
4.3.2. Şiddet ve Risk	64
4.4. TÜRKİYE’DE YAŞAM KURARKEN KARŞILAŞILAN	
ZORLUKLAR	70
4.4.1. Dil Engeli	70
4.4.2. Ekonomik Zorluklar	71
4.4.3. Gündelik Hayatlarında Ayrımcılık Deneyimleri.....	72
4.4.4. Sosyal Dışlanma.....	76
4.5. FİLİSTİNLİ KİMLİĞİN VE AİDİYET DUYGUSUNUN YENİDEN	
İNŞASI.....	77
4.6. FİLİSTİNLİ KADINLARIN TÜRKİYE’DE SURİYELİ OLARAK	
KAYDEDİLMEMEYE İSYANI.....	81
4.7. HAYAT BOYU MÜLTECİ OLMAK.....	84

SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA	89
EKLER.....	98
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	98
EK 2. ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	99

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BADİL	: Filistin İkamet ve Mülteci Hakları Kaynak Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FMİB	: Filistin Merkezi İstatistik Bürosu
UNWRA	: Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1948'de Zorla Yerinden Edilen Filistinlilerin Göç Yolu	30
Şekil 2. İsrail'in Filistin'i İşgali	34
Şekil 3. Hayfa'ya Ait El İşlemesi Filistin Haritası, Bu Fotoğraf Hayfa'nın Evinde Çekilmiştir	81

ÖNSÖZ

Araştırmacı olarak beni bu çalışmaya yönelten sebep toplumsal cinsiyet ve göç çalışmalarında Filistinli kadınlara pek değinilmemiş olmasıydı. Bu çalışmaya başlamadan önce sahadan edindiğim izlenimler, kadınların Suriye’den göç etmesine rağmen kendilerini inatla Filistinli olarak tanıtmaları ve zorunlu göç hafızasını taşıyan bu kadınların kendilerinin de zorunlu göçü deneyimlemesi dikkatimi çekmişti. Suriyeli nüfus yoğunluğu içinde görünmezdiler, bu nedenle kadınların göç deneyimlerinin görünür kılınmasını amaçladım. Suriyeli kadınlarla benzer göç deneyimlerine sahip olsalar da vatansız olmaları, anavatanlarına geri dönme haklarının ellerinden alınması ve geri dönmenin kendisinin politik bir talep olduğunu bilmeleri onları özel bir grup yapar. Vatansız olmak, kendine bir yuva aramak, inşa ettiğin kimlikte kendini bulmaya çalışmak, kadın olarak sınırları aşıp başka bir yerle aidiyet ilişki kurmak ya da kuramamak, savaşın şiddetin içinde hayatta kalmak gibi tüm bu deneyimleri yaşamamanın kadınlar üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu merak ettiğim için bu çalışmayı bir feminist olarak analiz etmek istedim. Kadınların anlatılarını dinlemek, söyledikleri cümleleri tek tek, ince ince işlemeye çalıştım. Bu anlatıların peşinden gitmek defalarca kendi var oluşumu ve benliğimi yeniden düşünmemi sağladı. Çünkü bende Filistinli bir babanın kızı olarak benzer bir zorunlu göç hafızasını taşıyorum. Mülikiyye’nin dediği gibi “Filistinliyiz diyoruz ama Filistin’i hiç görmedik”, ancak Filistin’de önceki kuşakların neler yaşadığını ve nelere maruz bırakıldığını biliyoruz ve bu hafızayı aktarmaya devam ediyoruz.

Bu araştırmanın konusunu kabul ederek tez sürecinde danışmanlık yapan hocam Aslıhan Öğün Boyacıoğlu’na, bu araştırmaya jüri üyesi olarak yapıcı eleştirilerle katkıda bulunan İlknur Yüksel Kaptanoğlu ve Rahşan Balamir hocama teşekkür ederim. Filistin tarihi ve kültürüne özgü etkinlikler yaparak Filistinlilerle dayanışma kuran, yardımlaşan Filistinliler Topluluğu Derneği ve Filistin Hayriye Derneği temsilcilerine Filistinli kadınlara ulaşmamı sağladıkları için teşekkür ederim. Bu araştırmanın öznelere olan Filistinli kadınlara benimle fikirlerini ve deneyimlerini paylaştıkları için her birine ayrı ayrı teşekkür ederim. Saha araştırma sürecinde benden desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen Ulaş Berkay Cihan’a ve tercümanlık yaparak görüşmelerimi kolaylaştıran

Tasneem Bayraktar'a, verilerimi analiz etme sürecinde bana destek olan Merve Arılık'a çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Genel olarak mülteci kadınların durumunu ve yüzleşmeye devam ettikleri benzersiz mücadeleleri anlamak, onların mülteci olarak özel deneyimlerini görünür kılmak ve farklı ihtiyaçlarının altını çizmek politik bir önem taşır. Bu bağlamda, Suriye’de doğup zorunlu göçün anlatılarıyla büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak Filistinli kadınların, kendilerinin de zorunlu göçü deneyimleme süreçlerini irdelemek bu çalışmayı politik kılar. Göç çalışmaları alanında, feminist bir bakış açısı ile pek çok araştırma yapılmıştır (Indra, 1987; Pessar ve Mahler, 2003; Eddin, 2015; Shan 2015). Göç ve toplumsal cinsiyet çalışmaları birbirini destekleyen ve geliştiren akademik alanlar olarak karşımıza çıkarken, Türkiye’de de pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür (Bkz. Buz, 2006; Kıvılcım ve Özgür-Baklacioğlu, 2015; Erel, 2016; Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018; Uçar, 2020). Bu çalışmalar özellikle Suriye iç savaşından dolayı zorunlu göçle birlikte Türkiye’ye gelen kadın ve kız çocuklarından oluşan mülteci grubunu ele almıştır.

Suriye’ye göç eden Filistinliler ve Suriye doğumlu Filistinliler hakkında çalışma yapan başka araştırmalarda mevcuttur. Birinci kuşak anlatılarından yola çıkan Kassem, “Filistinli Kadınlar: Anlatı Tarihleri ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bellek” başlıklı kitabında 1948’de Nakba gününü yaşayan kadınların deneyimlerini ele alır (Kassem, 2012). Al-Hardan “Suriye'deki Filistinliler: Parçalanmış Bir Topluluğun Anıları” adlı kitabında (Al-Hardan, *Palestinians of Syria: Memories of a Shattered Community*, 2016) ve Gabiam ise “Acı Çekmenin Siyaseti: Suriye'nin Filistinli Mülteci Kampları” adlı kitabında (Gabiam, 2016) hem Suriye'deki Filistinliler için Nakba'nın anlamına hem de kampların mevcut çatışma öncesi ve sırasındaki insani durumundan bahsetmişlerdir.

Bu çalışma ise, Suriye’den Türkiye’ye zorunlu olarak göç eden ikinci ve üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinli kadınları ele almaktadır. Özellikle Filistinli kadınların/bu mülteci grubunun seçilmesinin sebeplerinden biri; 1948 yılından beri -yani 75 yıldır- işgal altında olan topraklarından kovulan bir kuşağın devamı olmaları, ikincisi anavatanlarına geri dönme haklarının ellerinden alınması, üçüncüsü vatansız olarak yaşamaları; dördüncü olarak da zorunlu göç anlatıları ile büyüyen bu kuşakların göçü

kendilerinin deneyimlemesi olarak sıralayabiliriz. Bu özelliklerle Filistinli kadınları özel bir mülteci grubu olarak değerlendirebiliriz.

Filistinliler, 15 Mayıs 1948 yılında Filistin nüfusunun %70'inin geri dönüş hakkı olmayarak vatanlarından ayrılmayı El-Nakba [Felaket günü] olarak anmaktadırlar (Thomas, 1999). Bu Nakba gününde yaşanan acı, yoksulluk, zulüm ve buna benzer pek çok hikâye Filistinlilerin zihninde yer etmiş ve ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşaklara bu hikâyeler aktarılmıştır (Kassem, 2012). Filistin nüfusunun 1948 yılı itibariyle farklı ülkelere göç etmesi, aile ve akrabaların kaybı ve birbirinden ayrı düşmesi, ülkelere geri dönme haklarının ellerinden alınması ve mülksüzleştirilmelerine dair yürütülen bilinçli bir politikanın olması Filistinlilerin hafızalarını dinç tutmuştur. Filistinliler ülkelere geri dönmeyi politik bir talep olarak her zaman dile getirmişlerdir (Al-Hardan, *The Right of Return Movement in Syria: Building a Culture of Return, Mobilizing Memories for the Return*, 2012).

Bilindiği üzere, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla yerinden edilen Filistinlilerin durumuna dair hâlâ çözüm bulunamaması, büyük bir mülteci sorunu olarak güncelliğini korumaktadır. Shiblak (1996), Filistinli mültecileri, 1948'den bu yana arafta kalan en büyük ve tek mülteci grubu olarak nitelendirir. Filistinli mülteciler sorunu çözülemeyen bir sorun olarak kaldıkça tarihsel ve siyasi olarak marjinalleştirilmiştir ve özellikle Filistinli kadın mültecilerin özgül deneyimleri göz ardı edilmiştir (Eddin, 2015). Bu nedenle çalışma, tekrar etmek gerekirse, özellikle kadınların göz ardı edildiğinin farkındalığıyla, Suriye doğumlu Filistinli kadınların Suriye'deki evlerinde, kamplarda, çatışma ortamlarında yaşamaya çalışan ve sonra da Suriye'den Türkiye'ye göç edip yaşam kuran Filistinli kadınlara odaklanmaktadır.

1948'den bu yana devam eden Filistinlilerin sürgün tarihinde beliren kolektif travmalar Filistin kimliğinin şekillenmesinde rol oynamıştır (Khalidi, 1997). Dünyada farklı ülkelere sürgün edilen Filistinli mülteciler, özellikle de mülteci kamplarında yaşayanlar, Filistin ulusalcılığının değerine ve anlamına bağlılıklarını göstermekten asla vazgeçemediler (Achilli, 2015). Bu durum Filistinlilerin uluslararası dayanışma ağlarını kurmasını sağladı, kolektif bir siyasi kimliği yeniden canlandırılan bir direnişi ördü.

Bunun etkisi ise Filistin davasının kısmen de olsa güncelliğini koruyabilmesini sağlamıştır (Fogliata, 2017).

Bu araştırmanın son aşamasına yaklaşmışken İsrail'in Gazze'de uyguladığı ablukaya ve işgale karşı Filistin direniş güçleri 7 Ekim 2023 tarihinde İsrail'e saldırı düzenlemiştir. Ancak bu saldırıya karşı İsrail Ordusu sivilleri hedef alarak tarihin en kanlı saldırılarından birine imza atmıştır. Filistin'in Gazze şehrinde yaşanan bu katliam "soykırım" olarak adlandırılmaktadır (BDSMovement, 2023). 2 milyon nüfusa sahip olan Gazze'de yerinden edilenlerin sayısının 1,1 milyona ulaşması ise "ikinci Nakba" söylemlerini gündeme getirdi (Amnesty, İsrail İşgal Altındaki Filistin Toprakları Gazze'deki Dehset Verici Tahliye Emri, 2023). Filistinlilerin yaşadığı sürgün travmasının günümüzdeki acı gerçeklikleriyle bütünleşerek, geçmişin etkilerinin ne kadar derin ve devam eden bir sorun olduğu bir kez daha karşımıza çıkmış oldu.

Çalışma, kuramsal ve kavramsal çerçevesini zorunlu göç, toplumsal cinsiyet, kimlik ve aidiyet kavramlarından yola çıkarak, Suriye doğumlu Filistinli kadınların Türkiye'ye göçünü feminist bir bakış açısıyla ele almaktadır. Araştırmanın diğer göç araştırmalarından farkı toplumsal cinsiyet bağlamında zorunlu göçü ikinci ve üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinli kadınların özelinde irdelemesidir. Türkiye; Suriye ve Filistin gibi patriarkal sistemin derinden hissedildiği bir ülkelerden biridir. Bu bakımdan yani cinsiyetler arası ilişkinin içeriği bakımından benzer bir kültürel yapıya sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca Türkiye, Suriye'den en yoğun göçün yaşandığı ülke olması bakımından, saha çalışmasına uygun bir ülkedir. UNHCR verilerine göre, Türkiye'deki toplam Suriyeli mülteci sayısı 3,3 milyondur ve Türkiye, en fazla Suriyeli mültecinin yaşadığı ülkedir. En fazla Suriyeli mültecinin yaşadığı ülkeler sıralamasında Türkiye'yi, Lübnan (795 bin), Ürdün (656 bin), Irak (267 bin) ve Mısır (148 bin) takip etmektedir (UNHCR, 2023).

Benzer patriarkal sisteme sahip ülkeler arasında büyük zorluklarla ve zorunlu olarak göç eden kadınların hikâyesi hem toplumsal cinsiyetin hem de kimliğin ve aidiyetin değerlendirilmesinde çok önemli veriler ve bakış açıları sunacaktır. Özellikle de zorunlu göç hafızasını taşıyan Filistinli kadınların kendilerine ait hayat hikâyeleri üzerine çalışmak toplumsal cinsiyet ve kimliğe dair önemli bir bakış açısı sağlayacaktır.

Suriye’de mülteci olmayı deneyimleyen Filistinli kadınlar, Türkiye’de “misafir” ve “geçici koruma” altında yaşayan mülteciler olarak yeni hayatlarına uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Türkiye’deki kanunlara göre statüleri farklı olsa da bu araştırma kapsamında mülteci olarak değerlendirilmişlerdir. Araştırmanın sahası Ankara, İstanbul ve Mersin’de ikâmet eden 10 Filistinli kadınla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan oluşmaktadır.

Bu çalışmayla toplumsal cinsiyet ve göç çalışmaları literatürüne kadınların göç esnasında ve sonrasındaki deneyimleri bağlamında katkı sunulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın bölümlerinin içeriği şöyle özetlenebilir. Birinci bölümde araştırmanın amacı, önemi ve feminist bakış açısını savunan yöntemi sunulmuştur. İkinci bölümde çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi tartışılmıştır. Göç ve zorunlu göçün tanımlarının yapılmasının ardından, toplumsal cinsiyetin zorunlu göçle ilişkisi ve zorunlu göçü deneyimleyen Filistinli kadınların kimlik ve aidiyet duygularını inşa sürecine dair bir tartışma yürütülmüştür. Üçüncü bölümde, Filistinlilerin mültecilik durumlarını daha iyi anlatmak adına tarihsel sürece yer verilmiştir. Zorunlu göç deneyimlerinin ve hayat boyu mülteci olarak yaşamalarının tarihsel olgularla doğrudan bir bağlantısı vardır. Dördüncü bölümde ise; 10 kadınla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular, Filistinli kadınların hayatlarının üç dönemine odaklanarak irdelenmiştir. Birinci dönem, ikinci ve üçüncü kuşak Filistinli kadınların Suriye’deki yaşamı ve kamp deneyimleri, ikinci dönem Suriye iç savaşına tanıklıkları ve Türkiye’ye zorunlu göç süreci, üçüncü dönem ise Türkiye’de yaşam deneyimleri olarak ele alınmıştır. Bu üç dönemde kadınların anlatıları, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde analiz edilerek ikinci bölümde yer alan kuramsal çerçeve ışığında değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

2011 yılında çıkan Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'ye ilk toplu göç başlamış ve bu göç akını aralıksız devam etmiştir (Erdoğan, 2017, s. 26). Bu göç akını ile Türkiye'de, Suriyelilerin ele alındığı akademik araştırmalar artmıştır. Bununla birlikte Filistinliler hakkında yapılan göç çalışmalarının az sayıda olmasının yanı sıra, Suriye'den gelen Filistinli kadınların göç sürecindeki konumları ve durumlarına pek değinilmemiştir. Feminist bakış açısına sahip olmayan çalışmalarda kadınlar göç esnasında göç eden kişi olarak değil de birine bağımlı ve/veya aile üyesi (eş, anne, genç kız) konumunda değerlendirilmişlerdir. Bu durum kadınların göç esnasında ve sonrasında yaşadıkları deneyimlerin görmezden gelindiğini ve ikincilleştirildiğini göstermektedir (Buz, 2006; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Süner Koç, 2019; Miettinen, 2020).

Konu ile ilişkili bazı çalışmalara bakacak olursak, Buz (2006), kadın ve göç ilişkisini irdelediği çalışmasında İran, Somali ve Irak'tan göç eden kadınların göç etme sürecinde kadınların aktif rol aldığını, kadınların cinsiyete özgü göç etme nedenlerine sahip olduklarına değinmiştir (Buz, 2006). Süner Koç (2019) ise çalışmasında; yaptığı saha çalışmasından elde ettiği verileri inceleyip, "Suriyeli kadınlar hakkında üretilen bilginin bağlamsal ve konumsal olarak marjinalleştirildiği" sonucuna varmıştır (Süner Koç, 2019). Marjinalleştirilmenin ve görünmez kılınmanın bir sonucu olarak sosyal dışlanmayı Azerbaycanlı kadınlar ve turizm sektöründe çalışan kadınlar üzerinden ele alan Dedeoğlu ve Gökmen (2011), kadınların "yabancı" oldukları için sosyal dışlanmaya maruz kaldığı deneyimleri incelemiştir (Dedeoğlu & Gökmen, 2011). Miettinen (2020) ise Türkiye medyasında göçmen kadınların haberlerde nasıl ele alındığını inceleyerek, göçmen kadınların medya aracılığıyla görünmez kılındığı ve ötekileştirdikleri sonucuna varmıştır (Miettinen, 2020).

Ne yazık ki, göç eden kişiler en çok kadınlar ve çocuklar olduğu halde görmezden gelinen yine bu kesimdir. Tam da bu noktada kadınların göç esnasında ve sonrasında

yaşadıkları deneyiminin görünür kılınması için çaba sarf etmek önem taşımaktadır. Bu durumun farkındalığıyla hazırlanan bu çalışma da diğer çalışmalar gibi mülteci kadınları görünür kılmayı amaçlamaktadır. Diğer çalışmalardan farkı zorunlu göç ve yerinden edilme anıları kendilerine aktarılan, bu hafızayı taşıyan ikinci ve üçüncü kuşak Filistinli kadınlara odaklanmasıdır.

Suriye'ye 1948 yılında göç eden ve yeniden bir hayat kuran birinci kuşak Filistinlilerin, evlerinden köklerinden sökülüp atıldığı ve yaşadığı acıları ikinci ve üçüncü kuşaklara aktararak sürdürdükleri hayat, 2011 savaşın başlamasıyla tüm kuşaklar için yeniden şekillenmiştir. Farklı yıllarda Türkiye'ye göç eden ikinci ve üçüncü kuşak Filistinli kadınlar zorunlu göçün ne demek olduğuna birinci kuşak hikâyelerinden aşına ancak savaş nedeniyle zorunlu göçü kendileri deneyimlemek zorunda kaldılar.

Burada göçe toplumsal cinsiyet açısından bakmak önemlidir. Zira göç olayında erkek deneyimi ile kadın deneyimi aynı değildir. Bilindiği üzere kadınlar patriarkal sistem içinde birçok farklı baskıya, sömürüye, şiddete maruz kalmaktadırlar, tüm bu yaşananları görünür kılmamanın kendisi önemlidir. Görünür kılmak, "toplumsal cinsiyet" ilişkilerini temel alarak, zorunlu göç sürecinde kadınların bakış açılarını duyurma, kadın deneyimlerine yer verme, kadınların eylemliliğini ortaya koyma ve kadınların göçe katılan diğer gruplardan nasıl farklılaştığının altını çizme anlamlarına gelmektedir (Buz, 2006, Cankurtaran & Albayrak, 2019, Kofman & Raghuram, 2015, Biehl & Didem, 2020).

Bu çalışmada, Suriye'den Türkiye'ye göç eden Filistinli kadınların göç ilişkisi çok yönlü irdelenecektir. Göç kuramına bakıldığında genellikle göçün ekonomik açıdan ele alındığını görürüz (Biehl & Didem, 2020). Erkeklerin göç etme sürecinde aktif rol aldıkları fakat kadınların pasif kaldığı yönünde bir anlayış söz konusudur. Ancak bu kavrayış hatalı ya da eksiktir. Göçün sebebi sadece ekonomik kaygılarla açıklanamayacağı gibi kadınların göç etme sürecindeki eyleyen kişi olma pozisyonları pasif bir rol olarak görülemez.

Yukarıdaki açıklama bağlamında, zorunlu olarak zaten mülteci olduğu bir ülkeden ayrılma ve belki de hiç geri dönmeme ihtimali taşıyan Suriye doğumlu Filistinli

kadınların içinde bulunduğu durumunun kendisi, sonuçları bakımından özel bir ilgiyi hak etmektedir. Unutulmamalıdır ki Suriye doğumlu Filistinlilerin kendi ülkelerine geri dönme hakları İsrail Devleti tarafından gasp edilmiştir. Üzerinde durulması gereken nokta, Suriye'ye geri döndüklerinde doğup büyüdüğü ve aynı zamanda mülteci olarak yaşadıkları ülkeye geri dönmüş olacaklar ancak gerçekten kendi ülkelerine dönmüş gibi mi hissedeceklerdir? Kendi ülkesi olarak niteledikleri yer aslında mülteci olarak yaşamış oldukları yerdir. Bu durumda ait olma duygusunu taşıyabilecekler midir? Bu soruları Filistinliler kendilerine hep sormaktadır, bu araştırma biraz da olsa cevaplara yakınlaşmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede çalışmamızın cevap aradığı iki temel soru vardır:

1. Zorunlu göçü ikinci ve üçüncü kuşak olarak deneyimleyen Suriye doğumlu Filistinli kadınlar için göç esnasında ve sonrasında kimlik ve aidiyet duyguları yeniden nasıl inşa ediliyor?
2. Suriye doğumlu Filistinli kadınların hem Suriye'de hem Türkiye'de verdiği yaşam mücadelesi kadınları nasıl etkilemiştir?

1.2. ARAŞTIRMANIN SORUSU

Kadınların göç esnasında yaşadıkları deneyimler, özellikle gündelik hayatlarında dönüştürücü etkiye sahiptir. Kuşkusuz deneyim her zaman insanı değiştirip dönüştürmez, ancak bireylerin hayata bakış açısının değişimini tetikler. Bu çalışmada hem göç olgusu hem de Filistinli kadınların göç deneyimleri feminist perspektif üzerinden ele alınmaktadır. Ayrıca önce Suriye'de ve sonra Türkiye'de gündelik yaşama adapte olma ve var olma mücadelesi direniş dinamikleriyle açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Suriye doğumlu Filistinli kadınlar üzerinden zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların yeniden inşa ettikleri kimlik ve aidiyet ilişkisinin ele alınıp değerlendirildiği bu çalışma genel olarak aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır:

1. Suriye doğumlu Filistinli kadınlar Suriye’de mülteci olmayı nasıl deneyimlemişlerdir?
2. Suriye doğumlu Filistinli mülteci kadınlar Suriye iç savaşında mülteci ve kadın olmayı nasıl deneyimlemişlerdir?
3. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye’ye zorunlu olarak göç eden Suriye doğumlu Filistinli kadınlar için mülteci statüsünde yaşam hangi zorlukları içermektedir?
4. Mülteci kadınların Türkiye’de Filistinli kimliğini ve aidiyet duygularını inşa süreci nasıl işlemiştir?

Bu sorulara alınacak cevaplar kadınların göç sürecindeki ortak ve/veya farklı konum ve eylemliliklerinin ortaya konmasına yardımcı olacaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada epistemolojik bağlamda feminist duruş kuramından (*feminist standpoint*) yararlanılmıştır. Çünkü feminist metodoloji ırk, din, dil, etnisite, sınıf, milliyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim alanlarında kadınların farklı ezilme biçimlerini araştırır, kadınların yaşamlarını görünür kılar ve yaşamlarını iyileştirmeyi hedefler. Zira kadınların davranışlarını anlama, kendine özgü algısının ve yaşantısının bilinmesi önemlidir (Creswell, 2015). Özellikle de deneyimin önemi vurgulanır.

Feminist duruş kuram teorisyenleri bilgi üretirken, bilgi ve güç arasındaki ilişkiyi irdeler ve geleneksel bilimsel bilgiye eleştirel bakar (Harding S. , 2004). Bilgi ile gerçeklik arasında doğrudan bağlantılar arayan bilimdeki temelci düşüncüyü eleştirirler, erkeklerin bakış açısından değil de ortak baskıyı deneyimleyen kadınların gözünden deneyimleri ele alırlar (Ramazanoglu & Holland, 2005). Deneyime yapılan bu vurgu, feminist bakış açısı teorisi içinde üretilen bilginin temelini oluşturur.

Harding, üç temel kıstas ileri sürer, ilki kadın deneyimlerinden hareket etmektir. Burjuva, beyaz, batılı erkek deneyimleri esas alan bir bilim anlayışında kadın deneyimleri bilgi üretim alanından dışlanmıştı. Kadınlık deneyimlerinden hareket

ederken bir diğere önemli nokta evrensel bir kadın kimliği olmadığı bilinciyle hareket etmektir. Bu deneyimlerin kadınların sınıfsal, etnik özelliklerine göre değişecektir, araştırma bu değişimleri bünyesine dâhil etmelidir. Bir diğere özellik araştırmanın amacıyla ilgilidir. Feminist yöntem kullanıldığında araştırmanın amacı eşitsizlik içeren patriarkal sistemi açık etmektir. Son olarak feminist yöntem gündelik olanı anlamaya çalışırken mutlaka eleştirel zeminden hareket etmelidir. Eleştirel bakıştan uzaklaşmak eşitsizliğe katkı sağlayacaktır (Harding S. , 1987).

Feminist bakış ile yapılan bir araştırma, kadınlar hakkında açığa çıkarılmamış, üzeri örtülmüş çok boyutlu gerçekliklerin, deneyimlerin ve yaşantıların açığa çıkarılmasını hedefler. Feminist duruş kuramı, tüm kadınların deneyimlerinin birbiriyle benzer olduğunu iddia etmez. Kadınların deneyimlerindeki çeşitliliği ve kadınlar arasındaki çeşitli güç ilişkilerini dikkate alırlar (Ramazanoglu & Holland, 2005). Bu nedenle feminist duruş kuramı teorisyenlerinin temel kaygısı, kadınların öznel özgüllüklerini ortaya çıkarmak ve kadın deneyimlerinin birbiriyle bağlantısını gün yüzüne çıkarmaktır. Kadınların deneyimlere dayalı üretilen bilginin dönüştürücü etkisinin ayırdına varmaktır. Kadınların göç esnasında, göç yolunda ve sonrasında süreci ilişkin süreci; ilişkiler, duygular ve anlatılarla iç içe geçmiş karmaşık bir deneyimdir. Önemli olan, bu karmaşık deneyimi belirleyen unsurlar arasındaki bağlantıları belirleyebilmek ve buradan çıkarımda bulunabilmektir (Ramazanoglu & Holland, 2005).

Araştırmada kadınların deneyimlerini görünür kılabilmek için nitel yaklaşım teknikleri baz alınmıştır. Nitel araştırmanın en önemli özelliği, insanları, varlıkları ve olayları kendi doğal ortamlarında incelemesi dolayısıyla doğalcılığıdır (Punch, 2011). İnsanların doğal ortamları dinamik, değişen, devam eden bir süreç içinde olduğundan bu tür araştırmalar nitel araştırma özelliğinde çalışmaya yönelmiştir. Bu bağlamda, bir kişinin mensubu olduğu grup/toplum içinde gerçekleşen olayların nasıl oluştuğunu anlamak ve yorumlamak için nasıl, niçin, ne şekilde gibi soruların cevapları aranır.

Nitel yaklaşımı kullanan, feminist araştırmacılar, feminist yöntemin araştıran ve araştırılan arasındaki dengeyi gözeterek hiyerarşi olmadan araştırma yapar. Açığa çıkarılmaya çalışılan tüm duygu ve düşüncelerden araştırmacı da kendine bir pay çıkarır. Araştırma süresince araştırmacı da özne olarak konumlanır. Bu nedenle

araştırmacının toplumsal cinsiyet, ırk, din, dil, sınıf ve kültür gibi özellikleri ve deneyimleri kendi araştırma sürecine dahildir, araştırmacı kendini araştırmadan hariç tutamaz. Tüm araştırmacılar kendi politik bakış açısını, kişisel önyargılarını ve sınırlı deneyimlerini görmezden gelinmemesi gerektiğinin altını çizer. Araştırılan kadar araştıran da kendini keşfeder. Bu noktada önemli bir konu araştırmacının, soru sorma, neyi soracağını ya da sormayacağını seçme, hangi sırayla ve hangi aşamada soracağını belirleme konularında bir güç sahibi olmasıdır. Diğer bir deyişle araştırmayı yöneten olarak, belli bir güç ve otorite sahibidir. Bu bakımdan hem durduğu noktayı kavrayarak hem de düşünömselliği ön plana çıkartarak ilerlemek bağlamında, katılımcıyla soru sormak-yanıt almaktan ziyade, söyleşi/sohbet içerisinde olmak tercih edilir. Çünkü önemli olan görüşölen kadına öncelikle kendi hikâyesini kendi kelimeleriyle anlatma fırsatının verilmesi ikinci aşamada da araştırmacının kendi biyografisi ve uzmanlığı çerçevesinde okuduklarından anlam üretmesidir (Yazlı, 2019).

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmada, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Daha derin ve anlamlı bir iletişim kurmayı amaçlayan derinlemesine görüşme tekniği, araştırma ve özne arasında sözlü iletişime dayalı bir süreci analiz eder. Çalışmada özellikle göç deneyiminin ve araştırmada yer alan görüşmecilerin deneyim, düşünce ve duygularının anlaşılması önemlidir. Kadınların göç esnasında, göç sırasında ve göç sonrasında yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıkları, kendilerini nasıl değışip dönuştürdükleri önem kazanır. Derinlemesine görüşme az sayıda insanla yapılır ve detaylı bilgilere ulaşmanın yolları aranır. Bu nedenle görüşmecinin kendisini ifade etmesini sağlamak için sakin ve güvenilir bir ortamda sağlanması önem arz eder, kendisini rahat hisseden görüşmeci ile detaylı olarak görüşme imkanı sağlanabilir (Ramazanoglu & Holland, 2005).

1.3.1. Katılımcıların/Görüşölen Kişilerin Özellikleri

Bu araştırmanın katılımcılarını 18 yaş ve üzerindeki Suriye doğumlu Filistinli kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, Ankara'da 7, İstanbul'da 1, Mersin'de 2 kadın ile görüşölmüştür. Görüşmelerin 8'i yüz yüze, 2'si ise çevrim içi ortamda yapılmıştır. Görüşölen kadınların tümü Suriye'de doğmuş olup aileleri Filistin'den göç etmiştir. Görüşölen kadınların tümü kendini Filistinli olarak tanıtmıştır; bazıları ise kendilerini

Filistinli olarak tanıtılsa da anne ya da babasının Suriyeli olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülen kadınların hepsi Suriye’de doğmaları ve büyümeleri sebebiyle kendilerini Suriye doğumlu Filistinli olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir.

Görüşmeci profilini gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Sayı	Rumuz	Filistin’in Hangi Şehri	Ailesinin Filistin’den Suriye’ye göç ettiği yıl	Suriye’de Yaşadığı Kamp/Şehir	Suriye’den Türkiye’ye göç ettikleri yıl	Yaş	Eğitim Düzeyi	Meslek	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Türkiye’de kayıtlı olduğu Statü ve İl
1	Hayfa	Hayfa	1948	Humus	2022 (9 ay)	67	Üniversite	Gazeteci	Evlü	4	2 yıllık ikamet izni var, Filistinli yazılı/İstanbul
2	Küçük Umut	Yafa	1948	Yermuk Kampı/Şam	2016	46	Lise 2 terk	Ev kadını/Kuaför	Evlü	5	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
3	Neyrab	Akka	1948	Alneyrab Kampı/Halep	2014	28	İlkokul 3 terk	Ev kadını	Evlü(Eşinde n ayrı yaşıyor)	4	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
4	Warda Juri	Safad	1948	Yermuk Kampı/Şam	2016	25	Üniversite 3 terk (hukuk bölümü)	Ev kadını	Evlü	2	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
5	Gurbet	Tabariyye	1948	Deraa Kampı/Deraa	2020	35	Ön lisans mezunu	Ev kadını/İngilizce Öğretmeni	Evlü	4	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
6	Mulikiyye	Akka	1948	Alneyrab Kampı/Halep	2015	57	İlkokul	Ev kadını/kâğıt toplayıcı	Evlü	9	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
7	Safad	Safad	1948	Yermuk Kampı/Şam	2016	57	Ortaokul	Ev kadını/Kuaför	Bekar (Eşi ölmüş)	6	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
8	Karam (Cömert)	Safad	1948	Hama Kampı/Hama	2019	20	İlkokul	Ev kadını	Evlü	2	Geçici Koruma-Kimlikte Suriyeli yazılı/Ankara
9	Tabariyye	Tabariyye	1948	Khan Eshieh Kampı	2017	40	Ortaokul	Ev kadını	Evlü	3	Geçici Koruma-Kimlikte Filistinli yazılı/Mersin
10	Nablus	Tabariyye	1948	Khan Eshieh Kampı	2020	43	Ortaokul terk	Ev kadını/Terzi	Bekar (Boşanmış)	5	Geçici Koruma-Kimlikte Filistinli yazılı/Mersin

1.3.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Veri toplama sürecinde araştırmacının Filistinli olması ve Ankara’da göçmenlere destek veren sivil toplum örgütlerinde çalışması alan araştırmasında kolaylık sağlamıştır. Alan araştırması kapsamında Suriye doğumlu Filistinli kadınlara, Filistin Büyükelçiliği’nin yönlendirdiği iki dernek olan Filistinliler Topluluğu Derneği ve Filistin Hayriye Derneği üzerinden ulaşılmıştır. Bu dernekle bağlantısı olan Filistinli kadınlara ulaşılmıştır. Yüz yüze görüşmeler kadınların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi görüşmelere de kadınlar evlerinden katılmıştır. Görüşme yönergesi yarı yapılandırılmış nitelikte hazırlanmıştır. Görüşmelerde ses kaydı alınmıştır ve en kısa görüşme yarım saat, en uzun görüşme iki buçuk saat sürmüştür. Çevrimiçi olarak yapılan iki görüşmede iletişim aracı olarak whatsapp uygulaması kullanılmış ve yine ses kaydı alınmıştır.

Görüşmecilerin anadilinin Arapça olması sebebiyle tercüman olarak Suriyeli kadın tercih edilmiştir. Soruları araştırmacı sormuş, tercüman ise çeviriyi yaparak derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca araştırmacının kendisinin de Arapça diline kısmen hâkim olması sayesinde görüşmecilerle iletişim daha anlaşılır ve kolay şekilde ilerlemiştir.

Veri toplama sürecinde her bir görüşmeciden bir rumuz ismi talep edilmiştir. Görüşmeciler Filistin'in şehirlerinden seçmiş olup bazıları farklı anlamlara gelen rumuzları tercih etmişlerdir. Örneğin; Küçük Umut rumuzunu seçen kadın hayatta kalabilmek için çok küçük bir umuda sahip olduğunu ve onunla yaşadığını söylemiştir. Mulikiyye; ise Filistinlilerin geleneksel yemeklerinden biri olan mulikiyyeyi en sevdiği yemek olduğu için rumuz olarak seçmiştir. Gurbet rumuzunu seçen görüşmeci hayatı boyunca gurbette olduğunu ifade etmek için bu rumuzu seçtiğini belirtmiştir.

Bu araştırmada öngörüldüğü üzere 10 kadınla görüşmesi planlanıyordu ve 10 kadınla görüşüldü. Kadınların araştırma sorularına verdikleri yanıtların birbirine yakın ya da tekrar eden olayların olması ve benzer temalara değinmeleri, Suriye'deki farklı kamplarda yaşamış olmaları, ikinci ve üçüncü kuşak kadınlara ulaşılmış olması bu sayının yeterli olduğunu göstermiştir.

Veriler toplandıktan sonra toplanan verilerin analiz aşamasında kullanılacak kategoriler ve temaların seçiminde toplumsal cinsiyet, zorunlu göç, kimlik ve aidiyet kavramlarından ve bu kavramlarla ilişkili kuramsal çerçeveden yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler çözümlenirken belli başlı temalar seçilmiştir. Bunlar, Filistinli kimliği, kadın ve mültecilik deneyimleri, eşitsizlik, şiddet, özgüven ve direnç, sosyal dışlanmadır. Veriler araştırmanın kuramsal çerçevesine bağlı olarak derinlemesine incelenmiştir. Nitel veri analizinde toplanan veriler, özgün şekline bağlı kalınarak ele alınmıştır ve veriler teorik analiz için yeterli bulunmuştur. Böylece kadınların ifadeleri doğrudan kullanılarak betimsel bir yaklaşım ile değerlendirilmiştir. Verilerde azaltılmaya gidilerek temalarla uyumlu olacak şekilde anlamlı olan ifadeler baz alınmıştır. Kadınların ifadelerinin sonunda rumuz ve yaş özellikleri yazılmıştır.

1.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın temel sınırlılıklarından biri Türkçe bilmeyen kadınlarla görüşülmüş olmasıdır. Görüşmeler tercüman aracılığıyla yapıldığı için kadınların kullandığı kelimeleri ne kadar Türkçeye çevirse de bazı yerlerde anlamı tam yansıtamamış olma ihtimali vardır. Tercüman ile araştırmacı arasında bir dil bütünlüğünün azami şekilde kurulması gereklidir. Kurulamadığı takdirde çeviri sırasında anlama ve kavrama açısından farklılıklar doğabilir. Araştırmacı Arapça bilse de bütünüyle dile hâkim olmadığından tercümana ihtiyaç duymuştur. Fakat Arapça dil bilmesi anlama ve kavrama açısından farklılıkların giderilmesine ve görüşme sürelerinin daha kısa sürmesine yardımcı olmuştur.

Saha çalışması için iletişime geçtiğim Filistinliler Topluluğu Derneği ve Filistin Hayriye Derneği temsilcileri, Suriye doğumlu Filistinli kadınların pek çoğunun başka bir ülkeye yerleşmek için başvurduğunu ve başvurusu sonuçlananların Türkiye'den ayrıldıklarını bu nedenle saha araştırması için acele etmem gerektiğini söylediler. Bu nedenle sahadaki bazı kadınlara ulaşamadı.

2. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. GÖÇ VE ZORUNLU GÖÇ TANIMLARI

2.1.1. Göç Tanımı

İnsan için göç etmek uzun ya da kısa, kolay ya da zor, az ya da sürekli, gönüllü ya da zorunlu yaşanan bir deneyim ve yer değiştirmedir. Göç etmenin kendisi insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte her göç deneyimi mekânsal ve toplumsal değişikliklere neden olmuştur. Göç kavramının tanımı, nedeni ve sonuçları da buna göre değişiklik göstermiştir.

Göç hareketliliğinin uzaklığına veya eylemin gönüllü veya zorunlu niteliğine herhangi bir kısıtlama getirilmeden, dış ve iç göç arasında ayırım yapmadan, Lee'ye göre göç, genel olarak kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlanır (Lee, 1966). Bartram, göç etmeyi ikamet değişikliğinden öteye taşıyarak göçün temel tanımını göç eden bireylerin politik, kültürel, ekonomik değişikliklere verdikleri sosyal tepki olarak tanımlamıştır (Bartram, 2017).

Göç edenler devletlerin belirlediği sınırları aştıkları zaman ise uluslararası göç olgusu ortaya çıkar. Uluslararası göç, tüm dünyada siyaseti ve toplumları yeniden şekillendiren ulus aşırı bir devrimin parçasıdır der Castles ve kendi karmaşık dinamiklerini içinde barındıran göçün farklı biçimlerde yaşandığını ve bu farklılığın ekonomik krizler, toplumsal ve siyasal mücadeleler, şiddetli çatışmalarla göçün küreselleştiğini vurgular (Castles, 2006). Bu durumda göç etmenin yoğunlaştığını ve göç etme nedenlerinin dünyanın değişen durumlarına göre farklı sonuçlar doğurduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle göç kavramı, sadece bir nüfus hareketi olmaktan öte bir sosyo-kültürel değişim, ekonomik açıdan dönüştürücü durağan olmayan politik bir kavram halini almıştır (Kaygalak, 2009).

Göç ve göçmen ilişkisini anlamak için göç eden bireyleri sebeplerine, konumuna ve amacına göre farklı şekillerde adlandırmak mümkündür. Bu çalışma için önemli olan birkaç tanımlama aşağıda ele alınmıştır.

Göçmen: Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre; bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” sebepleriyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir (IOM-Uluslararası Göç Örgütü, 2013). Bireylerin göç ettiği yerde hukuki garantisi olmayan göçmenlere düzensiz göçmen; yaşam koşullarını iyileştirmek için göç edenlere ise ekonomik göçmen adı verilir. Göçün nedenine göre isimlendirilmesi göçmen ve mülteciyi ayırt etmek için uygulanan bir çözüm şeklidir (Adıgüzel, 2016).

Mülteci: Göçmenleri mültecilerden ayıran önemli unsur, mültecilerin şiddete uğrayan ve hayatından endişe ederek, ülkelerinden zorunlu şekilde ayrılmasıdır. 1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre, “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen birey” olarak tanımlanmıştır (IOM-Uluslararası Göç Örgütü, 2013).

Sığınmacı: Zulümden, işkenceden ya da ağır bir zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında başka bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen birey olarak tanımlanır (IOM-Uluslararası Göç Örgütü, 2013). Mülteci statüsüne erişmek amacıyla vardığı ülkede bekler ya da kabul edilmezse sınır dışı edilebilir.

Ülke içinde zorla yerinden edilmiş kişiler: Zulüm, yaygın şiddet, silahlı çatışma ortamları ve insan kaynaklı felaketler nedeniyle yaşadığı ülkesinden kaçmak zorunda kalmış bireyler ülke dışında yerinden edilmiş olarak tanımlanır. Bu bireyler çoğunlukla

toplu halde kaçarlar. Bu bireylere bazen ‘de facto/fiili mülteciler’ adı verilir (IOM-Uluslararası Göç Örgütü, 2013).

Diaspora: Göç hareketlerinde gönüllü veya zorunlu olarak uluslararası göç hareketlerine katılmış etnik grupların oluşturdukları diaspora veya kopuntu kavramı karşımıza çıkmaktadır. Diaspora veya kopuntu kavramı “anayurdu ile duygusal ve maddi bağları sürdüren bir azınlık göçmen grubu” tanımlanmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s. 269). Bu kavram ilk kez Babil’den sürülen ve dünyanın her yerine dağılan Yahudi halkı için kullanılmıştır, şimdi ise hem İsrail’in dışında yaşayan Yahudiler için hem de Filistin’in dışında yaşayan Araplar için kullanılmaktadır.

Filistinliler, göç ettikleri ve sonrasında hayatlarını sürdürdükleri ülkelerde bu tanımlamalarla pek çok kez karşılaşmışlardır. Filistinli mültecilerin bitmeyen ve dinamik olan göç sürecini birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşakların devam ettirmesi benzersiz bir durumdur. Filistinli mülteciler, özellikle de ev sahibi ülkelerde yaşayanlar, genellikle zor yaşam koşullarıyla karşılaşmakta ve belirli haklardan yoksun kalmaktadır. Lübnan, Ürdün, Türkiye ve diğer ülkelerdeki Filistinli mültecilerin durumu, istihdam, mülk sahipliği ve belirli mesleklere erişim konusundaki kısıtlamalar nedeniyle hak kayıplarına sebep olmuştur. Filistinliler, ülkeden ülkeye değişen yasal ve sosyal sınırlamalar dolayısıyla mülteci olarak değil o ülkenin tanıdığı farklı statülerle yaşamlarına devam etmektedirler. Burada, Filistinlilerin yaşadıkları tarihsel süreci temel olarak yaşanan çatışma, savaş ve işgal ortamından kaynaklı ortaya çıkan zorunlu göç kavramı irdelenecektir. (ref)

2.1.2. Zorunlu Göç

Zorunlu göç, “doğal veya insan eliyle yapılmış felaketler, savaşlar gibi pek çok nedenden evlerini, yurtlarını terk edip güvenli bölgelere gitmek zorunda kalan” insanların göçüdür (Hazan, 2016, s. 183) ve zorunlu göç kitlesel ya da bireysel şekilde gerçekleşebilir.

Göçün nedenlerini ekolojik etkenlere, insan faktörüne, ekonomik durumlara bağlayabiliriz. Petersen’e göre göçün en önemli sebepleri ekonomik faktörlerdir.

Göçleri anlayabilmek için sınıflandırmaya gider ve bireysel ve sınıfsalfarklılıkları gözetererek beş göç tipinden bahseder: ilkel (primitive) göç, zorunlu (forced) ve zorlanılan (impelled) göçler, serbest (free) göç ve kitlesel (mass) göç. Burada, bu beş göç tipinden bu araştırmanın konusu olan zorunlu göç tipine odaklanılacak olmakla birlikte diğer göç tipleri kısaca özetlenebilir (Petersen, 1958).

Petersen, ilkel göçü doğanın yarattığı sorunlar olarak tanımlayıp ayırırken, diğer göç tiplerini bireysel sebepler, sosyal baskı ve toplumsal değişimler nedeniyle ortaya çıktığını belirtir. Zorlanılan göç (impelled migration) ve zorunlu göç (forced migration) olarak ayırdığı ikinci sınıflandırmada her iki kavram arasındaki en önemli ayırım bireyin menşei olduğu ülkeden ayrılıp ayrılmayacağını karar verebilme gücüne/avantajına sahip olmasıdır ve eğer bu güce sahipse zorlanılan göç olarak tanımlamaktadır. Zorunlu göç ise bu karar verebilme gücüne sahip olamadığında başlayan bir süreçtir (Petersen, 1958: 259-263). Bir diğer önemli ayırım ise harekete geçirici etkene göre göçün tanımlanmasıdır. Etkenlerden biri ekolojik nedenler iken diğer etkeni ise devlet veya eşdeğer toplumsal bir yapının göç sürecini etkilemesidir. Bu etkenleri baz alarak göç etme tipi zorunlu göçte yerinden edilme (displacement) iken, zorlayıcı göçte kaçış (flight)tır (Petersen, 1958: 261).

Castle, zorunlu göçü analitik ve politik açıdan ekonomik göçten ayırır ve zorunlu göçü iradi olmayan (involuntary), diğer göçleri ise iradi (voluntary) olarak kategorize eder. Zorunlu göçü tanımlarken “evlerinden kaçmak ve başka bir yere sığınmak zorunda kalan insanları ilgilendiren bir dizi yasal veya siyasi kategorileri” kapsadığını vurgular. Devletler özellikle ekonomik nedenlerle göç edenler ve zorunlu göç edenler arasında ayırım yapmak ister, çünkü göç edenleri nedenlerine göre tanımlamak isterler. Bu tanımlamaları yaparken Castle’ın altını çizdiği husus göçmenler arasında net bir ayırım yapılmasının pek de mümkün olmadığıdır. Çünkü ekonomik olarak sıkıntı çeken biri aynı zamanda zorla yerinden edilen kişi de olabilir (Castle, 2006, s.8). Zorunlu göç sürecinde zorla yerinden edilme sebeplerini irdelemek ve neyin zorlama olarak nitelendirileceğini anlamaya dönük tartışmalar devam etmektedir (Petersen 1958, Castle, 2003, McDowell, C. And Morrell, G., 2010).

Göçün nedenleri kendi içinde dinamik olduğundan zorunlu göç tanımını yapmak zor olsa da zorunlu göçün en tipik örneklerinden biri şiddet içeren çatışmalardan, savaştan, zulümden, öldürülme tehlikesinden dolayı göç etmek zorunda kalmaktır. Yani “insanların yaşamları kendi kontrollerinin dışında yapılarla ve güçlerle” kısıtlanıyorsa karşı karşıya kaldıkları durumda bir seçim yapmak zorunda kalırlar (Bartram, s. 156). Bu seçim isteyerek ya da istemeyerek gerçekleşebilir, hayatta kalma arzusu ile insanlar çok kez göç etmek zorunda kalır.

Zorunlu olarak göçün ele alınması ve yönetilmesinde ise Birleşmiş Milletler (BM), önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanda yer alan kilit BM organlarından biri 1950’de kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) iken bir diğeri Filistinli mülteciler için 1949’da kurulan, Birleşmiş Milletler Yakın Doğu’daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNWRA)’dır. Genel olarak Birleşmiş Milletler, zorunlu göçün yarattığı zorlukların ele alınmasında, yerinden edilmiş bireylerin haklarının savunulmasında ve bu karmaşık soruna kalıcı çözümler bulunmasında uluslararası işbirliklerini sağlayan bir konumdadır. Filistinliler özelinde zorunlu göç deneyimi, yıllar boyunca yüz binlerce Filistinlinin yerinden edilmesiyle sonuçlanan Filistin-İsrail çatışmasıyla derinden iç içe geçmiştir. Bu yerinden edilme, (“Giriş” bölümünde de belirttiğimiz) Nakba (Felaket günü) olarak adlandırılan 1948 Arap-İsrail savaşı sırasında, İsrail devletinin kuruluşunu ilan etmesiyle neredeyse o zamanki nüfusun yarısına yakın Filistinlinin kaçmak zorunda kaldığı veya evlerinden sürüldüğü zaman başladı (Pappe, 2006). Çalışmanın pek çok yerinde göreceğiniz Nakba ile başlayan sürecin etkisi günümüzde halen devam etmekte ve bu nedenle zorunlu göç Filistinliler için güncelliğini korumaktadır. BM, Filistin-İsrail devletleri arasındaki çatışmaları çözmeyi amaçlayan çeşitli barış süreci girişimlerinde yer alsa da Filistinli mültecilerin haklarını geri alma konusunda yetersiz kalmıştır.

Çalışmanın asıl konusu olan Suriye doğumlu Filistinli kadınların ve daha geniş anlamda çatışma durumlarındaki kadınların zorunlu göç deneyimi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete, cinsel sömürüye, insan ticaretine maruz kalma ihtimalinin yanı sıra sağlık, eğitim ve üreme hizmetlerine erişme konusunda zorluk yaşamaları olarak tanımlanabilir. Bir sonraki başlıkta kadın, toplumsal cinsiyet ve göç arasındaki ilişki irdelenecektir.

2.2. KADIN, TOPLUMSAL CİNSİYET VE ZORUNLU GÖÇ

1970’lerden sonra göç araştırmaları feminist bakış açısıyla ele alınmaya başlamıştır. Araştırmalar erkeklerin ve kadınların göç ederken benzer ilişki ağlarına sahip olmasına rağmen kadın göçünün daha farklı göç etme nedenleri olduğunu ortaya çıkarmıştır (Buz, 2006, Kofman, Phizacklea, Parvati, & Sales, 2000, Kofman & Raghuram, 2015). Kadınlara ait bilgiler kadınların kendilerinden ziyade erkeklerin eşleri, kızları ve kız kardeşleri üzerinden verilen yanıtlarla değerlendirilirken, erkeklere ait bilgiler çoğu zaman kültürel bir bütünün parçası olmaktan ziyade o grubun gerçekliği olarak ele alınmaktadır (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Bu nedenle feminist araştırmacılar, görmezden gelinen “kadınların deneyimlerini görünür kılmayı” ve “kadınları araştırmanın öznesi ve bilginin toplanmasında aktif öznelere olarak merkeze yerleştirmeyi” amaçlamışlardır (Stacey & Thorne, 1985). Böylece göç etme sürecinde kadının rolüne dair feminist eleştirel yaklaşımla kadınları özne olarak değerlendiren bir bakış açısı gelişmiştir.

Göçmen kadınların özne olarak görülmediğine dair yapılan eleştirilerden biri de mülteci tanımıdır. Doreen Indra “mülteci” kavramı tartışılırken, toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmasının “sistematik” olarak ihmal edildiğini ve mülteci olma haline her alanda eleştirel yaklaşılması gerektiğini ve siyasi, dini, etnik, cinsel yönelim, cinsiyet gibi çeşitli nedenlerle maruz kalınan “zulmün” kendisinin yeniden tanımlanmasını vurgulamış ve değişmesini talep etmiştir (Indra, 1987). Birleşmiş Milletler’in 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi’ne göre mülteci,

ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her birey

olarak tanımlanmıştır (Cenevre Sözleşmesi, 1951, Madde 1A (2)). Indra’ya benzer şekilde mülteci kavramını eleştiren Brettell, Mülteci Sözleşmesi’nin dilini “erkeksi” bulur ve mülteci tanımının “akılda bir erkek mülteci” düşünülecek yazıldığını söyleyerek sözleşmeyi eleştirir (Brettell C. , 2016). Jane Freedman’ın gözlemlediği gibi, Mülteci Sözleşmesi “toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları” siyasetinden uzak

olduğu bir zamanda formüle edilmiştir (Akt. Brettell, 2016) ve bu mülteci tanımı nedeniyle, kadın mültecilerin zulüm deneyimleri tanınmadığı için taleplerinin reddedilmesiyle karşı karşıya kalmışlardır (Greatbatch, 1989). Böylece feminist araştırmacılar Mülteci Sözleşmesi'nin kadın göçmenlerin, göç yolunda ve göç ettikleri ülkede yaşadıkları sorunların görünür kılınmasının ve hak arayışlarının önüne geçtiğinin ve sözleşmenin toplumsal cinsiyete dayalı zulüm ve şiddet biçimlerine yeterince odaklanmadığını ve kadınları “belirli bir sosyal gruba üyelik” çerçevesinde kabul edildiğinin eleştirisini yapmışlardır (Inlender, 2009; Freedman, 2012).

Feminist araştırmacıların Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'ne yönelttikleri bu eleştiriler sonucunda, BMMYK'nın 1991 tarihli Mülteci Kadınların Korunmasına İlişkin Kılavuz İlkeleri olmak üzere çok sayıda uluslararası ve ulusal kılavuz ilkelerinde kadın lehine ilerleme sağlanmıştır. Örneğin 1993 tarihli Toplumsal Cinsiyete Bağlı Zulümden Korkan Kadın Mülteci Talep Sahiplerine İlişkin Kılavuz İlkeleri ve 1995 tarihli Kadınların Sığınma Taleplerini Değerlendiren Görevlilere Yönelik Hususlar adlı kılavuzda kadın olmanın, cinsel yönelimin önemi dikkate alınmıştır (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Feminist eleştiriler sayesinde kılavuzlar, belgeler üretilirken kadın ve LGBTİ+'lar tarafından yapılan sığınma başvurularının cinsel yönelim ve/veya cinsiyet kimliği temelinde değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Burada şunu belirtmek gerekir, kadın ve erkek açısından mülteci olmak farklı nedenlere sahip olabilirken, mülteci kavramını genelleştirmek bu farklılıkları belirsizleştirir. Çünkü hedef ülkeye göç eden mültecinin cinsiyetine göre “kamusal alan” ile ilişkisi farklılaşır ve patriarkal sistemin getirileri nedeniyle cinsiyetlere göre göç sürecinin öncesi ve sonrası farklı deneyimlenir (Indra, 1987). Kamusal alanda kadınların mülteci statüsü kazanma olasılığı erkeklere göre daha zordur ve kadınların sığınma taleplerinin çoğu yasal olarak görünmezdir çünkü “özel alan”da yaşanan zulüm; mülteci ve iltica hukukuyla ilgili olduğu düşünülmemekte ve görünmemektedir (Freedman 2012: 50). Bu nedenle Indra, mülteci kadınların kıt kaynaklar, toplumsal ve kültürel baskılar, toplumsal cinsiyet rolleri, kadına yönelik kısıtlamalar yüzünden göç etmelerinin cinsiyetleri ile doğrudan bağlantılı olduğunu belirtir. Ayrıca erkekler akrabalarının “koruması” olmadan seyahat ederken, kadınların korunmaya ihtiyacı olması ve “korunmayan” kadınların karşılaştıkları birçok zorluk (cinsel şiddet, kaçırılma, soygun,

köleleştirme, ölüm vb.) toplumsal cinsiyet temellidir (Indra, 1987). Göç etme sürecinde kadınlar göç eden özne değil, katkı veren konumundadır, çünkü göçü ekonomik nedenlere dayandıran birçok araştırmacı göç edenin de erkek olduğu varsayımı içindedir. Bu bağlamda feminist araştırmacılar, göç etme kararı alındığında (ne zaman, nerede ve kim) ve hedef ülkeye yerleşme sürecinin yürütülmesinde cinsiyet faktörünü ele almışlardır (Brettell C. B., 2015, s. 204). Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyetin göç kararını yapılandığı gibi göç sürecini de yapılandıran bir kategori olmaya başladığı fark edilmiştir (Buz, 2006).

Feminist araştırmacıların bir diğer eleştirisi kadınların çatışma ve yerinden edilme durumlarındaki çoklu konumları irdelenirken genellikle kadınların savaştan, şiddet ortamından etkilenen nüfuslara “bakma” yönündeki “doğal” eğilimlerine ilişkin temsillerinin yeniden üretilmesidir. Kapsamlı eleştiriler artık kadınların rollerinin “mağdur”, “bakıcı” ya da doğuştan “barışı sağlayan” olarak doğallaştırılmasının önüne geçmiş ve erkeklerin patriarkal sistem içinde konumlarının “doğuştan gelen” şiddet tasviri yapı sökülmesine uğratılmıştır. Özellikle, araştırmalar sadece kadınların deneyimlerini değil, aynı zamanda kadınların ve erkeklerin, kız ve erkek çocuklarının kitlesel yerinden edilmeye yol açan çatışma durumlarına nasıl farklı şekillerde dâhil olduklarını ve bu durumlardan nasıl etkilendiklerini de araştırmıştır (Fiddian-Qasmiyeh, 2014).

Mülteci kadınların durumuna ilişkin belirtilmesi gereken bir diğer husus, kadınların işgücü piyasasındaki konumudur. Özellikle 1980’lerden itibaren yapılan araştırmalarda, göçmen kadınların dünyanın birçok yerinde hem kayıtlı hem de kayıt dışı işgücü piyasalarına dâhil oldukları gözlenmiştir. Mülteci kadınlar genellikle ev işçisi, çocuk bakıcısı ya da engelli ve yaşlılara hastanelerde veya evde bakım gibi işlerde istihdam edilmektedir (Kofman & Raghuram, 2015). Mülteci kadınların işgücü piyasasına dâhil olması bakım emeğine dayalı işlere olan talebi yoğunlaştırırsa da (Kofman vd, 2000) işgücü piyasalarında görünmezlerdir. Mülteci kadınların bu işlerde çalışması pek çok sömürüyü de beraberinde getirir. Çünkü mülteci kadınlar genellikle işlerini “evlerde” yaparlar ve sonuç olarak toplumdan nispeten “gizlenirler”, bu da onları sömürüye ve cinsel istismara karşı daha savunmasız hale getirir (Thapan, 2008). Günlük hayatta ev işleri, çocuk bakımı, yemek hazırlama ve yaşlı aile üyelerinin bakımını üstlenen

kadınlar, göç ettiklerinde gündelik olarak yaptıkları yani en iyi bildikleri işlerden para kazanırlar fakat tam da bu nedenle bakım emeği ekonomik piyasa açısından verimli sayılmaz ve istihdam olarak göz ardı edilir (Friedman, 2012).

2000'li yıllardan sonra göç hareketliliklerinin toplumsal cinsiyete dayalı olgular olduğu göç araştırmacıları tarafından kabul edilen bir olgu olmuştur. Eleştirel sorgulamalar sonucunda, kadın göçmenlerin görünürlüğüne arttığı göçle ilişkili çalışmalarda çok çeşitli disiplinler ve yaklaşımları içeren bir literatür gelişmiştir. Bu literatür sadece kadın ve göç ilişkisini incelemekle kalmamış, aynı zamanda göçün toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerini farklı mekânlar, zamanlar ve süreçler içinde araştırmıştır (Şenses & Gençoğlu, 2022). Bu nedenle, birçok göç araştırmacısı artık göçü cinsiyet rolleri ve dikotomileriyle sınırlı bir şekilde anlamaktan vazgeçmiş, daha karmaşık teorik ve analitik araçların kullanıldığı bir süreç olduğunu savunmaya başlamıştır (Donato, Gabaccia, Holdaway, Manalansan, & Pessar, 2006). Göçün toplumsal cinsiyete dayalı yönlerini anlamak için özellikle bireysel ve aile deneyimlerinde toplumsal cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır (Mahler & Pessar, 2001). Böylece toplumsal cinsiyet, hem kadın hem de erkek göçmenlerin yaşamlarında, göç politikalarında, iş yerlerinde, neoliberal veya refah devleti politikalarında, diasporalarda ve küresel kapitalist sistemde analitik bir kategori olarak incelenir hale gelmiştir.

Bu durumda toplumsal cinsiyete dayalı güç dinamiklerinin hem bireysel hem de kolektif göç deneyimlerini daha iyi anlamak elzemdir, bu nedenle göçmenlerin medeni, sosyal ve siyasi haklarının şekillenmesinde toplumsal cinsiyetin rolü vurgulanır. Kadın ve erkek göçmenler arasındaki eşitsizlikleri araştırmak için sadece kadınlık ve erkeklik farklılıklarına değil bunun ötesine geçerek, erkek göçmenlerin kırılganlıkları, marjinalleştirilmeleri ve aile bağları da dâhil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı deneyimlerinin incelenmesi gerektiğini savunur (Pasura & Christou, 2018). Aynı zamanda, “göçmen erkeklerin” tek bir homojen grupta birleştirilmemesi gerektiğinin altını çizmek çok önemlidir çünkü kesişme parametreleri ve/veya yaş, nesil, sınıf, ırk, etnik köken, cinsellik, yetenek vb. temalar, erkek göçmen yörüngeleri ve verili toplumlar içindeki konumları için çok boyutlu sonuçlar doğurmaktadır (Christou & Kofman, 2022). Pierrette Hondagneu-Sotelo’ya göre; feminist göç araştırmaları toplumsal cinsiyetin göçün sabit bir unsuru olarak ele alınmasını ve toplumsal cinsiyetin

çeşitli pratiklere, kimliklere ve kurumlara ne ölçüde nüfuz ettiği irdeleyerek çalışmalara farklı bir boyut kazandırdı. Burada, işgücüne katılım, etnik yerleşim bölgeleri, vatandaşlık, cinsellik ve etnik kimlik kalıpları, toplumsal cinsiyetin sayısız günlük faaliyete ve kurumsal siyasi ve ekonomik yapıya nasıl dâhil edildiğini ortaya çıkaracak şekilde sorgulanmaktadır (Hondagneu-Sotelo, 2000). Göç araştırmacıları, mültecilerin kırılğanlıklarını, hareketliliklerini ve toplumsal cinsiyete dayalı bulguları yansıtmak için cinsiyet, yaş ve aile durumuna göre daha ayrıştırılmış veriler üretmeye bir ihtiyaç olduğunu söyler (Kofman, 2019).

Feminist araştırmacıların göç çalışmalarında dönüştürdüğü ve ortaya çıkardığı nokta kadınların göç sürecinde pasif değil aktif rol aldığına ve göç etmeye karar verme süreçlerine dâhil olduklarına dairdir. Artık göç çalışmalarında, göç edenin sadece erkek olarak düşünüldüğü ve göç esnasında kadının rolünün “iradi olmayan/pasif eşlikçi”den ibaret olduğu varsayımından çıkılarak, mülteci kadının kendi öznel koşulları dâhilinde göç etme eylemini gerçekleştiren birey olarak görülmektedir. Yaşadıkları zor durumlar karşısında kadınlar mağdur olarak görülmemeli, göç deneyimi kadınlar için güçlenme ve özgürleşme süreci olarak değerlendirilmelidir (Kofman, Phizacklea, Parvati, & Sales, 2000). Özellikle zorunlu göç sürecinde mağduriyet durumu karşımıza çıkmaktadır. Çünkü savaş, çatışma ve doğal afet gibi durumlardan zorunlu olarak göç edenler zorunlu göçü yaşayanlardır. Koşullar ne olursa olsun, yaşadıkları durumun kendisi zorlu bir süreç de olsa kadınları “mağdur” kimliğine hapsedmeden ele alınması önem taşımaktadır. Bununla birlikte elbette, zorunlu göç sürecinde kadının toplumun eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet kimliğinden dolayı erkeğe göre dezavantajlı bir konumda göç yolunu deneyimlediğini de gözden kaçırmamak gerekir (Buz, 2006)

Denilebilir ki, feminist akademisyenlerin göç çalışmalarına en büyük katkısı kadın mültecilerin öznel deneyimlerini anlama çabasıdır. Son zamanlarda mülteci kadın ve öznellik meselesi üzerine yapılan tartışmalarda, kadınların kendi deneyimleri üzerinden ne düşündükleri ne hissettikleri ve nasıl anlamlar yükledikleri, nasıl mücadele ettikleri anlaşılmaktadır, böylece göçün kadınlığa odaklanan çalışmalarla birlikte mülteci kadın imgesi bağlamında görünmezlikten öznelliğe ulaşmıştır (Şenses & Gençoğlu, 2022).

2.3. ZORUNLU GÖÇ, AİDİYET VE KİMLİK

Göç etmek aynı zamanda sınırları aşmaktır ve sınırlar kimliklerin inşa sürecinde önemli rol oynarlar. Hall'un ifade ettiği gibi kimlikler "var olmaktan ziyade oluş halindedirler" (Hall, 1996, s.4). Sınırlar kimliklerin ayrılmaz bir parçasıdır ve insanlar kimliklerini sürekli olarak inşa ettiklerinden, sınır belirleme süreçlerine de sürekli olarak dâhil olurlar (Madsen & Naerssen, 2003). Bu kimlik inşası sürecinde insanlar hem aktif hem de pasif rol oynarlar ve insanlar din, dil, ulus, etnisite, aileler, arkadaşlar gibi farklı derecelerde hiyerarşi ve eşitliğe sahip sosyal ağlara katılırlar (Kymlicka, 2015). Mültecilerin birbirleriyle kurdukları bu sosyal ağlar göç ettikleri ülkede bağlı oldukları topluluğun özelliklerini korumalarına yardımcı olur ve zamanla hem ev sahibi ülkeye hem de menşe ülkeye çifte bağlılıkları gelişir. Dolayısıyla, iki ulusal kimliğe ait olma hissinin yanı sıra iki ülkeyi birbirine bağlayan davranış ve faaliyetleri de içeren ulusöteciliğin gelişimi söz konusudur (Madsen & Naerssen, 2003). Ulusöteciliğin gelişiminin bir sonucu olarak post-modern toplum yapılarında küreselleşmenin etkisiyle, önceki kuşaklardan farklı toplum yapıları ve kimlikler ortaya çıkmaktadır. Bu durum mültecilerin kimlik oluşturma anlatılarını ve uyum süreçlerini önceki kuşaklara göre büyük ölçüde değiştirmektedir (Hattaoğlu & Yakushko, 2014).

Filistinli kimliğinin oluşmasında dönüm noktası El-Nakba'dır. İsrail devletinin kurulması ve Filistin nüfusunun çoğunluğunun yerinden edilmesiyle sonuçlanan 1948 El-Nakba (Felaket Günü), tarihçi (Muslin, 1988, s. 217) tarafından Filistin ulusal kimliğinin oluşmasında en önemli yapı taşı olarak görülmüştür. 1948 Nakba Günü sonrasında Filistinlilerin vatansızlık ile karşı karşıya kalmalarıdır, bu durum ulusal kimliğin gelişmesine neden olmuştur (Amireh, 2003). Yıllar boyunca diasporanın bir parçası olarak çeşitli ülkelerde, kamplarda sürgün hayatı yaşayan Filistinliler kendilerine ait ev ve yuva bulacaklar mı? Filistinliler için ülkelerini hiç göremeyeceklerini ve hiç geri dönemeyeceklerini bilerek yaşamak ne demek? Bu sorular göç, kimlik ve aidiyetliklerine dair sorguladıkları ve cevap aradıkları bir süreç olarak karşımızda durmaktadır.

El Nakba'yı doğrudan deneyimlemiş olan Filistinliler anavatanlarına dönme beklentisini içlerinde barındırırken sürgünde mümkün olan en iyi hayatı yaşamaya çalışmışlardır ve

göç ettikleri ülkelere belli bir düzeyde kök salmış ve bağlanmışlardır. Bu durum kimlik, ev ve aidiyet gibi kavramları uzlaştırılması zor ve Said'in deyimleriyle çelişkili hale getirmiştir (Mason, 2007). Bu kavramlar, sonradan gelen ve sürgünde doğan nesiller için daha da karmaşık bir hal almıştır. Bu sonraki nesiller için anavatan, kimlik, yuva ve aidiyet fikirlerinin merkezinde yer almaya devam etmiştir. Ancak büyük çoğunluğunun Filistin'e dair yaşanmış bir deneyimi olmadığından, bu nesillerin üyeleri için anavatanla olan ilişkileri ve aşinalıkları çoğunlukla "hafıza eylemleri/edimleri" ve Filistin'le olan anımsatıcı bağlantılar yoluyla aktarılmıştır (Lindholm Schulz & Hammer, 2003; Khalidi, 1997). Kimlik, aidiyet ve yuva anlayışları, Filistin'e olan bu bağlılıkları ile sürgündeki yaşamlarının gerçeklerini anlamlandırmanın etkileşimi içinde, özünde yaşamlarının "kökleri" ve "güzergâhlarının" kesişimi içinde şekillenmiştir (Lindholm Schulz & Hammer, 2003). Filistin topluluğunda hafıza eylemleri ebeveynler, büyükanne ve büyükbabalar ve geniş aile tarafından anavatanla ilgili karmaşık ayrıntıların aktarılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Hafıza eylemleri, örneğin diasporada doğan çocuklara evdeki tuğlaların dokusu, bahçedeki zeytin ağacının yeri veya onlarca yıllık limon ağacından gelen kokunun tarif edilmesiyle gerçekleşmiştir ve böylece çocukların Filistin'i detaylı şekilde akılda tutmaları sağlanmıştır (Khalidi, 1997).

Ancak sonraki nesillerin anavatanına dair az yaşanmış ya da hiç yaşanmamış deneyimleri üzerinden değerlendirildiğinde, bu durum "sadece bir kayıp değil, aynı zamanda bir şeylerin eksikliği" ile sonuçlanmıştır. Kimliğin aslı sadece kaybolmakla kalmamış, aynı zamanda hiç var olmamıştır ve "geri dönme" hayali bir yer için olduğu kadar kimlik için de bir arayışı temsil eder (Lindholm Schulz & Hammer, 2003). Birçok Filistinli için bu, sürgündeki deneyimlerinin gurbet tarafından vurgulandığı ve kimlikle ilgili birçok önemli soruyu gündeme getirdiği anlamına geliyordu. Filistin'e geri dönüş hakkının gasp edilmesinin Filistin kimliğine siyasi etkilerinin de olduğu düşünüldüğünde, Filistinlilik kimliği zaman ve deneyimle sürekli olarak değişim gösterir (Mason, 2007).

Kimlik kavramıyla bağlantılı olan diğer önemli kavram ise aidiyettir. Bireyin kendini bir yere "ait" hissetmesi ve kök salma arzusu en önemli var oluş sebeplerinden biridir. Kendini "bir şeyin parçası" hissetmenin, güvende olmanın ve gelecek için bir olasılık duygusunun önemi "yuva" kavramıyla yakından bağlantılıdır. Malkki'ye göre,

mültecileri "yalnızca 'doğum yerleri' ve yerlilik dereceleri üzerinden ele almak, insanların içinde yaşadıkları, hatırladıkları ve hayal ettikleri yerlere karşı oluşturdukları bağların çokluğunu görmezden gelmek demektir" (Malkki, 1992, s.38). Bu nedenle sürgün halinde olmayı, Edward Said'in dediği gibi "kesintili bir var olma durumu" olarak ele alırsak (Akt. Chambers, 2014), geride bırakılan yerle farklı açılardan güçlü ya da güçsüz bağlar olduğunu keşfedebiliriz. Bu bağlar her ne kadar evine geri dönmeyi hayal etmesine yol açsa da göç esnasında karşılaşılan sorunlar eve geri dönüş varsayımlarını devam ettirme olasılığını giderek zayıflatır (Chambers, 2014) ve aidiyet duygusunu yeniden sorgulatar.

"Eve geri dönüş" fikri genellikle kültürel uyum sorunlarının yaşandığı basit bir süreç olarak görülebilir. "Evine git/dön!" gibi söylemler kullanan mülteci karşıtları, kişiye ait bir "ev" in olduğunu ima ederler. Ancak artık göç ettiği ülkedeki "ev" harita üzerinde sabit bir noktadan ziyade kişinin kendini güvende ve rahat hissettiği bir yer ise, kimse yabancılaştığı ve kaçtığı yere geri dönmeyi istemez (Malkki L. H., 1995). Ev, fiziksel olarak bir yapıyı ifade ederken, yuva daha derin bir anlamı taşır. Bu nedenle insanların duygusal olarak bağlılık hissettiği yer olan yuva, ailenin veya bir topluluğun bir arada yaşadığı ve birlikte büyüdüğü yeri anımsatır. Ancak kişi göç ettiği ülkede kurduğu farklı aidiyet ve bağlarla kendini güvende hissedeceği bir yuvada yaşamını sürdürmeyi tercih edebilir.

Unutulmamalıdır ki mülteciler, göç ettiği ülkenin mülteci politikaları ve yurttaşları tarafından belirlenen ülke sınırları içinde konumlanırlar. Yerinden edilen mültecilere devletler başka bir ülkede yeni bir "ev" bulmayı ya da güvenli bir şekilde "evine" geri dönmeyi taahhüt ederler. Bu noktada yerinden edilen mülteciler aynı zamanda evsiz olarak değerlendirilebilir, çünkü doğup büyüdüğü etnik, dinsel, dilsel ve kültürel özelliklere sahip olduğu yani ait olduğu o ülke sınırları içinde "evi" olarak tanımladığı mekândan koparılmıştır, mültecilerin "vatansızlık" hali "evsizlik" olarak tanımlanır hale gelmiştir (Malkki L. H., 1995). Edward Said'in dediği gibi, "sürgündeki kişiler seküler ve olumsal bir dünyada evlerin daima geçici olduğunu bilir. Bizleri tanıdık toprakların güvenliğini içine hapseden sınır ve bariyerler aynı zamanda birer hapisaneyeye dönüşebilir" (Said, *Reflections on Exile and Other Essays*, 2013). Anavatandaki yuva ile şimdi yaşadığı yuva arasındaki bu ilişki, diasporadaki Filistinliler için aidiyet

duygularının merkezinde yer almaktadır. Özellikle sürgünde doğan kuşaklar için bu durum böyledir; çünkü onların anavatanlarıyla kurdukları bağlantı ve anlayışları, önceki kuşakların deneyimlerinin aktarılmasıyla aidiyet duygusunu oluşturmuştur. Bu aidiyet duygusu, toplum veya toplulukların yapısı içindeki farklılıklardan bağımsız olarak, göç edilen ülkede Filistinlilerin sahip oldukları benzerlikler/aynılıklar etrafında yeniden inşa edilebilir. Diasporada Filistinliler, vatanlarına güçlü bağlarla büyürler, kendilerini yuvada hissedecekleri ve ait oldukları bir yer olduğunu hayal ederler. Ancak Filistin'i yuva olarak düşünürken, yaşadıkları yerdeki “yuva” hisleriyle de uzlaşmak zorundadırlar (Lindholm Schulz & Hammer, 2003). Bu çok katmanlı yuva kavramı, yaşadıkları ülkedeki kabul ve aidiyet söylemleriyle ve kendilerini evlerinde ve ait hissetmelerine ne kadar izin verildiğiyle de şekillenmektedir (Mason, 2007). 1948’de Nakba’yı deneyimleyen Filistinli kadınların anlatılarına yer veren Kassem, yuvayı, "Filistin tarihini, mirasını ve kültürünü kutlayan bir anma mekânı" olarak tasvir etmiştir (Kassem, 2012).

Kimlik ve aidiyetin inşa sürecine etki eden önemli etkenlerden biri de diasporadakilerin anavatanla ilgili ortak ve kolektif bir hafızaya sahip olması ve bu hafızayı güçlendirme taahhüdünün, geçmişe/anavatana dair bu hafızanın torunlarına ve diasporadaki diğerlerine aktarma taahhüdünün olmasıdır (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Diasporanın bu etkisi, Filistin'e olan bağlılıkları ile sürgündeki yaşamlarını anlamlandırma kimlik, aidiyet ve eve dair kavrayışları politize etmiştir. Anavatanlarından koparılan Filistinlilerin yaşadığı bu sürgün hayatı siyasallaşmıştır. Suriye’deki Filistinli mülteciler hem Suriye’nin hem de İsrail’in engeliyle vatandaşlık alma haklarına ulaşamamıştır. Suriye’de geçici olarak yaşayacaklarını düşünürken kalıcı olarak vatansız yaşamaya devam etmek zorunda kalmışlardır. Filistinli mülteci kadınlar için vatansızlık, dört sebeple hayatlarını etkileyen ve her zaman üzerlerinde gezen kara bir buluttur: Birinci sebep, ömürleri boyunca vatansızlığın yükünü taşırlar. İkinci sebep, Filistin’e geri dönüş hakları reddedilmektedir. Üçüncü sebep, zorla aile bölünmelerinin hedefi olmuşlardır ve aile birleşiminden mahrum bırakılmışlardır. Dördüncü sebep, kadın oldukları için çocuklarına vatandaşlık veremezler ve sadece vatansızlıklarını aktarabilirler.

Vatansız olma durumunu kuşaktan kuşağa aktaran kadınlar zorunlu göçün ardından yaşanan kimlik ve aidiyet duygusu arayışını gittikleri ülkelerde de devam

ettireceklerdir. Ancak Sayigh'in belirttiği gibi, sınıf ve toplumsal cinsiyet birleşerek kadınları susturur ve seslerini tarihsel kayıtlardan dışlar (Sayigh, 2007). Bununla birlikte kadınların kolektif hafızasını yeniden oluşturma biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da Suriye'den gelen Filistinli kadınların Türkiye'de hayatlarını yeniden kurarken kimliklerine tutunma ve aidiyet duygusu yaratma çabalarına odaklanılmıştır.

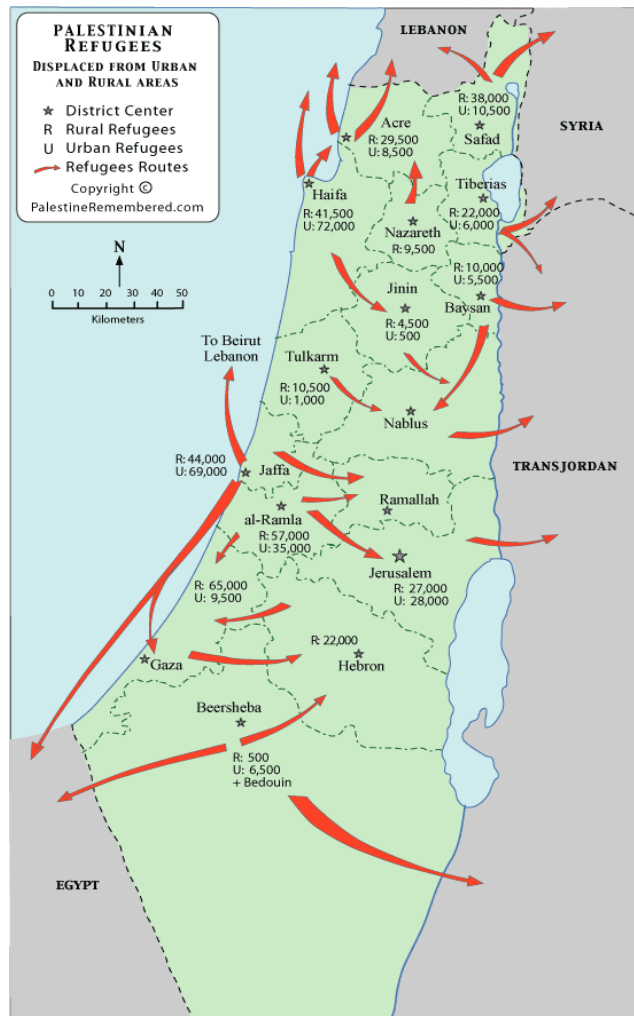
3. BÖLÜM

FİLİSTİN'İN TARİHSEL SÜRECİ İÇİNDE ZORUNLU GÖÇ

3.1. İSRAİL'İN KURULMASI VE FİLİSTİNLİLERİN ZORUNLU GÖÇÜ (1896-1948)

1896'da bir Yahudi devleti kurulması fikrini ortaya atan ve Siyonizm ideolojisinin sahibi Theodor Herzl, ülke kurmak için Filistin'i seçmiştir. Herzl, İngiltere'nin desteğini alarak Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı, "barbarlığın karşısına dikilen uygarlığın bir ileri karakolu" olarak tanımlayarak bu hayalini meşrulaştırmak istemiştir (Rodinson, 1973). Herzl'in Siyonist hareket fikrini, ilk başlarda Yahudilerin çok büyük bir kısmı benimsememiştir. Ancak Yahudilerin bir yurt arayışı ile başlayan göç, sömürgeci bir güç olan İngiltere'de 1917 Balfour Bildirgesi'nin ilan edilmesiyle Filistin toprakları Yahudilere bir yurt olarak gösterilmiş ve göçü hızlandırmıştır. Kurulan Siyonist örgütlerin Amerika'dan aldığı maddi manevi destek hem göç etmeyi teşvik etmiş hem de göç edenlerin toprak sahibi olmasını sağlamıştır. Aliyah olarak adlandırılan Yahudi göçleri 1882'de başlamış ve Aliyahlarla gelen Yahudiler, kibbutz adlı tarıma dayalı yerleşim birimleri kurmuş daha sonra göç eden Yahudi nüfusunun artmasıyla bölgede sosyal ve askeri örgütlenmeler oluşturmuşlardır. Göçün devam etmesi ve Almanya'da başa geçen Nazilerin anti-semitik politikaları sebebiyle Filistin'de Yahudi nüfusu 1940 yılında 450000'e ulaşmıştır (Süer & Atmaca, 2006, s. 19-25). Bölgede artan Yahudi göçüne karşı tepki gösteren Arapların genel grev ile başlayan ayaklanmaları, 1936-1939 yılları arasında kanlı çatışmalara dönüşmüştür. Başlangıçta Yahudilere tepki gösterecekleri de bu ayaklanmaların asıl hedefi İngiliz mandasıydı. İngilizler bu ayaklanmayı kanlı bir şekilde sonlandırırken, Yahudilerin 10.000 kişilik silahlı Haganah'ı kurmasına göz yummuşlardır (Fahredden & Çalışkan, 2000). Böylece artık Yahudiler silahlı bir güce sahipti ve Araplarla savaşmaya hazırdılar. İngiltere girdiği bu çıkmazdan kurtulmak için durumu Birleşmiş Milletlere havale etse de sorunlar çözülemedi. Birleşmiş Milletler iki bağımsız devlet kurulmasını önerdi ve kabul edildi. Filistinliler nüfusun yarısından fazlasını oluşturuyordu ve paylaşılması istenen topraklar zaten Araplara aitti, bu nedenle Siyonist liderler bu öneriyi kabul ederken Filistinliler ise reddediyordu (Fahredden &

Çalışkan, 2000). Filistinliler BM'nin bu kararına karşı ayaklansalar da 14 Mayıs 1948 yılında İsrail Devleti kuruldu ve bir gün sonra Arap-İsrail savaşları başladı. Beş Arap Devleti (Irak, Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün) İsrail'e saldırdı. Filistin halkı ile Arap devletleri İsrail'e karşı savaşıyordu ancak savaşın kazananı İsrail oldu ve tüm Filistin nüfusunun %70'i geri dönüş hakkı olmayarak vatanlarından sürüldü. Filistinliler savaşın başladığı 1948 yılı 15 Mayıs'ını El-Nakba (Felaket günü) olarak anmaktadırlar (Thomas, 1999). 1948 yılı Siyonistler için Avrupa'daki anti-semitizme bir dur demenin yolunu açarken, Filistinliler için kovulma, göç ve topraklarıyla toplumlarının yok edilmesi olarak tarihe geçiyor (Chatty, 2019, s. 197).

Şekil 1. 1948'de Zorla Yerinden Edilen Filistinlilerin Göç Yolu

Kaynak:(Palestineremembered, 2015)

https://www.palestineremembered.com/Maps/New/Map6_RefugeesRoutes.gif

1948 yılı itibariyle İsrail Devleti'nin kurulması sonucunda Filistin bölgesinde tüm dengeler değişmiştir ve günümüze kadar devam eden çatışma ve mücadelenin yaşanacağı olaylar birbirini takip etmiştir. Ilan Pappé Filistinlilerin sadece zorla yerinden edilmesi olarak değil aynı zamanda bunun bir “etnik temizlik” olduğunu ve bu şekilde adlandırılması gerektiğini savunur (Pappé, 2006). Pappé'nin dediği gibi bu bir etnik temizlik ve halen Filistin'de yaşayanların etnik temizliğe maruz kalması güncelliğini korumaktadır. Ancak bu çalışma, Filistin tarihine değil, 1948 yılından sonraki tarihi sürece Suriye ve Türkiye coğrafyaları üzerinden zorunlu göçe odaklanmaktadır. Bu nedenle, sadece, Filistinlilerin göçünün başlangıcına ilişkin kısa bilgi verilmiştir.

3.2. 1948 SONRASI FİLİSTİN ve SURİYE'DEKİ FİLİSTİNLİLERİN HAKLARI

Bu başlık altında, 1948 sonrasında Filistin'de yaşananlar, Filistin'in ve Filistinlilerin fiili durumu ve Suriye'ye göç eden Filistinlilerin Suriye'deki haklarına değinilecektir.

3.2.1. 1948 Sonrası Filistin

Dünya'da Filistin sorunun başladığı tarih olarak kabul edilen 15 Mayıs 1948 yılında yaklaşık 750.000 Filistinli zorunlu olarak komşu ülkelere göç etmiştir. Birçok insani yardım örgütü Batı Şeria, Gazze, Lübnan, Suriye ve Ürdün'de mülteci kampları kurarak insanları güvenli alanlara yerleştirmeye çalışırken (Khawaja, 2003), yaklaşık 5000 Filistinli ise Irak ordusu ile bölgeden ayrılmıştır. Geri kalan insanlar ise Mısır'a oradan da Kuzey Afrika'daki ülkelere yerleşmeye çalışmışlardır (Chatty, 2019, s. 197-198). 1948 sonrasında, zorla yerinden edilen Filistinliler için İsrail Devleti, mültecilerin evlerine geri dönmesini engelleyecek bir planı onadı.

Arap ülkeleri ise Filistinlilerin evlerine geri dönmesini ve kendi toplumlarına entegre etmeyi reddediyordu (Fahredden & Çalışkan, 2000). Bu duruma bir çözüm bulmak isteyen Birleşmiş Milletler, Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurdu. Komisyon, İsrail yetkilileri ile görüşerek Filistinlilerin ülkelere geri dönmesini, bankada bloke edilen hesaplarına ulaşmalarını, mülklerinin garanti altına alınmasını, mülteci olarak haklarını

elde etmesi için çalışmalar sürdürdü. Ayrıca Filistinlilere yardım etmek için Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) 9 Aralık 1949'da kuruldu. Filistin mülteci sorununa ilişkin harekete geçen BM Genel Kurulu'nun 194 (III) nolu kararı gereğince, mültecilerin evlerine geri dönme sürecinin 1951'de son bulması beklenirken süreç giderek uzadı (Chatty, 2019) ve bu dönemde zorla yerinden edilen Filistinliler yerine 648.000 Yahudi yerleştirildi (Fahredden & Çalışkan, 2000). Ayrıca İsrail, Filistinlilerin hem ülkelerine geri dönmesini hem de hak ve mülk sahibi olmalarını engelleyen birçok yasa ve düzenleme getirmiştir. Bu yasa ve düzenlemelerle İsrail, BM'nin 194 nolu kararına karşı çıkmış oldu. 1948-1956 yılları arasında evlerine geri dönmek isteyen 2700 ile 5000 arasındaki Filistinli sınırda İsrail askerleri tarafından öldürüldü veya mayına basarak öldü (Morris, 1993). Nihayetinde, 1948 yılında İsrail'in kendine kattığı topraklarda yaşayan yaklaşık 150.000 Filistinli kalmış ve bunların %25'i ülke içinde mülteci sayılmıştır (Chatty, 2019).

İsrail, BM kararlarına karşı çıkarak Filistinlileri zorla yerinden etme, öldürme ve geri dönüş haklarını ellerinden alması uluslararası alanda pozisyonunun sarsılmasına sebep oldu. BM İsrail'i kınarken, en büyük destekçisi Amerika Birleşik Devletleri yardımını askıya aldı. İsrail yeniden güç kazanmak için Mısır'da İngiliz ve Amerikan konsolosluklarını, sinema ve kamu binalarını bombalatarak Arap karşıtlığını artırmak istedi. Mısır ise bu dönemde İsrail karşıtı "fedailerini" eğitmeye başladı (Fahredden & Çalışkan, 2000). Mısır ile İsrail arasındaki gerilim giderek arttı ve İsrail Mısır'a yeniden saldırarak 1967'de 6 Gün Savaşı olarak bilinen savaşı kazandı. Böylece İsrail, Mısır topraklarının bir kısmını, Suriye'ye ait Golan Tepeleri'ni ve Mısır kontrolü altındaki Gazze Şeridi'ni, Kudüs ve Batı Şeria'yı işgal etti (Fahredden & Çalışkan, 2000). Bunun üzerine yaklaşık 300.000 Filistinli işgal edilen bölgelerden çıkarıldı (Shiblak, 1996). Filistinliler 1964'te Filistinlilerin vatanlarına geri dönüş ve kendi kaderlerini belirleme hakkını savunmak adına Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nü kurdular ve 1967'de Yaser Arafat'ın liderliğinde Filistin bağımsız siyasetini ve gündemini oluşturarak yeni bir dönem başlattılar (Fahredden & Çalışkan, 2000). FKÖ, Filistinlilerin haklarını savunan ve gerilla mücadelesi yürüten bir örgüt olarak Filistin'de, Ürdün'de ve Lübnan'da güçlenmeye başladı. İsrail, 1982 yılında FKÖ'ye bağlı gerillaları öldürmek bahanesiyle

Filistin mülteci kampı olan Sabra ve Şatila'ya saldırdı ve çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 3000'den fazla Filistinliyi katletti.

İsrail'in Filistinlilere karşı yürüttüğü insancıl olmayan politikalara karşı başlayan sivil direniş, 1987'de birinci İntifada adında bir halk hareketine dönüştü. İntifada'nın siyasi olarak güçlendirdiği FKÖ, 1989'da Filistin Devletini ilan etti ve 100'den fazla devlet tarafından tanındı ancak Doğu Avrupa ülkeleri, İsrail ve Amerika tarafından tanınmadı (Fahredden & Çalışkan, 2000). İntifada yani Filistin halk hareketi İsrail'e karşı büyük bir zafer elde etti, 1987'den 1993'e kadar intifada devam etti. Bu sırada Arap ülkelerinde savaşlar çıkıyor ve savaşlardan dolayı Filistinliler yine göç etmek zorunda kalıyordu. 1990-91 yılı arasında Irak'ın Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 350.000 bin Filistinli ülkeden çıkarıldı ve çoğu Ürdün'e göç etti, ancak savaş bittikten sonra Filistinlilerin Kuveyt'e geri dönmesine izin verildi. Libya ise 90'ların ortasında yaklaşık 30.000 Filistinliyi ülkeden çıkardı, ancak kendilerini kabul eden bir ülke olmadığı için aylarca yıllarda Libya-Mısır sınırında yaşadılar. 13 Eylül 1993'te İsrail ve FKÖ arasında barış görüşmeleri Amerika'nın gözetiminde sürdürülmeye başladı. Ancak Edward Said'in dediği gibi Oslo süreci "Filistinlileri, kuşatma altındaki birbirinden kopuk alanlara hapsetmek, bu alanları bölgenin bütünlüğünü ortadan kaldıran Yahudi yerleşimleriyle ve yollarla çevirmek üzerine hazırlanan bir plan" olarak kalmıştır (Said, Oslo'nun Sonu, 2000). Filistin Mülteci sorunu Oslo görüşmelerine göre, her sene İsrail 4000 Filistinli'nin geri dönmesini kabul edecekti ve bu geri dönüş İsrail kontrolü altında gerçekleşecekti. Çünkü tüm sınır kapıları İsrail'in kontrolünde kalacaktı (Tıraş, 2015). Ancak İsrail anlaşmaya sadık kalmadı ve Filistinliler işgal altında yaşamayı kabul etmediler. Bu durum 2000 yılında ikinci İntifada'nın başlamasına sebep oldu ve 2005 yılına kadar devam etti. Filistinli mülteci sorunu halen devam ederken 2003 yılında Amerika ve müttefiklerinin Irak'ı işgal etmesi ile ülkede yaşayan yaklaşık 50.000 Filistinli, Suriye ve Ürdün'e göç etmek zorunda kaldı ve Birleşmiş Milletler'in kurduğu geçici kamplara yerleştirildiler (Chatty, 2019, s. 201-203).

Şekil 2. İsrail'in Filistin'i İşgali

Kaynak:(Bianet, 2017) <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/192219-israil-filistin-sorununun-tarihcesi-1897-den-2021-e>

3.2.1. Suriye'de Yaşayan Filistinlilerin Hakları

UNWRA ve Suriye Devleti Filistinlilerin göç sürecini birlikte yürütmektedir ve 1949 tarihinde süreci tek bir merkezden yürütmek amacıyla Suriye'de GAPAR (The General Administration for Palestinian Arab Refugees-Filistinli Arap Mülteciler Genel İdaresi) kurulmuştur (Khalil, 2009). Suriye hükümetinin çıkardığı 1960 tarihli bir kararname uyarınca Suriye'de ikamet eden Filistinlilere Filistin seyahat belgeleri verilmeden önce, Filistinli mültecilere Suriye Kamu Güvenliği Dairesi'nin Filistin Şubesi tarafından kimlik kartları verilmektedir (Brand L. , 1988). "Geçici kimlik belgesi" olarak verilen kimlik kartları Filistinli mültecilere "ülke dışına çıkma ve geri dönme" imkânı sağlamaktadır ancak vatandaşlık hakkı tanımamıştır. UNWRA'ya kayıtlı olan Filistinliler Suriye'de mülteci olarak hayatlarını kamplarda ya da kamp dışında sürdürebilme hakkına sahiptirler. Asem Khalil, Suriye tarafından verilen seyahat belgelerine sahip Filistinli mültecilere tanınan "seyahat özgürlüğü"nü ülkenin siyasi politikalarına göre değişiklik gösteren bir hak olduğunu vurgulamaktadır (Khalil, 2009).

UNRWA'dan erzak yardımı alan mülteciler, erzak karnelerine de sahiptir ve önceden onay alınmadan adres değiştirmelerine izin verilmez çünkü erzak dağıtımını kontrol etmenin bir yolu olarak bu kural koyulmuştur. Diğer Filistinliler ise geçerli kimlikleri olduğu sürece ülke içinde seyahat etmekte özgürdürler (Brand L. , 1988).

Filistinlilerin savaş ve çatışma nedeniyle göç etme tarihleri ve koşulları temel alınarak, Suriye'deki Filistinli mülteciler yasal olarak yıllara göre 1948, 1956, 1967, 1970-71, 2006 kategorisi olarak beş kategoriye ayrılmaktadır. Bu çalışmayı ilgilendiren 1948 kategorisi, Filistinli mülteciler arasındaki en büyük grubu temsil eder. Filistinlilere, seçme ve seçilme hakkı hariç yani siyasi haklar dışında, hak ve yükümlülükler bakımından (medeni, sosyal haklar gibi) Suriye vatandaşlarıyla eşit kılan 260 nolu yasa 1956'da yürürlüğe girmiştir. Aynı yasa bu mültecilerin genel müdürlüğe kadar devlet kademelerinde istihdam edilmelerine izin vermektedir (Hammoud, 2013).¹

1956'da yürürlüğe giren bu yasanın eğitim, seyahat, mülk sahipliği ve emeklilik gibi bazı alanları kapsamayan ve bu konularla ilgili kararın bürokratların bağımsız yorumuna bırakıldığı bir sistem vardır. Eğitim alanında ise Filistinlilerin çoğunluğu ilkökul eğitimlerini UNRWA okullarında alsa da neredeyse tüm Filistinlilerin ortaokul eğitimlerini Suriye devlet okullarında devam edebilme hakları vardır. Suriye enstitüleri ve üniversiteleri de Suriyelilerle eşit bir şekilde Filistinlilere açıktır ve Suriye hükümeti Filistinlilerin yurtdışında eğitim görmeleri için bir dizi burs olanağı sağlamıştır (Brand L. , 1988).

UNRWA, 2011 yılı öncesinde Suriye'de, Filistinli mültecilerin "savunmasız bir nüfus" olduğunu, ancak "Suriye Hükümeti tarafından sağlanan sosyal hizmetlere erişim de dâhil olmak üzere Suriye vatandaşlarının sahip olduğu hakların çoğuna sahip olduklarını" belirtmektedir (UNWRA, 2022).

¹ Daha detaylı bilgi için bakınız: <https://www.refworld.org/docid/532024234.html>

3.3. SURIYE DOĞUMLU FİLİSTİNLİLERİN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇ SÜRECİ

Göç etmek ve Filistinli olmak birbirinden kopamayan iki olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle Filistinliler özelinde UNWRA'nın kurulması tesadüf değildir. UNWRA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East) 9 Aralık 1949'da Birleşmiş Milletler tarafından kurulan, zorla yerinden edilen Filistinlilere yardım amaçlı hizmet veren özel bir kuruluştur. İlk faaliyete geçtiğinde yaklaşık 750.000 Filistinli mülteciye destek verirken şu anda yaklaşık 5,8 milyon Filistinli mülteci UNRWA hizmetlerinden yararlanmaktadır. 2022 yılı verilerine göre Filistinli mültecilerin 1.063.000'i Doğu Kudüs dâhil Ürdün, Lübnan, Suriye, Gazze ve Batı Şeria'daki kamplarda yaşamaktadır ve toplam kamp sayısı 58'dir (UNRWA, 2022).

Filistin İkamet ve Mülteci Hakları Kaynak Merkezi (BADİL)'nin her iki senede bir çıkardığı "Filistinli Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler Araştırması" adlı raporda 2011 yılı sonunda Suriye'de 510.444 Filistinli mültecinin yaşadığı belirtilmiştir (BADİL, 2010-2012). Ancak UNWRA kaydına göre, Suriye'de çatışmalar ve iç savaş başlamadan önce UNRWA'ya kayıtlı olan Filistinli nüfusu 575.234'tür (UNWRA, 2022). Kayıtlı Filistinli nüfusun kurumlar arasında farklı olmasının, Filistinlilerin bir kısmının göç etmiş olmasından kaynaklanması muhtemeldir. Savaştan dolayı on binlerce Filistinli ülke içinde yer değiştirmiş ve kayıtlı olduğu şehirlerin dışında yaşamak zorunda kalmış olacağı yorumunu yapılabilir. Filistinliler Suriye'deki 12 kampta yaşamaktaydı. Savaştan sonra ise sadece 9 kampta yaşam yeniden kurulabilmiştir. Kamp isimleri şunlardır:

- Deraa Kampı
- Ein el Tal (resmi olmayan kamp)
- Hama Kampı
- Humus Kampı
- Jaramana Kampı

- Khan Dunoun Kampı
- Khan Eshieh Kampı
- Lazkiye (resmi olmayan kamp)
- Neirab Kampı
- Qabr Essit Kampı
- Sbeineh Kampı
- Yermuk Kampı (resmi olmayan kamp)²

Savaş nedeniyle Suriye’de yaşayan 13 milyondan fazla yerinden edilen insan arasında kamp içinde veya dışında yaşayan Filistinli mülteciler de yer almaktadır (**Sezer, 2019**). UNRWA'ya göre, savaş başladığından bu yana en az 124.000 Filistinli Suriye'den Lübnan, Ürdün veya daha uzak bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır (**UNWRA, 2022**). UNWRA, Suriye iç savaşı sonrasında Filistinlilerin durumundaki değişimi, yıllara göre şöyle özetlemiştir:

- 2012’de protestolar büyüdü. Şiddet giderek arttı ve Suriyeli aileler güvenlik arayışıyla evlerini terk etmeye başladı. Humus ve güney Şam'dan ülke içinde yerinden edilmiş kişiler güvenlik için Yermuk kampına gitti. Yermuk kampı sakinleri bu yerinden edilmiş kişilere yardım etti.
- 2012 Nisan ayında 160 bin Filistinli mültecinin yaşadığı bilinen Yermuk kampından toplam 140 bin Filistinli mülteci ve binlerce Suriyeli yerinden edildi.
- 2013 Nisan ayında 6 bin Filistinli mülteci Ein el Tal kampından çıkmak zorunda kaldı. Kampın yüzde 70’i savaştan dolayı tahrip edildi.

² <https://www.unrwa.org/where-we-work/syria>

- 2013 Temmuz ayında Yermuk kampı kuşatma altına girdi. Kamp içinde kalan 18000 sivil içeride hapsediler ve insani yardımın girişini engellediler. Yoğun silahlı çatışmaların devam ettiği sonraki 6 ay içinde şiddetli açlık ve yoksunluk baş gösterdi.
- 2014 haziran ayında UNWRA, Yermuk kampına ulaştı ve gıda, hijyen malzemeleri ve özellikle temel sağlık hizmetlerini sağladı.
- 2016 yılında Khan Eshieh kampındaki UNWRA ya ait okul bombalandı. 1 öğrenci ve 2 öğretmen yaralandı.
- 2017'de Khan Eshieh kampına geri dönüşler başladı.
- 2018 yılında Yermuk kampının kontrolünü ele geçiren Suriye rejimi, ilk defa UNWRA'nın yardımlarının alınmasını kabul etti. Deraa kampında savaşın durulması ile kamplara geri dönen Filistinlilerin, her yerin yıkık dökük olmasına rağmen geri döndükleri görüldü. Deraa kampına da UNWRA'nın yardımlarının girmesine izin verildi. Deraa da yıkılan okullar yeniden inşa edilmeye başlandı.
- 2020 yılında Covid'in başlaması ile başka zorlu bir döneme girildi.³
- 2020'nin sonundan bu yana, Filistinli mültecilerin hükümet onayına tabi olarak Yermuk kampına dönmelerine izin verildi.
- 2022 Haziran itibarıyla yaklaşık 4.000 kişinin [1.200 aile] Yermuk kampına geri döndüğü tahmin ediliyor ve bu sayının içinde yaklaşık 800 ailenin Filistinli olduğu tahmin ediliyor. 4.000'den fazla kişi (Filistinli mülteciler ve Suriyeliler), temel ihtiyaçlara sınırlı ulaşabilmesine ve büyük ölçüde tahrip olmuş binaların olmasına rağmen Yermuk'ta yaşıyor. Elektrik ve suya erişimde sıkıntılar devam ediyor. Kapı, pencere veya ev altyapısı olmayan birçok ev boş durumda. Kampa geri dönen bazı kişiler, pencereleri örtmek için muşamba kullanıyorlar⁴.

³ <https://www.unrwa.org/campaign/syria10>

⁴ <https://www.unrwa.org/where-we-work/syria/yarmouk-unofficial-camp>

Görüştüğüm Filistinli kadınlar, detaylı olarak yazılan bu kronolojik olaylar sıralamasının pek çok kısmına şahit olmuşlardır. 1948'den bu yana ele aldığımız tarihsel sürece baktığımızda Filistinli her kuşağın savaş, çatışma, zulüm gördüğünü ve yerinden edildiğini görebiliriz. Birbirinden ayrı düşmüş, hayatını kaybetmiş, dünyanın her bir coğrafyasına dağılmış ve var olma mücadelesi veren Filistinliler, Dünya'da örgütlü olmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle Filistinliler için nüfusun önemli bir anlam taşımaktadır. Filistin Merkezi İstatistik Bürosu (FMİB)'na göre dünyadaki Filistinli sayısı 2022 yılında 14,3 milyondur ve bunun 5,35 milyonunu İsrail işgali altındaki Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşamaktadır (FMİB, 2022). Bu demek oluyor ki 9 milyon Filistinli farklı coğrafyalarda ve farklı vatandaşlığa ya da farklı göçmenlik statülerine sahiptir.

3.3.1. Suriye'den Göç Eden Türkiye'de Yaşayan Suriye Doğumlu Filistinliler

Göç alan ülkelerden biri olan Türkiye, 1951 yılında BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında kabul etmiştir. 1967 yılında New York Protokolü ile sözleşmenin kapsamı genişletilmiş, Türkiye coğrafi sınırlama şerhi koyarak bu sözleşmeyi imzalamıştır (Amnesty, 2016). Bu coğrafi sınırlama şerhinin getirilmesiyle 2011 yılında “açık kapı politikası”nı izleyen Türkiye, Suriye'den Türkiye'ye göç edenlere mülteci statüsü vermemiştir. Mülteci olarak kabul edilmeyen Suriye'den göç eden tüm etnik kökenli azınlıklara, uluslararası hukuk bağlamında tanımlanması adına BMMYK tarafından önerilen ve 30 Mart 2012'de yayımlanan bir genelgeyle “geçici koruma statüsü” verilmesine karar verilmiştir (Erdoğan, 2017, s. 13).

Türkiye'de Suriye'den göç edip mülteci statüsü elde edemeyen göçmenler için 11 Nisan 2014'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir (YUKK, 2014, madde 91). İçişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin konuyla ilgili mevzuat eksikliklerini gidermesi ve önemli değişiklikleri yapması dönemin önemli adımlarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile, Suriye'den göç edenlere hem yeni hem de Türkiye'ye özgü olan “geçici koruma” adlı bir statü verildi. Suriye vatandaşlarının yanı sıra Suriye'den gelen vatansızlara ve mültecilere de “geçici koruma” statüsü verilmiştir.

Böylece Suriye’den göç edenleri “geçici koruma” statüsü altında kaydedip uyruklarına Suriyeli yazılmıştır.

2011 yılından bu yana Suriye’den gelenlerin girişlerine izin verilmiş, bazıları pasaportuyla giriş yaparken, bazıları ise hiçbir belge olmadan göç ettikleri şehirlere göre kayıt altına alınmışlardır. Ancak, Türkiye’ye gelen birçok Suriyelinin resmi evrakında eksiklikler bulunması nedeniyle gelenler ile ilgili güvenilir bilgiye ulaşılamamıştır (AFAD, 2014). Bu durum, Suriye’den göç eden Filistinlileri ve diğer etnik azınlıkları, Türkiye’de Suriyeli olarak kaydetmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin, Suriye’de Filistinlilerin yaşadığı Yermuk kampı Aralık 2012’de kuşatılmış ve Filistinliler de Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır (Sezer, 2019). Türkiye’de göçmenlerin kaydı cinsiyet, yaş ve ülkelerine göre kaydedilmiş ve Göç İdaresi Başkanlığı web sitesinde sadece bu rakamlara ulaşılmaktadır (GİB, 2023). Bu paylaşılan sınırlı bilgi doğrultusunda Suriye’den göçen Filistinlilerin Türkiye’de hangi statüde ve hangi kimlikle yaşadıkları konusunda güvenilir bir bilgiye ulaşmanın zor olduğu anlaşılmaktadır.

Suriye’deki Filistinli mültecilere verilen “geçici ikamet belgesi”nin Türkiye’de kabul edilebilir olmadığı, Uluslararası Af Örgütü’nün “Hayatta Kalma Mücadelesi” adlı raporda belirtilmiştir. Filistinli mülteci olduğuna dair gösterdikleri kimliklerin Türkiye sınır görevlileri tarafından kabul edilmediği için Türkiye’ye kaçak yollarla girmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2014). Bu raporda yer alan “Suriye’den gelen Filistinliler” başlığı altında İçişleri Bakanlığı’nın yayımlanmamış Mart 2012 tarihli genelgesine göre, Suriye’den göç eden ve Türkiye’de sığınma talep eden Filistinlilerin, geçici korumadan yararlanabilecekleri ve vizeye tabi tutulmadıkları belirtilse de sınır görevlileri tarafından uygulanmamıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2014, s. 13).

Türkiye’de faaliyet gösteren Filistin Hayriye Derneği sözcüsü ile yapılan görüşmede⁵, 2011 yılından itibaren Suriye’den gelen Filistinli mültecilerin sayısının yaklaşık 10.000

⁵ Filistin Hayriye Derneği sözcüsü ile yapılan mülakat sonucunda Türkiye’de yaşayan Filistinli mülteci sayısına dair bilgiler toplanmıştır.

kişi ve 2000 aile olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bir diğer bilgi ise Filistinli mültecilerin yurtdışına göç etmek için başvurmuş olması ve kabul alanların çoğunlukla Fransa'ya gitmiş olduğu yönündeydi.

4. BÖLÜM

SURİYE DOĞUMLU FİLİSTİNLİ KADINLARIN SAVAŞ VE ZORUNLU GÖÇ DENEYİMİ

Tez çalışması kapsamında görüşülen 10 kadının anne/babası ya da anneanne/babaanne/dedesi 1948 yılında Filistin'den Suriye'ye göç ederek Suriye'de kamplarda veya şehir merkezlerinde yaşamıştır. Suriye'ye göç eden kişilerin çoğu Filistin'in kuzey bölgesinde yer alan Safed, Taberiye, Hayfa, Akka, Nasıra ve Yafa şehirlerindedir (Sezer, 2019). BADİL'in raporuna göre; Suriye'deki Filistinli nüfusu ağırlıklı olarak hizmet sektöründe çalışmaktadır. Genç bir nüfusa sahip olan Filistinlilerin doğurganlık oranı yüksek ve çok çocuğa sahip bir topluluk olarak raporlanmıştır (BADİL, 2010-2012). Araştırma kapsamında kendilerini Suriye doğumlu Filistinli olarak tanımlayan 10 kadından 9'u mülteci kamplarında yaşamıştır. Bu kamplar çadır kentlerden farklı olarak içerisinde eğitim, sağlık gibi tesisleri bulunduran şehirleşmiş kamplardır.

Bu çalışma, daha önce de belirtildiği gibi, Suriye iç savaşı sebebiyle Türkiye'ye göç eden özel bir grup olan Suriye doğumlu Filistinli mülteci kadınların var olma mücadelesine odaklanmaktadır. 1948 yılında ailelerinin Suriye'ye mülteci olarak yerleştikten sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşağında mülteci olarak sürdürdüğü bir hayatın izini sürmektedir. Filistinli kadınlar, koşullarla nasıl başa çıktıklarını ve hayatta kaldıklarını, çok katmanlı güç dinamiklerine nasıl direndiklerini ve bazen hem kişisel hem de politik düzeyde onlara nasıl uyduklarını anlatmaktadır. Suriye'de ikinci ve üçüncü kuşak olarak mülteciliği deneyimleyen Suriye doğumlu Filistinli kadınların anlatıları, zorunlu olarak göç etme süreçleriyle birlikte incelenecektir.

4.1. SURİYE'DE FİLİSTİNLİ MÜLTECİ VE KADIN OLMAK

Suriye'de, Filistinli mülteciler (kamplarda yaşasalar da) Suriyeli olarak kabul edilmektedir. Suriye vatandaşlığına ve oy kullanma hakkına sahip olmanın dışında Filistinlilerin aynı Suriyeliler gibi benzer hakları vardır. Filistinli mülteciler, Suriye'ye

sığınarak ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuşlardır. Filistinlilere tanınan bu haklar ve Suriyelilerle iş, eğitim ve evlilik yoluyla ilişki kurma, Arap dünyasında başka örneği olmayan bir entegrasyon süreci yaşanmasına sebep olmuştur (Bitari, 2013). Suriye Devleti'nin Filistinlilere bu hakları tanınması, Suriyeliler ve Filistinlilerin konuştuğu dilin aynı, şivenin yakın olması ve Arap olmaları, Suriye'deki yaşamlarına uyum sağlayabilme süreçlerini kolaylaştıran haklara sahip olmaları sayesinde Filistinliler kendi kimliklerini kaybetmeden nesiller boyu Suriye'de yaşamışlardır ve halen yaşamaktadırlar.

Bununla birlikte, Filistinlilerin kimliklerinde Filistinli mülteci yazar. Seyahat özgürlüğüne dair bir yasa olmasına rağmen yurtdışına çıkmaya izin verilmez. Hareket özgürlüklerinin kısıtlanması, statülerini görece güvencesizleştirir ve karşılaştıkları zorluklara karşı pozisyon almalarını önemli ölçüde etkiler. Tez açısından daha önemli bir konu ise, Suriye'nin yasalarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin Suriyelilerle aynı haklara sahip olan Filistinli mülteci kadınları da olumsuz etkilemesidir. Kültürel özellikler ve erkek egemen bakış açısının bir sonucu olarak kadınların erken yaşta evlendirilmesi, kadınların boşanma sürecinde yaşadıkları zorluklar gibi hususlar kadınların yaşam koşullarını olumsuz etkiler.

Buraya kadar belirtilen hususlar, genel olarak, Filistinlilerin Suriye'de nasıl karşılandıklarını ortaya koymaktadır. Suriyeli ve Filistinlilerin kültürel yakınlıkları ve Suriye'deki Filistinli mültecilere sunulan hakları ve entegrasyon fırsatları önemli unsurlardır. Ancak, Suriye'de doğup büyümüş Filistinli kadın olmanın ne demek olduğunu anlayabilmek için yukarıda özetlenen Suriye-Filistinli olmak ilişkisinin ötesine bakmak gerekir. Filistin'i hiç görmemiş, Suriye'de doğup büyümüş bir kadın kendisini neden Suriyeli olarak değil de Suriye doğumlu Filistinli olarak tanımlar gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Bu bölümde, Suriye doğumlu Filistinli kadın olmanın ne demek olduğu, Filistin'e bağlılık ve eşitsizlik üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır ve bu değerlendirmede Suriye doğumlu Filistinli kadınların paylaştığı bilgilerden hareketle çıkarımlarda bulunulacaktır.

Görüşülen kadınların tümü Suriye’de doğmuş ve aileleri 1948 yılı Nakba gününde Suriye’ye zorunlu olarak göç etmişlerdir. Hayfa, Mülikiyye ve Safad ikinci kuşak, Küçük Umut, Neyrab, Warda Juri, Gurbet, Karam, Tabariyye, Nablus ise üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinlidir. Hayfa dışında diğer kadınların aileleri doğrudan kampa yerleşmiş ve hayatlarını kamplarda sürdürmüşlerdir. Hayfa Humus şehrinde yaşarken diğerleri Halep, Şam, Deraa şehirlerinde bulunan kamplarda doğup büyümüşlerdir.

4.1.1. Filistin’e Bağlılık: Aidiyetin Göç Hikâyeleriyle Kurulması

Görüşülen kadınlar ikinci ya da üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinli kadınlardır. Kadınlar, 1948 göçünü yaşamamış olsalar da ailelerinin göç hikâyelerini iyi bilmektedirler ve Suriye’deki kamplara yerleşmeye dair bilgiler Filistinli kimliğine bağlılıklarını pekiştirmektedir.

1948 yılında ailesinin yaşadığı zorunlu göç hikâyesini çok iyi bilen 35 yaşındaki Gurbet, ailesinin, 1967’de Kuneitra bölgesinde ortaya çıkan Arap-İsrail çatışmasıyla bölgenin İsrail’e geçmesinden dolayı Deraa şehrine göç etmek zorunda kaldıklarını anlatıyor:

1948’de Tabariyye’den, Suriye Kuneitra diye bir yer var ilk olarak oraya gitmiş ailem. 1967’de Kuneitra İsrail’in eline geçince oradan Deraa’ya geçmişler. Deraa’da kampa yerleşmişler. Kuneitra’dan göç eden Suriyelileri Kampın Kuzeyine yerleştirdiler, Filistinlileri ise kampın güneyine yerleştirdiler. Kampın kuzeyinin kenar kısımlarına ise Suriye doğumlu Filistinliler yerleştirildi, böylece kamp üçe ayrıldı. Kamp UNRWA’ya aitti (Gurbet, 35).

Gurbet’in anlattığı gibi Deraa kampı üç bölüme ayrılmıştır. Kamp ilk olarak 1950-51’de, 1948 Arap-İsrail çatışmasının ardından Filistin’in kuzey ve doğu bölgelerinden gelen mülteciler için kurulmuştur. Ancak 1967 Arap-İsrail çatışmasının ardından Kuneitra bölgesini terk etmek zorunda kalan yaklaşık 4.200 Filistinli mülteci için de kampta yer ayrılmıştır.⁶

⁶ <https://www.unrwa.org/where-we-work/syria/deraa-camp>

Aynı Gurbet gibi Safad'ın ailesi de Filistin'in Safad şehrinden 1948 yılında Suriye'de Kuneitra bölgesine göç etmiş ancak 1967'de çıkan savaş nedeniyle Yermuk kampına yerleşmiş:

Filistin'in Safad şehrinden Suriye'ye 1948'de gitmişler. İlk göç ettikleri yer Kuneitra'ydı, sonra Yermuk kampına yerleşmişler (Safad, 57).

Gurbet ve Safad'ın aileleri 1967'de Kuneitra bölgesinden İsrail'in işgal ve sömürgeci politikalarının devamı sonucunda yeniden yerinden edilmişler ve Suriye'de kamplara yerleşmişlerdir. Safad gibi 25 yaşındaki Warda Juri'nin ailesi de Yermuk kampına yerleşmiş:

Anneannem ve dedem Filistin'in Safad şehrinden Suriye'ye göç etmiş. Filistin'den 1948 yılında göç etmişler. Filistin'de evleri yıkılmış. Annem ve babam Suriye'de Yermuk kampında doğdular. 3 kız kardeşim ve ben de. Yermuk kampında doğup büyüdük (Warda Juri, 25).

Daha önce de belirtildiği gibi, UNWRA'nın destek verdiği ve Suriye hükümetinin yönettiği 12 mülteci kampı vardır.⁷ 1957'de kurulan Yermuk kampı, Suriye'nin başkenti Şam'a yakın ve Suriye'deki üç gayri resmi kamptan biridir. Kamptan ziyade daha çok büyük bir mahalle gibi beton blok evlerle doluydu ve cami, okul, sağlık merkezleri barındırıyordu. Suriye savaşından önce 1.200.000 kişilik nüfus içinde 160.000 Filistinli mülteciye ev sahipliği yapıyordu. Filistin diasporasının başkenti olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle kamplar içinde en bilineni Yermuk kampıdır.⁸

Suriye'nin Halep şehrindeki Neyrab kampında yaşamış olan 28 yaşındaki Neyrab üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinli olarak ailesinin hikâyesini şöyle anlatıyor:

Anneannem altı yaşındayken Suriye'ye göç etmişler. İlk başlarda Neyrab kampında yaşamışlar, daha sonra kendi evlerini inşa etmişler. Kendi inşa ettikleri evlerinde yaşarken Birleşmiş Milletlerden gıda yardımı almışlar, ilaç yardımları almışlar... Kamp alanı Neyrab Halep'in havaalanına yakın, daha çok uç noktalarında bir yerde. Bu yaşadıkları kampta yavaş yavaş kendilerine öyle küçük küçük evler yapıp orada yaşamaya devam etmişler. Sonra annem evlenince babamla Halep merkeze taşınmışlar (Neyrab, 28).

⁷ <https://www.unrwa.org/where-we-work/syria/yarmouk-unofficial-camp>

⁸ <https://www.unrwa.org/where-we-work/syria/yarmouk-unofficial-camp>

Hayfa'nın hikâyesi ise diğer kadınlardan farklıdır. Daha önce hiç kampta yaşamamış olan 67 yaşındaki Hayfa, ailesinin Filistin'e geri dönecekleri umuduyla göç ettiklerini şöyle anlatır:

1948 yılında Hayfa'dan çıkıp Humus'a yerleşmişler... Maddi durumumuz iyi olduğu için kamplarda yaşamadık. 2 hafta içinde döneceğiz umuduyla bir ev tuttuk ve orada kaldık. Ancak iki hafta geçti ve Filistin'e hiç dönemedik (Hayfa, 67).

Hayfa ve ailesinin maddi durumlarının iyi olmasından dolayı hiç kampta yaşamamış olsa da Filistinlilerin yaşadıkları acılarda ortaklaşır.

Suriye'deki kamplarda yaşayan Filistinli kadınların (ve ailesinin maddi durumu iyi olan Hayfa'nın), ailelerinin Filistin'den göç etmelerine dair anlatılarında, tarihsel zorunlu göç, yerinden edilme ve gelişen kimliklerin karmaşık bir dokusu vardır. Suriye'de doğup büyüdüğü için Suriyelidirler ama öte yandan da kökleri ailelerinin zorla göç etmek zorunda kaldığı Filistin'dedir. Ayrıca yerinden edilmelerinin çok kuşaklı doğasını da gözden kaçırmamak gerekir; bazıları ikinci kuşak bazıları ise üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinli kadınlardır. Bu kadınlar için Filistinli olmak; hiç görmedikleri anavatanlarına aidiyet hissi ile bağlanmak, ailelerinin zorunlu göç hafızasını taşımak ve Filistin'e geri dönmeye dair umudu taşımaktır.

Bu kadınların aileleri ilk olarak 1948'de İsrail'in Filistin'i işgalinden dolayı Suriye'ye sığınmış, bazıları Kuneytra'ya, diğerleri ise Yermuk kampına yerleşerek yerinden edilmelerinin çok kuşaklı doğasını vurgulamışlardır. Ancak 1967 Arap-İsrail çatışması onları bir kez daha yer değiştirmeye zorlayarak İsrail işgalinin hayatları üzerindeki kalıcı etkisini vurgulamıştır. Yermuk kampı örneğinde, kamp gelişen bir Filistin topluluğundan Suriye savaşı nedeniyle eski halinin gölgesine dönüştü. Gurbet, Safad ve Warda Juri gibi bu kadınların deneyimleri, Suriye'deki bu kamplarda doğup büyümüş olmalarına rağmen kimliklerinin Filistinli miraslarına nasıl derinden bağlı olduğunu gösteriyor. Aidiyet duyguları, bir zamanlar Filistin diasporasının kalbini simgeleyen Yermuk kampı ile anavatanlarına yakından bağlı. Neyrab'ın hikâyesi, kampta hayat kuran ve bazı durumlarda sonunda şehir merkezlerine taşınan üçüncü kuşak Suriye doğumlu Filistinlilerin direncini vurgulayan bir başka katman daha ekliyor.

Humus şehrinde yaşayan 67 yaşında evli ve 4 çocuğa sahip olan Hayfa “geçici ikamet belgesi” ile Suriye’de yaşadıklarını ve kendilerini Suriye doğumlu Filistinli olarak tanımladıklarını belirtti:

Bizler Suriye doğumlu Filistinliyiz. Suriye’de Filistinli mülteci kimliğimiz var (Hayfa, 67).

Hayfa, özellikle Filistinlerin yaşadığı kamplara giderek kadınların haklarına yönelik çalışmalarda aktif olarak yer aldığını aktardı:

Suriye’deyken kamplarda kadına yönelik şiddete karşı eğitimler, çocuklar için eğitimler veriyorduk... Filistin’i tanıtmak için etkinlikler düzenliyorduk. Suriye’de Yermuk kampına giderdik ve birçok tanıdığım Filistinli kadın vardı (Hayfa, 67).

Filistinlilerle dayanışmayı temel alan Hayfa, kamplarda gösterdiği çalışmalarının dışında Filistin’de yaşanan güncel olayları takip ettiğini ve Suriye’de eylemlere katıldığını şu sözlerinden anlıyoruz:

Suriye’deyken eylem yapıyorduk Gazze’deki işgale karşı (Hayfa, 67).

Görüştüğüm kadınlardan sadece Hayfa eylemlere katıldığını belirtti. Filistinlilerin haklarını savunan gazetecilik yapan Hayfa aynı zamanda Filistin’e geri dönüş hakkı içinde mücadele ettiğini söyledi. Görüştüğüm diğer kadınlar, Filistinli mülteci bir kadın olarak Filistin’e geri dönüş haklarının İsrail Devleti tarafından gasp edildiğinin farkındalar. Filistin’e geri dönmek çok zor olduğunu bilseler de ya da geri dönmek istemeseler de Filistin’e geri dönmeyi talep etmenin politik bir talep olduğunun farkındalar.

Görüşülen kadınların tümü Suriye’de Filistinli mültecilerin Suriyeli olarak kabul edildiğini ve neredeyse aynı haklara tabi olduğunu biliyorlardı:

Ben Suriye vatandaşı gibi yaşıyordum çünkü Suriye Filistinlilere aynı hakları tanıyordu. Sadece bakan ya da cumhurbaşkanı olamayız ama devlette çalışabiliyoruz. Kardeşlerimde devlette çalışıyor (Hayfa, 67).

Hayfa’nın da belirttiği gibi Filistinlilerin Suriyeliler gibi hakları vardı. Nablus’da benzer şekilde “Filistinliler olarak Suriyelilerden bir farkımız yoktu” diye ifade etmişti.

Görüştiğim kadınlar, Filistinlilerin Suriyelilerle evlenmesini olağan bir durum olarak düşündüklerini ve birçok mültecinin Suriyelilerle evlilik yaptığını aktardı. Mülkiyye ve Küçük Umut Türkiye'ye göç etmeden önce Suriyeli komşusuyla, Warda Juri ise İstanbul'da tanıştığı Suriyeliyle evlenmiştir. Anne veya babasından birinin Suriyeli olduğu görüşmeciler ise Karam ve Neyrab'tır. Karam ve Neyrab Filistin kamplarında doğup büyüdüğü için kendilerini Suriye doğumlu Filistinli olarak tanıtmışlardır.

Suriye'nin yasalarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği Suriyelilerle aynı haklara sahip olan Filistinli mülteci kadınları da olumsuz etkiliyordu. 14 yaşında evlendirilen 5 çocuk sahibi ve bekar olan Nablus, erken evlendirilmesine izin verilen ve boşanma sürecinde yaşadığı haksızlıklara sebep olan yasaları adil bulmuyordu:

Boşandıktan sonra ben ailemin yanına kampa döndüm. Suriye kanunlarına göre kız çocuğu eğer 14 yaştan küçükse annede kalıyor, erkek çocuğu 13 yaşından küçükse. Bu yasaya göre 2 çocuğum bende kaldı, diğerleri babada kaldı. Savaştan önce çocuklarım haftada bir bana geliyordu (Nablus,43).

Suriye'deyken yurtdışına çıkmayı isteyen Hayfa ve Warda Juri ise, Suriyeliler gibi seyahat etme özgürlüğünün olduğu yasa olmasına rağmen yurtdışına çıkamadıklarını anlatıyorlar:

Suriye doğumlu Filistin pasaportum var ama bu pasaport ile yurtdışına çıkamazsın, vize alamazsın (Hayfa, 67).

Kampta verilen kimlikte Filistinli mülteci yazıyor. Yurtdışına gitmemiz yasak (Warda Juri, 25).

Suriyeliler gibi seyahat özgürlüğüne sahip olma hükümet bürokratlarının inisiyatifi ve siyasi çalkantıların arasında gelip giden bir hak olarak görünüyor. Hayfa gibi bu kadınlar hem Filistinli mülteci kimliklerine hem de Suriye'de geçici oturma izinlerine sahip Suriye doğumlu Filistinliler olarak varoluşlarının çok yönlü doğasını örneklemektedir. Deneyimleri, Suriye bağlamında kadın hakları savunuculuğu, Filistinlilerle dayanışma ve İsrail işgaline karşı protestolara aktif katılımı kapsıyor. Suriye yasalarında erken evlilik ve boşanma süreçlerini etkileyen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle karşı karşıya olmalarına rağmen, bu kadınlar Suriye'deki Filistinli mültecilere sunulan hakları ve entegrasyon fırsatlarını takdir etmektedir. Filistinlilerin

haklarının, dilsel ve kültürel yakınlıklarının tanınması ve Suriyelilerle evlenebilmeleri, Filistinli nesillerin Suriye'de ikamet ederken kimliklerini koruyabilmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte, Suriye Filistin pasaportlarına sahip olsalar bile hareket özgürlüklerinin kısıtlanması, statülerinin güvencesizliğini ve karşılaştıkları zorlukları vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu anlatılar, mülteci kamplarında yaşayan Filistinli kadınların hayatlarında toplumsal cinsiyet, göç, aidiyet ve kimlik arasındaki karmaşık etkileşimi gözler önüne sermektedir ve karmaşık bir sosyo-politik gerçeklikler ağında nasıl bir direnç ve kararlılıkla yol aldıklarını ortaya koymaktadır.

4.1.2. Eşitsizlik: Kampta Eğitime Erişim Üzerinden Bir Değerlendirme

Görüşülen kadınlardan 9'u kamplarda doğup büyüyen ve ilk eğitim-öğretim hayatlarını UNWRA'nın sağladığı okullarda geçirmiştir. Kamplarda UNWRA okulları kız çocuklarına eğitim imkânı sağlasa da toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar kız çocuklarının eğitimini engelleyebilmektedir. Kız çocuklarının ev işlerini ve bakım sorumluluklarını üstlenmeleri beklenmektedir, bu da okula ayıracakları zamanı kısıtlamasının yanında okula devam edememesine sebep olmaktadır.

Neirab kampında yaşayan ve UNWRA'nın okuluna giden Neyrab ilkokul üçüncü sınıfa kadar okumuş ve Mulikiyye ise ilkokulu bitirmiştir.⁹ Ancak Neyrab babasının onu okula göndermemesiyle eğitimine devam edemediğini söyledi:

Suriye'de ilkokul 3.sınıfa kadar devam ettim, sonra babam beni okuldan aldı. Genellikle evde vakit geçiriyordum (Neyrab, 28).

Hama Kampında UNWRA'nın okuluna giden Karam ise ilkokulu bitirdikten sonra Khan AlŞih Kampı'nda Tabariyye'de ortaokulu tamamlamış, Nablus ise ortaokulu tamamlamadan eğitimini bitirmek zorunda kalmıştır:

8. sınıfa kadar UNWRA okuluna gittim. Evlendiğim için okulu bıraktım. 14 yaşında evlendim, çok küçük yaşta evlendim. Arkadaşlarımla oynuyordum kampta, hayatımız güzeldi çocukken. Ama çocukluk yaşamadım ben çünkü çok küçük yaşta

⁹ Suriye'deki eğitim sisteminde ilkokul denilen dönem 6 yıldır.

evlendim. Eski eşim Filistinli, yaşı benden 16 yaş büyüktü. 5 çocuğumu da Suriye’de doğurdum (Nablus, 43).

Maddi imkânsızlıklar da kız çocuklarının eğitim yerine gelir getirici işlere yönelmelerine yol açmıştır. Yermuk kampında dokuzuncu sınıfa kadar okumuş ve sonrasında kuaförlük yapmış olan Safad, ekonomik zorluklardan dolayı okulu bırakmak zorunda kaldığını söyledi:

UNWRA’nın okulunda 9.sınıfa kadar okudum. Sonra babam vefat ettiği için çalışmak zorunda kaldım. Bir kuaförde çalıştım maddi durumumuz kötüydü (Safad, 57).

Ancak genel olarak Suriye doğumlu Filistinli kadınların Arapça okuma-yazma bildiğini söyleyebiliriz. Kamplarda UNWRA okulları kız çocuklarına eğitim imkânı sağlasa da toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar kız çocuklarının eğitimini engelleyebilmektedir. Kız çocuklarının ev işlerini ve bakım sorumluluklarını üstlenmeleri bekleniyor, bu da okula ayıracakları zamanı kısıtlamasının yanında okula devam edememesine sebep oluyor. Özellikle maddi imkânsızlıklar kız çocuklarının eğitim yerine gelir getirici işlere yönelmelerine ya da erken yaşta evliliğe yol açıyor.

UNWRA’nın kamp içinde sağladığı eğitim, sağlık, gıda yardımı, mesleki beceri kursları, danışmanlık gibi hizmetlerden yararlanan birçok Filistinli için kampta yaşamının kendisi “korunaklı” olmuştur. Ancak toplumun kadınlara bakış açısının erken yaşta evliliği kabul edilebilir olduğunu gösteren örneği Nablus gibi pek çok kız çocuğunun deneyimlediğini söylemek yanlış olmaz. O nedenle kamplar her ne kadar Filistinliler için korunaklı bir alan gibi görünse de kız çocukları ve kadınlar için toplumsal cinsiyet rollerinin baskın olduğu yerler korunaklı sayılmaz.

Suriye’de mülteci kamplarında yaşayan Filistinli kadınlarla yapılan görüşmeler, Türkiye’ye göç etmeden önce yaşadıkları eğitim deneyimlerine ve karşılaştıkları zorluklara ışık tutmaktadır. Bu kadınlar, kamplarda doğup büyümüş olmalarına rağmen, ekonomik zorluklar, kültürel normlar ve erken evlilik gibi faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle eğitimlerini tamamlama konusunda sıklıkla engellerle karşılaşmışlardır. Kamplardaki UNWRA okulları eğitim fırsatları sunsa da toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal beklentiler kız çocuklarının eğitime erişimini genellikle kısıtlıyordu.

4.1.3. Suriye’de Kamplarında Yaşamayan Suriye Doğumlu Filistinli Kadınlar

İkinci kuşak olan Suriye doğumlu Filistinli olan Hayfa ailesinin yaşadıklarını unutmadan kendi içinde tekrar tekrar yaşarken Suriye’de babalarının onlara baktığını şu şekilde anlatıyor:

Babam iki işte çalışıyordu, sabah şeker şirketinde akşam atölyelerde çalışırdı. Babam biz okuyup büyüyene kadar böyle çalıştı (Hayfa, 67).

Hayfa ve ailesinin maddi durumlarının iyi olmasından dolayı hiç kampta yaşamamış olsa da Filistinlilerin yaşadıkları acılarda ortaklaşıyorlar. Kamplarda yaşayanlar sağlık, eğitim, gıda gibi pek çok temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kesimi oluşturuyor ve UNWRA tarafından destekleniyorlar. Ancak kampta yaşayanlar ve yaşamayanların Filistinli olarak Suriye’deki hakları mülteci statüleri birbiriyle aynı özelliği taşıyor. Bu durumda kampta yaşamamak ya da kamptan ayrılıp şehre taşınmak maddi anlamda bir refaha ulaştıklarını gösteriyor. Bu nedenle Hayfa’nın kardeşlerinin her birinin ayrı ülkelerde yaşaması da kampta yaşamaya mecbur olmadıklarını ve başka ülkelerde hayata tutunmanın fırsatını yakaladıklarını gösteriyor:

Bir kardeşim Gazze’de yaşıyor ve doktor olarak çalışıyor. Bir kardeşim Suudi Arabistan’da, diğeri Ürdün’de yaşıyor (Hayfa, 67).

Üniversite’de gazetecilik bölümünden mezun olan Hayfa, kendisi gibi gazeteci olan Filistinli eşi ile gazetecilik yaparken tanıştığını söyledi.

60 yaşında emekli oldum ama hala yazılar yazıyorum ve web sitesinde yayınlıyorum (Hayfa, 67).

Görüştüğüm diğer kadınlara göre Filistinlilerin durumuna daha politik bir yerden bakan Hayfa halen Filistinlilerin yaşadıklarına ait öykü tarzında yazılar yazdığını bunların unutulmamasını istediğini söyledi. Ailesinin maddi durumu nispeten iyi olduğu için Suriye’deki mülteci kamplarında hiç yaşamamış olan 67 yaşındaki Filistinli kadın Hayfa, Filistinlilerin göç, aidiyet ve kimlik deneyimlerine dair benzersiz bir bakış açısı sunuyor. Ailesinin 1948’de Hayfa’dan ayrıldıktan sonra Filistin’e dönme umudu hiçbir zaman gerçekleşmemiş ve Humus’a yerleşmelerine neden olmuş. Hayfa’nın babası Suriye’ye uyum sağlamalarında çok önemli bir rol oynamış, iki işte çalışarak ailenin

geçimini sağlamak için yorulmadan çalışmış. Maddi rahatlıklarına rağmen, Hayfa ve ailesi Suriye'deki Filistinlilerin ortak acılarını paylaştı, çünkü hakları ve mülteci statüleri kamplarda ya da kamp dışında yaşasalar da aynıydı. Diaspora aynı zamanda kardeşlerinin farklı ülkelere yerleşmesine olanak sağlayarak kampların ötesinde ekonomik refah fırsatlarını yansıtıyordu. Hayfa'nın gazetecilik diploması ve yazarlık kariyeri de dâhil olmak üzere eğitim ve mesleki başarıları, Filistinli kadınların kimliklerini koruma ve toplumlarının kolektif hafızasına katkıda bulunma konusundaki direncini gösteriyor. Filistinlilerin deneyimlerini belgeleme konusundaki kararlılığı, Hayfa gibi kamplarda yaşamamış olanlar da dâhil olmak üzere Filistinli kadınlar arasında göç, kimlik ve vatan özlemi arasındaki kalıcı bağı vurgulamaktadır.

4.2. SURIYE İÇ SAVAŞINDA FİLİSTİNLİ MÜLTECİ VE KADIN OLMAK

Suriye'de iç savaşın başlangıcı olarak kabul edilen olay, 15 Mart 2011'de Deraa kentinde gençlerin düzenlediği rejim karşıtı protesto ile başladı. Suriye rejimi protestoları bastırmak için Nisan 2011'de Deraa'da göstericilere ateş açarak yüzlerce kişinin ölümüne sebep oldu. Barışçıl protestolara kanlı bir şekilde cevap veren Suriye rejimine tepkiler büyüdü ve birçok ilde protestolar yayılmaya başladı. Suriye'nin Filistinliler için güvenli bir yuva olması kadınların için tamamen değişmiş oldu. Suriye'deki ayaklanmanın ilk günlerinde, ailelerin hareket özgürlüğü oldukça hızlı bir şekilde kısıtlandı (Maktabi, 2010) ve ülke bir gecede "kontrol noktalarından oluşan bir dünya" haline geldi. Savaştan önce babaları, kocaları veya erkek kardeşleri olmadan tek başlarına hareket etme özgürlüğüne sahip olan kadınların, Suriye Aile Yasası'na göre kadınların yasal erkek vasileri olmadan hareket etmelerini yasadışı kılan yasanın çıkmasıyla hareket alanları bir anda kısıtlandı (Lundsfryd Stendevad, 2020). Suriye'de mülteci bir Filistinli kadın için Suriye'deki iç savaş, korku ortamının, güvenli alan arayışının belirlediği bir süreç olmuştur.

4.2.1. Korku: Savaş, Kamp Ortamı ve Kadın Bedeni

Suriye Savaşı'nın şiddeti, 12 Filistin mülteci kampının birçoğunun zarar görmesi Filistinlileri yerinden etmiştir. Kamplarda UNWRA tarafından verilen hizmetlerle

yaşayan mültecilerin savaş nedeniyle tüm bu hizmetlere erişememiş olması Filistinlileri çok daha kırılğan bir konuma getirmiştir. Filistinliler için kamplar “hapis” hayatı yaşadıkları, kampların giriş çıkış kontrollerinin askerler, çeteler tarafından sağlandığı yüksek riskli alanlar haline gelmiştir. Bu nedenle kamp giriş çıkış kontrollerini ele geçiren silahlı örgütlerin inisiyatifine kalmış ve kimisi kamptan kontrollü şekilde çıkabilirken kimisi farklı yolları deneyerek kampı terk etmek zorunda kalmıştır. Suriye’de bir mülteci olarak sahip oldukları haklardan biri olan şehir içi seyahat özgürlüğü haklarını savaş nedeniyle kaybettiklerini Karam anlatıyor:

Hama kampından elimdeki Filistinli kimliği ile çıkamıyordum, o nedenle bir Suriyeli akrabamızın kimliğini alıp çıkabildim. Eğer Filistin kimliği ile çıksaydım beni hapse atarlardı, çıkmamız yasaktı. Esad’ın adamları Filistinlileri de sevmiyorlardı. Para ile çalışan insanlar bunlar. Savaştan önce yurtdışına çıkabiliyorduk ama savaştan sonra çıkmamız yasaklandı (Karam, 20).

Filistinli mültecilerin sahip olduğu kimliğin savaş ortamında onlar için tehlikeli bir hal alabildiğini söyleyebiliriz. Hareket özgürlüklerinin kısıtlandığı durumlarla karşılaşabilir, mülteci oldukları için ayrımcılığa ve şiddete maruz kalabilirler. Yermuk kampında 6 çocuğuyla birlikte kampın içine hapsedildiklerini ve açlıktan ölen insanlara şahit olduğunu Safad şöyle anlatıyor:

Kampın girişlerini kapattılar, gıdaya, ilaca, sağlık hizmetine erişimimiz yoktu. Açlıktan ölen çok oldu, insanlar yerde ne buluyorsa yiyordu. Bu 9 ay sürdü. Sonra anlaşma yaptılar ve bize yemek ve sağlık hizmeti vermeye başladılar (Safad, 57).

Yermuk Kampında doğup büyüyen Warda Juri ise kamptan dışarı çıkabilmek için giriş çıkışların kontrolünü tutan askerlere rüşvet vererek çıkabildiğini anlatıyor:

Akrabalarımızdan borç alarak yermuk kampı girişini tutan askerlere para vererek(rüşvet) dışarı çıkabildi (Warda Juri, 25).

4 çocuklu ve evli olan Gurbet Deraa’da şiddetin dozunun artması ile Suriyeli vatandaşların Filistinlilerin yaşadığı Deraa Kampına sığındıklarını ve bu nedenle Filistinlilere de saldırdıklarını anlatıyor:

Savaş ilk Deraa’da başladı. Deraa savaştan ötürü daha kötü olunca Suriyeliler, Filistinlilerin yaşadığı kampa sığındılar. Filistinliler onları evlerine aldı, yemeklerini paylaştı. Bu nedenle Filistinlilere de saldırılar başladı (Gurbet, 35).

Deraa kampında doğup büyüyen evlendikten sonra Jaramana kampına yerleşen Gurbet, savaşın Yermuk kampına sığramasıyla kampta yaşayanların Jaramana kampına geldiklerini ve ardından bu kampa saldırdıklarına şahit olduklarını anlatıyor:

Yermuk Kampına saldırılar başladığı zamanda Suriyeliler Jaramana kampına geldi. Onlara yardım ettik (Gurbet, 35).

Jaramana kampında bombalar patlıyordu, uçaklar geçiyordu, uçaklardan bomba atılıyordu. Saldırılar giderek arttı ve aileler topluca ölüyordu bombalardan dolayı, çünkü evin üzerine düşüyordu bomba. Belirli saatlerde evlerden çıkabiliyorduk. O saatlerde ancak gıda alabilmeye gidiyorduk. Ekmek almaya gidiyorduk. Kampa girerken hem kadınları hem de erkeklerin üzerlerini arıyorlardı. Ne satın aldıklarını kontrol ediyorlardı. Eğer kendi aile üyelerinin sayısından fazla ekmek alınırsa elimizden alıyorlardı. 2013 yılında idi (Gurbet, 35).

Savaşın şiddetinin artmasıyla üzerlerine yağın bombalardan dolayı evlerinde ölümü bekleyen birçok kişi hayatını kaybetmiş oldu. İnsanlar en yakınlarını kaybetmeye başladığı, savaşın yıkıcılığının Filistin kampları olan Deraa, Jaramana, Yermuk kampından sonra Hama kampına da sığradığını Karam anlatıyor:

Savaş başladığında Hama kampındaydık. O zaman savaşın etkileri çok değildi, saldırılar oluyordu ama diğer yerlere göre daha azdı. Güvenliydi. Savaş başladığında 12 yaşındaydım. Bombalar atılmaya başlamıştı, silahlı çatışmalarda kadınlara ve çocuklara karşı çok saldırıda bulunuyorlardı. Genellikle erkeklere saldırılarda bulunuyorlardı. Zor zamanlardı (Karam, 20).

Savaş başladığında Şam'da yaşayan 5 çocuklu ve evli olan Küçük Umut, nereye gideceklerini bilemediğini ve savaşın Şam'a sığramasıyla evden çıkmak zorunda kaldıklarını anlatıyor:

Savaş başladığında biz Şam'daydık Seyyide Zeyneb mahallesinde ve Şam'da bir şey yoktu. Eşim devlet memuru olarak işine gidip geliyordu. Zaten nereye gidelim? Savaş başladığı zamanlar biz Şam'da yaşadığımız için savaş bizi çok etkilemedi. Çünkü zaten savaş ilk Halep'te başladı. Savaşın etkileri başladığı zamanlar biz de eşimin ailesine taşınmak zorunda kaldık (Küçük Umut, 46).

Suriye Savaşı artık tüm Filistin kamplarına sığramıştı ve birçok kamp savaştan dolayı zarar gördü. Suriye'deki Filistinliler için Eylem Grubu'nun verdiği bilgilere göre 492'si kadın 3556'si erkek olmak üzere toplam 4048 Filistinli hayatlarını kaybetti (Action Group for Palestinians of Syria, 2022). Görüşülen kadınlardan Warda Juri, çatışma ortamında silah seslerinin içinde kaldığı çaresizliği ve kaybını yutkunarak anlatıyor:

4 kız kardeşim, annem ve babam yaşıyorduk. 16 yaşındaydım savaş başladığında, savaş bize çok yakındı. Bombalar yakınlaşmaya başlayınca kamptan çıkmak zorunda kaldık. 15 gün akrabalarımızda kaldık. Dayanamadık ve döndük olayların daha kötü olduğunu görmemize rağmen, başka çaremiz yoktu. Kardeşim hastalandığı için ailemle birlikte orada kaldık. Ama çıkmak zorundaydık çünkü gidecek sağlık kurumu kalmamıştı ve kardeşimin tedavi olması gerekiyordu. Eşyalarımızı topladık, evden çıktık ve dışarda kalmaya başladık. Çatışma içinde bulduk kendimizi yanımda kardeşim ve kuzenim vardı. Çatışma nedeniyle kardeşim ve kuzenim öldü. Daha sonra hastaneye gidip onları defnettik. Kardeşim 1 yaşındaydı ve kuzenim 16 yaşındaydı. Yermuk'a geri döndük kardeşimin tedavisi için Yermuk'tan çıkmıştık. Çatışmalar devam ederken evde kalmaya devam ettik, mecburduk. Dedem bir üst katımızda oturuyordu ama onların evi hasar gördü ve bizim yanımıza geldiler. (Warda Juri, 25).

Kadınlar bombaların ve mermilerin yarattığı korku ile dışarda mı yoksa içerde mi kalmalı çelişkisi içinde kalmışlardır. Bombalardan zarar gören yıkık dökük evleri sığınak olarak kullanarak hayatta kalmaya çalışan ve insanların parçalanmasına, ölümüne şahit olarak travmatik deneyimler yaşamışlardır. Hiç kuşkusuz savaşların en çok etkilenenleri çocuklardır. Savaşa şahit olduğu sırada 16 yaşında olan Warda Juri gibi, Karam'da 12 yaşında bir çocukken yaşadıkları travmayı anlatıyor:

Çatışma çıktığında binanın en altına saklanıyorduk, çok korkuyorduk. İnsanların öldüğünü görüyorduk. Bazen evlere giriyorlardı, erkekleri öldürüyorlardı ailelerinin gözü önünde. Kadınlar tepki gösterdiğinde onları itiyorlardı. Suriyeli ya da Filistinli olduğu fark etmeden sadece karşılıklarına kim çıkarsa öldürüyorlardı. Savaştan sonra birkaç Suriyeli kendi evlerinden kaçıp bizim eve sığındılar. Kampımız güvenli bir yer olduğu için saldırı olmaz diye bize sığındılar, ama öyle olmadı. Ben 12 yaşındaydım. Annem, biz savaşta yaşanan kötü olayları duymayalım diye çok uğraşırdı. Annem ve teyzemi hapishaneye atıldılar ve teyzem orda öldü. Önce teyzemi hapishaneye atıldılar, sebebi ise teyzemin ismine benzer birinin olmasıydı ve onun yerine teyzemi aldılar. Özgür Suriye Ordusu ile iş birliği yapan bir kadını arıyorlardı, teyzemle aynı isimdeydi. Teyzem hapiste yorgun düştü ve hastaneye götürdüler askeri gözetimdeydi ve hastanede öldürüldüğünü düşünüyoruz. Annem ve teyzemin konuşmasını duymuş birileri. Bu nasıl olur, kız kardeşimin hiçbir suçu yok diye eleştiriyordu annem ve teyzem. Bunu duyan başka birileri onları şikâyet etti ve onları da hapishaneye atıldılar. 1 ay içerde kaldılar ve o sürede sorguya çekilmişler (Karam, 20).

Karam'ın çocuk yaşta annesi ve teyzesinin hapishaneye atılmasına, diğer teyzesinin isim benzerliği dolayısıyla öldürülmesine şahit olması travmatik bir deneyim olarak hayatında yer etmiştir. Görüşülen kadınlardan birçoğu kadınlara ve çocuklara askerlerin (Suriye Ordusu askerleri, Özgür Suriye Ordusu askerleri) zarar verme eğiliminde olmadığıydı. Birçok hareket ve bağırmalara maruz kaldıklarını ancak fiziksel olarak şiddete maruz kalmadıklarını aktardılar.

Khan Eshieh kampında yaşayan evli ve 3 çocuğu olan Tabariyye, çatışmanın arasında kalan kardeşinin ölümünü şöyle anlatıyordu:

Döndüğümüzde sakinleşmişti, bir süre sonra öyle devam etti ama sonra uçaklar uçmaya başladı, bomba patlıyordu, çatışmalar vardı. Kardeşim rastgele atışın içinde kaldı ve orda öldü. Kampın içine silahlı kişiler giremiyordu. Rastgele silahla saldırı yapanlar oluyordu ama bize yönelik değildi ve kampa giremiyorlardı. Kamp Filistinlilere ait olduğu için, o nedenle tarafsız kaldıkları için saldırı olmuyordu (Tabariyye, 40).

Tabariyye gibi Karam'ın da "kampımız güvenli bir yer olduğu için saldırı olmaz diye bize sığındılar, ama öyle olmadı" cümlesinden o ülkede her ne kadar Suriyelilerle benzer haklara sahip olsalar da zaten dezavantajlı konumda olan mültecilere saldırılmayacağı kanısına vardığı anlaşılmaktadır. Tabariyye ve Karam'ın da belirttiği gibi, Suriye'deki Filistin halkının büyük çoğunluğu tarafsız kalmanın kendilerini korumak için gerekli olduğunu düşündü. Ancak kampların tarafsız kalmasına izin verilmedi. Bir yandan Suriye rejimi kendisine destek beklerken diğer yandan ÖSO Filistinlileri muhalefete dâhil etmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu (Bitari, 2013).

Yakınlarını kaybeden Warda Juri, Karam ve Tabariyye gibi 57 yaşındaki 6 çocuk sahibi Safad da savaş başladıktan 2 yıl sonra yani 2013'te eşinin yiyecek bulmaya gittiği sırada öldürüldüğünü anlatıyor:

Savaşın yaşandığı yıllarda Yermuk'ta kalıyorduk. Çocuklarım ile birlikte ailemin yanına geçtim. 2013'te eşim vefat etti. Bize yiyecek bulmaya gitmişti Hecarül esvad'e, askerlerden birisinin rastgele silah atışı nedeniyle öldürüldüğünü duydum. Esad'ın askerleri öldürdü diye biliyorum (Safad, 57).

Savaşın kamp yaşantısı üzerindeki bu etkilerinin, çatışmalarda yakınlarını kaybetmenin Filistinli kadınlar üzerinde derin etkileri olmuştur. Özellikle çatışma ortamlarında kayıpların ani ve şiddetli olması uzun süreli psikolojik ve duygusal yaralara yol açmıştır.

Savaşın ortasında kalan kız çocuklarının ve kadınların travmatik deneyimleri hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilemişti. Savaşın ilk yıkıcılığı ile karşılaşan Hayfa'nın kızının saçlarının bembeyaz olmasına sebep olmuştu:

Kızım oturduğu yan bina çöktüğünde kızımın bir gecede saçları bembeyaz oldu. Gazze’de her gün savaş var orası nasılsa Suriye’de öyle oldu. Bu bir iç savaş, yeğenin belki de Esad ile, belki de karşı tarafla birlikte savaşıyor, bilemiyorsun. Filistin’e nazaran daha kötü bir savaş. Sokakta ölümler, bombalardan zarar gören binalar... Her şeyi görüyorduk. Yermuk kampına gittiğimde ölü insanları gördüm ve binaların harap olduğunu gördüm. Orası çok işlek bir yerdi, alışveriş merkeziydi ama oranın çöküşünü gördükten sonra kendime gelemedim. Bazen kendi kendime düşündüğümde biz bu kadar zor durumun üstesinden geldik mi diye düşünüyorum. 2013 yılında Yermuk kampındaki camiye bombalandılar. 200 kişi ölmüştü. Şam’da oturduğumuz yerde 72 kişi ölmüştü. Her gün oturduğumuz yer bombalanıyordu (Hayfa, 67).

Bir kamptan başka bir kampa geçerek hayatta kalmaya çalışan Gurbet, ev işleri ile ilgilenirken görece güvenli olduğu evin bomba ile sarsılmasından sonra düşük yaptığını ağlayarak anlatmıştı. Oğlunu su alması için gönderen Gurbet, bu olaydan sonra onu yanından ayırmadığını ve hiçbir yere çıkmadıklarını da eklemişti:

Jaramana kampından tekrar Deraa kampına geçtik, ailem orda yaşıyordu ve dört yıl onlarla birlikte kaldık. Eşimin ailesi de orda kalıyordu. Yemek hazırlıyordum bezelye yapacaktım. Çocuklarda aşağıda komşuların çocukları ile oynuyorlardı. Çocukların oynadığı yere bomba düştü. Pencereler ve perdeler yerdeydi. Koridordan geçiyordum her yerde savaş sesleri, çığlıklar, cam kırıkları, duman vardı. Dışarda oynayan çocuklar saniyeyle kurtuldular, onların oynadığı yere düştü bomba ve kocaman bir delik oluşmuştu. Kız kardeşim balkonda çamaşır yıkıyordu. Bomba o kadar kuvvetliydi ki balkon kapısı çıkıp kardeşimin üzerine düşmüş. Gidip baktığımda kanlar içindeydi. Ama ciddi bir şey olmadığını anladık sonradan. Hamileydim ve ben o olaydan sonra çocuğumu düşürdüm (Gurbet, 35).

Gurbet’in deneyimlediği gibi savaş ortamında düşük yapmak, hamile kadınlar ve aileleri için travmatik ve zorlayıcı olabiliyor. Savaş ortamlarında şiddet, güvensizlik ve kesintiye uğramış sağlık hizmetleri kadınların düşük yapma riskini artırabilir. Kronik pankreas hastası olan 25 yaşındaki Warda Juri savaş ortamında sağlık hizmetlerine ulaşmaya çalıştığını ancak ulaştığında bu süreçte hastanede yalnız kalmak zorunda kaldığını anlatıyor:

Savaş sırasında durumum iyice kötüleşti ve tedavi olmam gerekiyordu. Annem ve kız kardeşimle hastaneye gittik, tabi o zamanlar kamptan çıkışlar yasak değildi. Ben hastanede kaldım. Annem ve kardeşim bir okulda kaldı (Warda Juri, 25).

Bu kadınlar, savaşın yıkıma uğrattığı Suriye’de, günlük şiddet travmasının hem fiziksel hem de psikolojik olarak sağlıklarına ciddi zarar verdiği bu üzücü deneyimlere katlandılar. Hayfa’nın anlattıkları, karşılaştıkları sürekli korku ve yıkımın altını çiziyor

ve Suriye'deki iç savaşı, zaten hayatlarının bir parçası olan Gazze'deki sürekli çatışmayla karşılaştırıyor. Yermuk kampının yıkımı ve can kayıpları, aidiyet ve kimlik duygularında silinmez izler bıraktı. Gurbet'in yürek parçalayan anlatısı, bu anlatıya bir katman daha ekleyerek, savaş ortamında düşük yapmanın şiddet ve güvensizlikle daha da kötüleşen travmasının altını çiziyor. Bu deneyim ailesini kamplar arasında yer değiştirmeye zorlamış, istikrar ve kimlik duygularını bozmuştur. Warda Juri'nin savaş sırasında sağlık hizmetlerine erişmek için verdiği mücadele, önceden sağlık sorunları olan kadınların karşılaştığı ve onları genellikle yalnız ve savunmasız durumlara iten ek zorlukları vurgulamaktadır.

Burada Filistinli kadınlar açısından altının çizilmesi gereken bir başka husus ise savaş ortamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha da belirginleşmesidir. Cinsel şiddet, insan kaçakçılığı, aile içi istismar ve temel hizmetlerden yoksunlukla karşı karşıyadırlar. Yerinden edilme, çocuk yaşta evlilik ve sınırlı eğitim, yaşadıkları zorlukları daha da artırmaktadır. Savaş ortamında yaşanabilecek şiddet risklerini duyan ve endişelenen Hayfa ve Safad şöyle anlatıyor:

Şam'da yaşarken savaş sırasında evlere girip kadınlara tecavüz ettiklerini duyduk, bu nedenle çok güvensiz hissediyorduk (Hayfa, 67).

Yelda'dan sonra tekrar çıkardılar ve Idlib'e geçtik. Idlib'de yaşıyorduk ama bombalama yeniden başladı. Çocuğum bombadan dolayı yararlandı, hiç güvenli bir yer değildi. Gelinim o kadar korktu ki karnında ki bebek korkudan engelli doğdu. Seçeneğimiz yoktu göç etmekten başka (Safad, 57).

Savaş ve çatışma ortamlarında kuralsızlıkların ve şiddetin ortaya çıkması kimseyi şaşırtmaz. Bu nedenle savaşın ve göç sürecinin aşamalarında özellikle kadın ve çocuklar askerler, silahlı çeteler vb. iktidar sahibi olan kişiler tarafından farklı şiddet eylemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadın Dayanışma Vakfı'nın "Ben Susmadım Diğer Kadınlar da Susmasın" (Salmanoğlu Erol & Kalkın Kızıldaş, 2020) adlı araştırma raporu ve HÜKSAM'ın "Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak" (Cankurtaran & Albayrak, 2019) adlı araştırması Suriyeli kız çocuklarının ve kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldıklarını gözler önüne seriyor. Cinsel şiddet, taciz, tecavüz, zorla kaçırma gibi kadınlara yönelik şiddetin artması gerekçesiyle Karam ailesinin kendisini erken yaşta evlendirmek zorunda kaldığını aktardı:

Savaşta kadınlara yönelik taciz, tecavüz sayısının arttığını duymaya başladık. Bu nedenle küçük yaşta olsa bile kızları erkenden evlendirmeye başladılar. Çoğu genç erkek yurtdışına göç etti. Ben evlendiğim kişiyi hiç görmedim, uzak akrabamdı. Suriye’de kalmayım gideyim diye Türkiye’ye gönderdiler. Ben 17 yaşındaydım nişanlandığımda, 18 yaşında Türkiye’ye geldim. Eşim Türkiye’ye gitmişti benden önce, bende onun yanına gelmiş oldum. Ailem hâlâ Hama kampında yaşıyor. Aslında ben ailede çok korkan bir insandım ama artık kendime güvendim bir cesaret geldi ve göç etmeye karar verdim (Karam, 20).

Karam’ın nişanlanması kendisini olası bir tecavüzden, zorla kaçırılmaktan korumuş ve tek başına ülke değiştirmesinin sebebinin bu risklerin başına gelmesini engellemek için yola çıktığını belirtmiştir.

Suriye mülteci kamplarında yaşayan Filistinli kadınların, özellikle Suriye iç savaşı bağlamında yaşadıkları deneyimler, toplumsal cinsiyetleri nedeniyle karşı karşıya kaldıkları derin kırılmalıkların ve zorlukları göstermektedir. Temel hizmetlerin erozyona uğraması, yerinden edilme, çocuk yaşta evlilik ve eğitime sınırlı erişimle birleşince kadınların durumu daha da kötüleşmektedir. Kadınların tanıklıkları, yaygın korku ortamını vurgulamaktadır. Savaş ortamında özellikle kadınlar ve çocuklar, askerler ve silahlı gruplar gibi farklı güç sahiplerinin için şiddetin hedefi haline gelmektedir.

4.2.2. Güvenli Alan Arayışı ve Göç

Görüşülen kadınların tamamı ülke içinde defalarca yer değiştirmelerine rağmen güvenli bir alanı bulamadıkları için Türkiye’ye göç etme kararı almışlardır. Her bir kadının kendine özgü göç etme nedenleri biricik olsa da ortaklaştıkları nedenlerden biri gıda, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara ulaşmada zorlandıkları için göç etmeye karar vermişlerdir. Savaş sırasında yakınlarının kaybı da onları göçe iten sebeplerden biri olmuştur:

Kampta düzenli olarak elektrik ve su kesiliyordu artık dayanılamayacak hale geldi, o nedenle göç etmeye karar verdik (Nablus, 43).

En son Humus’ta kaldık biz, ben ve eşim çalışıyorduk. Kamplarda kalan Filistinlilere yönelik sanatsal etkinlikler düzenliyordu kızım. Savaş biter umuduyla Suriye’de kalmaya devam ettik. 10 sene boyunca UNWRA’ya ait kamplarda kadınlara yönelik düzenlenen faaliyetlerde gönüllü olarak çalıştım. Kalmaya

devam etmek istiyorduk ancak elektrik, su, internet yok, yaşam çok pahalı olduğu için Türkiye'ye göç etmeye karar verdik (Hayfa, 67).

Hayfa'nın diğer görüşülen kadınlardan farkı, orta sınıfa ait bir kadın olarak, UNWRA'nın sağladığı kaynaklardan yararlanan biri değil, kendini UNWRA'da gönüllü olarak çalışan ve özellikle kadınlarla yapılan etkinliklerde aktif rol alan politik bir kadın olarak tanımlamasıdır. Türkiye'ye göç etme nedenlerinden biri Nablus gibi elektrik, su, internet gibi ihtiyaçlarından olmamasından dolayı olsa da bir diğer nedeni de kendini güvensiz hissetmesiydi:

Savaşın sonra güvensiz hissetmeye başladık ve ölme ihtimalimiz vardı her an. Savaşın önce her yere gidebiliyorduk kamptan çıkmamız kolaydı ama savaş başladıktan sonra çıkamadık (Nablus, 43).

Suriye Devleti'nde memur olarak çalışan eşinin savaşması için askere çağrılmasına tepki gösteren ve eşinin eline silah almak istememesine destek veren Küçük Umut, savaşta tarafsız kalmayı tercih ettiğini ve göç etmeye karar verdikleri süreci anlatıyor:

Eşimi askere çağırdılar ama kime karşı savaşacak bilmiyoruz. Kaç kere eve kağıt yolladılar (orduya davet mektubu), silah kullansın diye ama eşim bunu istemiyordu. Daha sonra devlette çalıştığı için ona baskı yapmaya başladılar, yüksek bir pozisyonda çalışıyordu, temizlik işçisi yaptılar. Daha sonra çok uzak bir yerde ve Sünnilerin sevilmediği yere sürgün ettiler. Orası herkes tarafından bilinir Sünnileri sevmezler. Bu bölge Havalimanına yakın ve Şam'ın uç kısmında kalan bir yer. Pek insanın yaşamadığı bir yer, bir de gece saat 2'den ertesi 4'e kadar çalışıyordu. Özellikle gece savaş döneminde dışarı çıkmak için elinde resmi bir evrak olması gerekiyordu ama onu da vermediler, bilerek yapıyorlar bunu. Rusya'nın askeri olmak istemedi. Eşim çalışmak istediğini ve hiçbir yerde eline silah alıp savaşmak istemiyordu. Acil bir karar vermemiz gerekiyordu, yurt dışına taşınmaya karar verdik. Sadece bir seçeneğimiz vardı o da Türkiye'yeydi. Bir günde evden çıktık akrabalarımızı ziyarete gidiyoruz bahanesiyle, önce Halep'e sonra Idlib'e oradan Türkiye'ye vardık (Küçük Umut, 46).

Savaşın başlamasıyla çoğu Filistinli yer değiştirmeyi bir kamptan diğer kampa geçiş olarak deneyimlemiştir. Çünkü kaldıkları evlerin harap olması, yardımların kesilmesi, IŞİD'in kampı işgal etmesi, yaşadıkları yerin bombardıman altında kalması, silahlı çatışmaların çıkması, gıdaya ulaşamamaları, asker ya da çetelerin şiddetinden kaçmaları ve erkek çocuklarını zorla askere alınmasını engellemek gibi türlü sebepler yer değiştirmelerine sebep olmuştur:

Yermuk'a 1 aylığına taşındık, çünkü 2 erkek çocuğum var. Onları askere göndermemek için Yermuk'a gittik (Hayfa, 67).

Savaş başladığında ailemin yaşadığı kampa dönmek zorunda kaldık ve okulun içinde yaşadık 1 sene boyunca, okula yardımlar geliyordu. Yardımlar kesilince çıktık. 2012-2013 yılları arasında kaldık yani 1 sene kampta kaldık. Sonra Jerablusa geldik (Mulikiyye, 57).

Aslında hayatım boyunca Khan Eshieh kampında yaşadım, Kampa DAESH geldi, savaştan dolayı orası güvensiz olduğu için oradan Şam'ın Tartuz adlı başka bir yerine taşındık. Orada 9 yıl yaşadık. Savaş başladığı zaman Khan Eshieh Kampındaydık. Boşandıktan sonra ben ailemin yanına kampa döndüm (Nablus, 43).

Savaştan dolayı yer değiştirmenin ve güvenli yer aramanın kendisi genellikle ailelerinin yanına dönmekten yana olmuştur. Mulikiyye ailesinin döndüğü kampta ev bulamayıp ailesiyle okulda yaşamaya başlamış. Nablus ise boşanma sebebiyle ailesinin yanına yerleşmiştir. Hayfa ise oğullarını askere göndermemek kampa sığınmıştır. Her üçünün yer değiştirme nedenleri farklı olsa da üçü de kamplara ve ailelerinin yanına yerleşmiştir. Özellikle kadınlar için evden ayrılmak, bunun kararını vermek eşleriyle birlikte ya da onlarsız zor bir karar olmuştur. Kampın içinde çıkan çatışma sonucunda eşini kaybeden Safad, evden çıkmaya korkuyordu:

Evden çıkmıyorduk, çıkanları askerler dövüyorlardı (Safad, 57).

Ailelerinin sağ kalmasını sağlamak için yer değiştirmek ve hayatta kalmak için mücadele etmek kadınları motive etmiştir. Kadınlar çocuklarına gıda ve barınak sağlama konusunda aktif rol almışlardır. Bir başka mücadele örneğini yaşayan Hayfa şöyle anlatıyor:

Evlendikten sonra Şam'da yaşamaya başladım ve 12 sene yaşadım. 10 sene boyunca Şam'da savaşa şahit oldum. Son 1 sene ise annemin babamın yanına Humus'ta yaşadım. Kızım ve eşi UNWRA'da çalışıyordu. Kızım ve eşinin maddi durumu iyi olduğunu bilen devlet onlardan para istedi. Eşini hapse attılar, para vermeyince. Sonra eşini hapisten çıkarmak için yüklü bir para verdik ve o şekilde özgür kaldı. Büyük oğlumu da devlet defalarca çağırmişti ifade vermesi için. Bizde oğlumuzu göndermedik ve sonradan öğrendik ki isim benzerliği nedeni ile ifade vermeye giden diğer 4 kişiden haber alınmadı (Hayfa, 67).

10 sene boyunca bitmek bilmeyen savaşa şahit olan Hayfa, ailesinin başına gelenleri soğukkanlılıkla anlatırken her bir aile üyesinin hayatta kalmasına katkıda bulunduğundan kendini güçlü hissettiğini ve savaşa dair gözlemlerini yazdığını aktardı.

Görüşülen kadınlardan 40 yaşındaki Tabariyye 3 çocuğuyla birlikte eşini Suriye’de bırakarak Lübnan’a göç etmiş orda 2 yıl kampta kaldıktan sonra tekrar Suriye’ye geri dönmüştür.

Suriye’de savaş başladığında Khan Eshieh kampındaydık. 2013 yılında 2 yıllığına Lübnan’a gittik çünkü savaştan dolayı çok saldırı oluyordu ve oğlum hastaydı. Orada Raşidin Kampında kaldık. Ben tek başıma Lübnan’a göç ettim, kocam Suriye’de kaldı. 2 yıl tek başıma ve 3 çocukla çok zorlandım o nedenle Suriye’ye dönmeye karar verdim. Khan Eshieh kampına geri döndüm. Döndüğümüzde sakinleşmişti, bir süre sonra öyle devam etti ama sonra uçaklar uçmaya başladı, bomba pathyordu, çatışmalar vardı. Kardeşim rastgele atışın içinde kaldı ve orda öldü (Tabariyye,40).

Tabariyye çocuklarını güvenli bir yere götürmeyi ve hasta çocuğunun tedavisine devam etmesini istediği için tek başına göç etmeye karar vermiştir. Suriye’de yaşanan savaşa şahit olan her üç kişiden birinin evini terk etmekten çok korktuğu ve göç etmeye zorlandığı bu süreçte birçok kadının savunmasız kalmasına neden olmuştur. Kadınların eşleri öldürülmüş, gözaltına alınmış, yakalanmış, kaçırılmış veya ailelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Jabbar & Zaza, 2016).

Savaşın patlak vermesi, bu kadınları, ailelerinin güvenliğini sağlamak için Suriye'deki kamplarda yer değiştirmek de dâhil olmak üzere zor seçimler yapmaya zorladı ve genellikle oğullarını askere alınmaktan koruma arzusuyla motive oldular. Yerinden edilmek hayatta kalmanın bir yoluydu ve kadınlar aileleri için aktif olarak sağlayıcı ve koruyucu rollerini üstlendiler. Hayfa'nın anlattığı gibi, savaşın acımasız bedeli yalnızca fiziksel tehlikeyi değil, aynı zamanda mali gasp ve hapis tehdidini de içeriyordu. Ailelerinin hayatta kalmasına katkıda buldukları ve deneyimlerini belgeledikleri için zorluklara karşı dayanıklılıkları açıkça görülüyor. Tabariyye gibi bazıları, çocukları için güvenlik ve tıbbi tedavi aramak amacıyla tek başlarına göç etme gibi cesaretli bir karar alarak, bu tür durumlarda kadınların karşılaştığı zorlukları ve riskleri gözler önüne sermiştir. Nihayetinde savaş birçok kadını savunmasız bırakmış, kocaları öldürülmüş, gözaltına alınmış ya da ayrılmaya zorlanmış, kimliklerini ve aidiyet duygularını yeniden şekillendirmiştir.

Türkiye’ye göç etme kararı vermelerindeki sebeplerden biri de sınır komşularından birinin Türkiye olması ve “açık kapı politikası” uygulamasıdır. Buna ek olarak bir diğer

etken, UNWRA'nın 12 kamptan ancak 9'una erişimi bulunmaktadır. UNWRA kampların çoğunun savaştan dolayı ciddi hasar gördüklerini raporlamışlardır. Ayrıca, UNRWA'a ait okulların yüzde 40'ının yok olduğunu ve sağlık merkezlerinin neredeyse yüzde 25'inin şu anda çatışma nedeniyle kullanılamaz durumda olduğunu raporlamıştır.

Kadınların tanıklıkları, çatışma sırasında Suriye'de hüküm süren ve güvenlik arayışı için göç etmelerine neden olan yaygın güvensizlik ortamını vurgulamaktadır. Karam'ın (4.2.1. alt başlığı altında) anlattığı gibi erken evlilikler, ailelerin kız çocuklarını cinsel şiddet, taciz ve kaçırılmadan korumak için başvurdukları bir başa çıkma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır. Karam'ın ailesini geride bırakarak tek başına Türkiye'ye göç etmesi, yeni keşfedilen bir cesaret ve kendine güven duygusuyla alınan bir karar olmuş ve güvenlik ve saygınlık arayışının, zorluklar ve yerinden edilme karşısında Filistinli kadınların kimlik ve aidiyetlerini nasıl yeniden şekillendirdiğini göstermiştir.

4.3. SURIYE'DEN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇ VE SINIRDAN GEÇİŞ DENEYİMLERİ

Suriye iç savaşının sonucunda, Suriye'de Filistinli mülteci olanlar, bu sefer de mülteci oldukları topraklardan başka bir yere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu zorunlu göç sürecinde kadınlar, hem göç etme kararını alırken ve hem de göç yolunda mücadele etmede aktif rol oynamaktadırlar. Göç kararını kendi başına ya da ailenin diğer üyeleriyle birlikte düşünerek almışlardır. Zorunlu göçü Filistinli kadınlar kendilerine güvenerek, belli riskleri göze alarak ve şiddet ile karşılaşarak tamamlamışlardır.

4.3.1. Özgüven ve Direnç

Tek başlarına ya da çocuklarıyla göç eden kadınlar kendilerini daha güçlü ve cesur hissetmişlerdir. Göç etmeye karar verdiğinde 17 yaşında olan Karam Hama Kampı'ndan tek başına yol açmış ve insan kaçakçısının rehberlik ettiği bir grupla birlikte göç yoluna başlamış:

Bir grupla birlikte göç etmeye çıktım, ailemden kimse yanımda yoktu. Yolda çok zorlandım, güneş vurdu başım çok döndü. Ben hemen göç edebildim 10 günde,

ama bazıları çok daha fazla beklediler. 18 yaşındaydım göç ettiğimde... Hama'dan sonra Idlib sonra Türkiye'ye geldim. Araçlar bizi götürdü. Derkuş diye bir yere geldik. Türkiye'ye yakın bir yer, orayı tamamen yürüdük. Dağlara tırmandık bazen gece oluyordu uyuyorduk. 10 gün 10 kere denedik, jandarmaya yakalanmadan koşmamız gerekiyordu, yakalanmadan geçmek gerekiyordu. Erkekleri yakaladıkları zaman şiddet uyguluyorlardı ama kadınları yakaladıklarında şiddet uygulamıyorlardı. Antakya'ya 10. günde geçtik. Toplam 10 kişiydik, 2 kadındık. Kaçakçı bizi yönlendiriyordu. Kaçakçı bizimle kampta yaşayan Filistinli biriydi. Annem kaçakçıyla, kızım Türkiye'ye vardığında senin karına parayı verecek diye anlaşma yaptılar (Karam, 20).

Karam, tek başına göç eden kadınlardan sadece biri ve kendisine bu süreçte en çok destek olan kişinin annesi olması Karam'a cesaret vermiştir. Karam gibi diğer kadınlar da sınırdan geçmeyi defalarca denediklerini bazen yakalandıklarını bazen ise kaçtıklarını anlattılar:

Khan Eshieh kampından çıktıktan sonra Halep'e gittik. Halep'in sınırında olan Azaz bölgesinde kaldık. İki kızım ile Türkiye'ye kaçak yollarla geldik. 2 ay sürdü göç yolumuz ve yol çok zordu. Çok korkuyorduk. İnsanların vicdansız olduğu belliydi. En çok zorlandığımız nokta tam sınıra gelmişken sınırda jandarma tarafından yakalanmamız. Bizi bir gün bekletiyorlardı sonra geri gönderiyorlardı. Bizlere karşı kötü davranışları olmuyordu jandarmanın, şiddet yoktu (Nablus, 43).

İlk göç ettiğimizde Antakya'ya vardık ama ilk seferde yakalandık, 1 gece jandarma bizi kampta tuttu geri gönderdi. Daha sonra bir kaçakçı ile anlaşım tekrar Antakya'ya girmeyi denedik. Dağlık yolları yürüdük, sonra bir araba geldi ve sınırı öyle geçtik. Göç ederken ben ve çocuklarım vardı. Çocuklarımın yaşı büyüktü, 35 ve 29 yaşında olanlar var. Onların çocukları vardı yanımızda (Safad, 57).

Eşini savaşta çıkan çatışma sonucu kaybeden Safad, yanında çocukları ve torunlarının olduğu bir grup ile geçmeyi başardığını aktardı. Birçok zorlukla karşılaşan, zorluklara rağmen yılmayan ve nihayetinde göç etmeyi başaran Filistinli kadınlar güvenli alan arayışı sonucunda Türkiye'ye varabilmişlerdir. Bununla birlikte, şiddet olaylarıyla da karşılaşmışlardır.

4.3.2. Şiddet ve Risk

Göç etmeyi defalarca denemiş, eşi vazgeçince kendisi ve çocukları ile tekrar tekrar göç etmeyi deneyen Tabariyye, göç yolunda soğuktan etkilenen çocuklara çok üzüldüğünü ve göç eden grupla yol boyu dayanışma içinde olduklarını şöyle anlatıyor:

Eşim ve 3 çocuğumla göç ettik. Kaçakçıyla anlaştık, Idlib'te 1 ay kaldık. Kar vardı hava çok soğuktu, defalarca sınırı geçmeyi denedik. Çocuklarla çok zor oldu. Yeşil otobüse bindik kamptan Idlib'e giderken, otobüs bizi Idlib'e kadar götürdü. Yeşil otobüse bindiğimizde kimse bizi durdurmuyordu, anlaşmalı bir otobüs. Kamptan çıkmak istersen çık, kalacaksan kal dediler. Kamptan çıkmak isteyenlere Suriye rejimi bu otobüsleri sağladı. Aslında bizi zorladılar o kamptan çıkmak için. Güvenli bir yer değildi artık kamp o nedenle çıkmak zorunda kaldık. 10 kere denedik çıkmayı, bir keresinde biz çocuklarla çıktık. Kocam Suriye'de kaldı. Yağan karlar yerde donmuştu ve yolda yürümek çok zordu benim için. Tam sınıra geldik yakalandık ve hava durumundan dolayı kaçamadık. Küçük oğlum 5 yaşındaydı ve çok üşüyordu. Çocuklarımı ısıtamıyordum. Jandarma bizi yakaladı ve geri döndük. Sonra tekrar göç etmeyi denedik. Eşimde bizimle geldi. Yanımızda çok sayıda kadın ve çocuk vardı. Görüntü beni çok üzmüştü, herkes çok üşüyordu. Yolu kendisi çok zordu, yolu yardımlaşarak geçtik. Bir ip bulup nehri geçtik, herkes birbirine yardım ederek geçti. Çocuklara çok üzülümüşüm. Çok küçüklerdi ve tek başlarına yürüyorlardı. Buzlu yolda yürürken bize Jandarma yardım etti. Elimizi tuttu geçmemize yardım etmek için. Erkekleri dövüyorlar ama kadın ve çocuklara zarar vermiyorlar. Çocuklara karşı çok daha dikkatli davranıyorlardı. Jandarma eldivenlerini çıkarıp üşüyen çocuğa verdi (Tabariyye, 40).

Tabariyye göç yolunda dayanışmayı deneyimlerken, Warda Juri göç ettiği grubun içinde herkesin gözü önünde başka bir Filistinlinin askerler tarafından öldürüldüğüne şahit olmuş:

Idlibe kadar askerlere para vere vere geçtik, Iblib de 1 ay kaldık. Türkiye'ye gelişimiz çok uzun sürdü. 30 kere sınırı geçmeyi denedik, her seferinde yakalandık. Her sınıra vardığımızda Türk askerleri ile karşılaştık. Bu nedenle birçok problem yaşadık, sürekli olarak özellikle erkeklere şiddet uygulandı. Bu grubu yönlendiren kim diye asker bize soruyordu. İnsan kaçakçısını gösterimimizi istiyorlardı. Tabi o zamanlar her jandarma ile karşılaştığımız zaman o adam kayboluyordu. Bizde bilmiyorduk nereye gittiğini. En son bir Filistinli adamdan şüphelendiler. Sürekli ona silahla başının arkasına, sırtına vura vura sorguladılar. Herkese sordular ama ben Türkçe bilmiyorum ve anlatamıyordum o değil diye. Türkiye sınırında yüksek bir dağdan o adamı aşağıya attılar herkesin gözü önünde (Warda Juri, 25).

Göç yolunda maruz kaldığı güçlüklerin yanı sıra kadınların şiddet ve cinayete de şahit olabiliyorlar. Warda Juri, Yaşadığı bu güçlükleri grubundaki erkeklerle karşılaştırıldığında genç ve yalnız olan erkeklerin daha fazla şiddet gördüğünü ancak aileleriyle gelen erkeklere dokunulmadığını anlatıyor:

O grupta sadece 4 kadındık. Tek başına gelen genç erkekler daha çok şiddet görüyorlardı ama ailesi ile gelen erkeklere bir şey yapmıyorlardı. Babama yaklaştıklarını gördüğüm zamanlar, o benim babam diyordum. O zaman bir şey yapmıyorlardı... İnsan kaçakçısı bize Türkiye'ye geçebilmek için sadece bir yöntem olduğunu söyledi. Duvar gibi bir yer var onu merdivenle çıkabilirsek Türkiye sınırlarına girebilecektik, ben yapamazdım. Ameliyat olmuşum,

güçsüzdüm ve ben kadını. Bu kadar büyük bir duvarı atlayıp sınırı geçmek zordu. Ama elimden başka bir şey gelmiyordu. Tam ben çıkarken jandarma geldi. Arkamdakilerde jandarmayı görünce beni duvarın üzerinden ittiler. Yere düştüm ve beni görmesinler diye küçük kurumuş bir nehrin oyuğuna girmemi söylediler. Orada 3 saat boyunca saklandık. Bacaklarım yaralandı hala ağrır. Ben çok kötüydüm düştüğüm için. Yolda ilaçlarımı bırakmak zorunda kaldım çünkü onları taşıyamayacaktım (Warda Juri, 25).

Warda Juri'nin anlattığı bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının ve rollerinin göç yolunda nasıl cinsiyete yansıdığını gösteriyor. Kendisini güçsüz bir kadın olarak tanımlamasına rağmen o duvardan atlayabilmesi ve sınırı aşması, kendisini koruyabilmek adına nehrin oyuğuna saklanması ve sınırı geçebilmesi kendisini güçlü hissettiren bir olay olarak değerlendirilebilir. Kadına yönelik şiddetin bir tehdit olduğu göç yolunda Suriyeli askerlerin tacizine ve zorbalığına maruz kalan Küçük Umut, ailesinin başına gelenleri anlatıyor:

Eşimin üstünü aramaya başladılar, madem siz Türkiye'ye gidiyorsunuz kesin dolarınız vardır diye. Eşimi didik didik aradılar, sonra benim üstümü arayacaklardı ben hayır dedim. Benim 100 bin Suriye lirası param var, bunu alın dedim ve başka param yok dedim. Dolar vardır sizde diye ısrar etmeye başladılar ve ben kendimi kaybettim çok kötü hissettim yani. Eşiime böyle davrandıkları için kötü hissettim, ağlamaya başladım. Çok kötü oldum yanımda 2 çocuğum var. Böyle olunca oradaki asker beni arabaya yolladı, eşim içerde kaldı ve bende arabaya gittim (Küçük Umut, 46).

Küçük Umut, üzerini aramak isteyen Suriyeli askerlere hayır deme cesaretini göstererek kendini koruyabilmiş. Küçük Umut'un da anlattığı gibi; Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin insan tacirleri ile anlaşma yaptığını ve her bir kişi için belli miktarda dolar aldıkları bilgisine sahip olan askerler, insanların elindeki paraları almak için çeşitli zorbalıklar yapmaktan çekinmemişlerdir. Kadınların üzerini arama bahanesiyle taciz etme, kadınların eşlerini gözleri önünde aşağılama ve fiziksel şiddet uygulama gibi pek çok olay ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu olaylardan birini deneyimleyen Küçük Umut savaş ortamının acımazlığını şu duygularla ifade etmektedir:

Eşimi göremiyordum ve her an her şey olabilirdi çünkü çok duyuyorduk böyle şeyler, eşimi öldürebilirlerdi, bizi öldürebilirlerdi, istediklerini yapabilirlerdi, kimse bir şey duymazdı (Küçük Umut).

Göç yolu boyunca “Her askerle karşılaştığımızda argo kelimeler ve kötü sözlere maruz kaldık” diyen Küçük Umut, yerinden edilenlerin ve savaşa dâhil olmak istemeyenlerin maruz kaldığı psikolojik şiddeti vurgulamıştır:

Sonra Idlib’e doğru otobüs hareket etti. Idlib’de çok zorlandık. Bizi sınırdan geçirecek kişi ile görüştük, akrabalarımızdan, arkadaşlarımızdan duymuştuk nasıl olduğunu. Ona paramızı verdik ve bize üç güne Türkiye’de olursunuz, hatta İstanbul’da olacaksınız dedi. Bizi تنها bir yerde bırakıp gitti, etrafta ev yok, çadır falan da yok. Şehirden çok uzak bir yerdeyiz, yok işte iki güne, üç güne derken bir ay geçti. Yemeğimiz yok, paramız da çok azdı...O sıralarda Ayağımı kırdım, geleneksel yöntemle bağladılar ve 15 gün sonra çıkarttım. Zaten hamileydim ve iyice kilo verdim. Yemek yok yani işte, ben kendim yemiyordum çocuklarıma veriyordum....Bir ay boyunca o تنها yerde kaldıktan sonra eşim artık dayanamadı ve insan kaçakçısına biz artık Şam’a dönmek istiyoruz ve paramızı da geri istiyoruz, biz artık dayanamayacağız dedi. Ben sizi Türkiye’ye göndereceğim dedi, ama hamile eşin ve 2 çocuk için yol çok sıkıntılı onları Şam’a geri gönderirim, o nedenle sadece sen Türkiye’ye gidebilirsin, ben eşini ve çocuklarını araba ile Şam’a gönderirim dedi. Eşim bunu kabul etmedi. Sonra eşime Türkiye’ye geçtikten sonra da Almanya’ya geçersin, eşini de yanına aldırırısın dedi. Eşim bana beraber gidelim diye ısrar etti ama ben kabul etmedim, sen Türkiye’ye git bende Şam’a giderim dedim. Öğleden sonra 4 gibi çantasını hazırladı çıktı kaçakçının kuzeniyle Türkiye’ye doğru gitti. Biz sınıra çok yakındık aslında sadece sınırı geçmemiz gerekiyordu. Akşama doğru bize şöyle bir haber geldi o yola çıkanlar öldü. Sonra başka bir haber geldi Türkiye’ye giden o ekip Antakya’ya varmış ama o adam Türkiye’den Idlib’e giderken Türk askerler tarafından öldürülmüş. Bu haberden 2 saat sonra evinde kaldığımız aileyi aradı eşim Antakya’dan aradı, eşimle konuştum ve iyi olduğunu söyledi (Küçük Umut, 46).

Küçük Umut başka bir ülkeye göç etmek için çıktığı bu yolculuk sırasında pek çok sorun ile karşılaşmış. Göç etme konusunda karar verici bir konumda olan Küçük Umut’u travmatize eden bir başka olay ise kendisi ve 2 çocuğu ile göç etmeye karar verdiğinde sınıra yakın bir bölgede yaşadıklarıdır:

Şubat ayıydı ve dağların ormanların içinden yürümek zorundaydık. Bu yürüyüş 2 gün sürdü. Hiç mola vermeden yürümemiz gerekiyor dediler, terimizin soğumaması gerekiyor eğer soğursa enerjiniz kalmaz ve yol daha uzun sürer dediler, su içmemiz de yasaktı. 5 dakika izin veriyorlardı dinlenmek için. Ben hamileydim zaten ayağımda kırılmıştı ve yeni iyileşmişti.... Daha sonra bir adam vardı bizim ekibin başında. Bana çok acıdı hem hamileyim hem de çocuğum var diye. Çocuğum Muhammet’i aldı ve kucığında taşıdı hatta bende ona tutunuyordum, o kadar yorulmuştum ki artık hiç devam edecek halde değildim. Sonra bir dağa vardık. O dağda aslında beklememiz gerekiyormuş. O adam vadiye inip orada araba ayarlayıp sonra bize ısıklık çalacakmış, ısılığı duyunca incecektik. Bana gelip ben Muhammet’i alacağım, hızlı inmen gerekiyor zaten yorgunsun, Muhammet bende kalsın. Sonra ben sizi 5 dakikaya çağıracağım, arabalar hazır olacak dedi. 5 dakika geçti, yarım saat geçti, hala ses yok. Ortam çok sessiz ve karanlık, merak etmeye başladık. Yarım saat sonra adam geldi ama Muhammet

yanında değildi. Bende öyle görünce şaşırđım. Muhammet nerde diye sordum. Türkiye tarafından jandarma gelmiş, öyle olunca da adam kaçmış ve oğlumu vadide bırakmış. Oğlum 2 yaşındaydı. Çocuğuna bir şey yapamazlar ama beni görürlerse öldürürler ben bir şey yapamazdım kaçmak zorundaydım... Birde sen hamilesin bir çocuğun da yanında kaldı bir şey olmaz dedi. Sonra ben artık dayanamadım. Çocuğumu Halepli bir aileye emanet ettim ve aşağı doğru inmeye başladım. Allah bana güç verdi, 1 saat oğlumu aradım o karanlıkta, yani parmağını kaldırsan göremezsin öyle bir karanlık. Aşağıya indim jandarma aşağıdaydı. Yapacak bir şey yoktu ben yine de risk almak zorundaydım. Ben oğluma uyku ilacı vermiştim rahat uyusun diye, fakat oğluma ilaç etki etmemiş ağlıyordu, sesini takip ederek buldum. Jandarma ışığı açmıştı, kesinlikle beni gördüklerine eminim. Aslında beni görmezden geldiler ve bence bana yol göstermek için yoluma ışık tuttular ve yukarı doğru çıktım. Sonra orda 1- 2 saat daha bekledikten sonra jandarma gidince yavaş yavaş aşağı doğru inmeye başladık. Araba geldi bizi üst üste bindirip arabayla Türkiye'ye getirdiler (Küçük Umut,46).

Göç etmenin her aşaması kadınlar için riskli bir süreç ve bu süreçte yaşamını yeniden kurma umudu ile yola çıkan Küçük Umut çocuğunu kaybetmemek adına "risk almak zorundaydım" diyerek kendi hayatını da kaybetme riski ile karşı karşıya kalmıştır. Göç yolunda karşılaşılan risklerden biri de insan tacirleri ile anlaşmak ve onların belirledikleri kurallara uyarak gösterdikleri yolu takip etmek zorunda kalmaktır. Görüşülen kadınlardan 9'unun kaçak yollarla göç ettiği için insan tacirleri (kaçakçı) ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. İnsan tacirlerini "kaçakçılar dürüstlüğü ile bilinmeyen insanlar" olarak dile getiren Nablus iki kızı ile çıktığı bu yolda hayatını tehlikeye atmamak için birkaç insan taciri ile anlaşmışını anlatıyor:

2-3 kaçakçı değiştirdik, çünkü güvenmiyoruz kaçakçılara ve vicdansız insanlardı. Tek seçeneğimiz onlardı. Kaçakçılarla iletişimi hep ben sürdürdüm. Bizi bir yerden bir yere götürüyorlar. Kişi başı 1500 dolar istedi benden kolay yoldan götüreceğim diye, sonra gruptaki başka birine sordum ondan 600 dolar istemiş, bu nedenle benden bu kadar fazla para istediği için kaçakçıyı değiştirdim. Sürekli bize yalan söylüyorlardı, yarın sabah 6 buçukta deneme yapacağız diyorlardı ve zamanı sürekli erteliyorlardı. Bu sebeple kaçakçıları değiştiriyordum. Kaçakçının sağladığı bir yerde kalmamız gerekiyordu. Yemeğimizi ve ihtiyaçlarımızı kaçakçı sağlıyordu ve kaldığımız yer sürekli değişiyordu... Başka bir kaçakçı bizden her birimizin ayrı bir motora binmesini istedi ve çocuklarımdan ayrılmam gerektiğini söyledi. Ben bunu asla kabul edemezdim, çocuklarımdan başına ne gelirdi bilmiyorum. Kaçakçıyı değiştirdiğim için Türkiye'ye gelmem 2 ay sürdü. Bunu riske aldım, bekledim, hayatımızı riske atmak istemedim, çok dikkat ettim (Nablus, 43).

Nablus cesareti ve kararlılığıyla kendini ve kızlarını "koruyabilmeyi" başarmış ve Türkiye'ye göç etmiş. Göç yolunda kadınlar mülteci erkeklerden farklı olarak şiddete ve ayrımcılığa karşı kendilerini korumak için direnme ve mücadele etme stratejileri geliştirmişler (Salmanoğlu Erol & Kalkın Kızıldaş, 2020). Gurbet ise Türkiye'ye göç

edebilmek için insan taciri ile anlaşarak önce ailesiyle Halep'e varmış ardından polislerin isim benzerliğinden dolayı eşinin peşine düşmesiyle soğukta sokaklarda kaldıklarını anlatıyor:

Halep'te kimseyi tanıımıyorduk. İnsan kaçakçısı bize bir otele ayarladı ve otele gittik. Polisler otele geldi ve isim benzerliği nedeniyle eşimden ifade almak istediler. Seni yarın polis merkezine bekliyoruz dediler eşime. Biz hemen otelden çıktık ve otobüs garında soğukta banklarda yattık. Afrin'e vardık, sonra Kilis'e vardık. Kaçakçıyı arayıp haber verdik, bize araba gönderdi. Türkiye sınırından atlarken bir taşın üzerine düştü ve ayağı kırıldı. İlerleyemedik ve bizi yakaladılar tekrar geri Suriye'ye gönderdiler. Eşimin kırığı iyileşene kadar kaçakçının evinde kaldık bir ay kaldık (Gurbet,35).

Pek çok Filistinli kimlik belgeleri nedeniyle geri itildi ve savaş bölgesinden kaçmalarına izin verilmedi. Uluslararası Af Örgütü'nün, "Hayatta Kalma Mücadelesi" adlı raporunda mültecilerle yaptıkları görüşmeler sonucunda benzer bulgulara rastlanmıştır. Sınırdan geçmeyi defalarca deneyen mültecilerin Türkiye sınır görevlileri tarafından Suriye'ye geri gönderilmesine "geri itme" uygulamaları tanımını yapmışlardır. Bu uygulama ile Türkiye'ye düzensiz girişi engellemeye çalışan sınır görevlilerinin şiddetine de maruz kaldıkları raporlanmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2014).

Bu kadınlar göç kararının alınmasında aktif bir rol oynamış ve çoğu zaman yol boyunca birçok zorlukla karşılaşmışlardır. Bazıları bu yolculuğa tek başlarına ya da çocuklarıyla birlikte çıkarak olağanüstü bir cesaret örneği sergilemiştir. Göç rotası, özellikle erkeklere yönelik, kökleşmiş toplumsal cinsiyet normlarını yansıtan sürekli şiddet tehdidi ile işaretlenmiştir. Ancak, bu görüşmelerdeki kadınlar kendilerini ve ailelerini korumak için direniş ve dayanışma stratejileri geliştirdiler. Kendi söylemleriyle "vicdansız" insan kaçakçılarıyla anlaşmalar yaptılar, çocuklarından ayrılma riskiyle karşı karşıya kaldılar. Tehlikeli sınır geçişleri ve dondurucu soğuklar da dâhil olmak üzere zorlu koşullara katlandılar. Bu üzücü deneyimlere rağmen, bu kadınların anlatıları, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve güç dinamikleri kavramlarına meydan okuyarak direnç ve kararlılıklarını vurgulamaktadır. Görüşmeler aynı zamanda, ayrımcılık, şiddet ve belirsizlikle yüzleşirken yeni bir ülkede hayatlarını yeniden inşa etmeye çalıştıkları için kimlik ve aidiyetin karmaşıklığının da altını çiziyor.

4.4. TÜRKİYE'DE YAŞAM KURARKEN KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Savaşın zulmünden kaçıp göç yollarında yaşadıkları deneyimleri geride bırakarak göç edilen yerde yeni bir hayat kurmayı başarmışlardır. Savaş ortamından kurtulmuş olmaları onları rahatlatsa da ülkelerini terk etmeleri ve geride bıraktıkları yakınları için üzüntülü ve endişeli oldukları gözlemlenmiştir. Bu yeni hayatın içinde karşılaştıkları pek çok zorluk vardır. Ekonomik zorluklar, dil engeli, eğitimlere sosyal aktivitelere erişim sorunu, sağlık hizmetlerine erişim, kimlik süreçleri gibi pek çok nedeni sıralayabiliriz.

4.4.1. Dil Engeli

Filistinli kadınların Türkiye'de yeni bir yaşam kurarken karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri dil engeli. Mülteci olarak Suriye'de yaşadıkları ülkenin resmi dilinin Arapça olmasıyla sorun yaşamadığını söyleyen Mersin'de ikamet eden 3 çocuk annesi Tabariyye, Türkçe bilmediği için kendisinin ve çocuklarının zorlandığını aktarıyor:

Türkçe konuşmada sıkıntı çekiyorum ama anlıyorum biraz. Türkiye'de dil ve kültür farklılığı oldu. Ben yine bir şekilde adapte oluyorum ama çocuklarım çok zorlanıyor. Lübnan'da zor geçti ama Türkiye'de dil farklılığı bizi zorluyor (Tabariyye, 40).

Suriye'deki yaşamı ile Türkiye'deki yaşamı karşılaştıran Nablus, Mersin'de dil nedeniyle iletişim kurmakta zorlandığını anlatıyor:

Türkiye'de dil bilmiyoruz, Suriye'deyken Arapça konuşabiliyoruz (Nablus, 43).

2 küçük bebek annesi olan Karam ise Türkçe bilenlerle konuşamadığını ve onlarla sosyalleşemediğini aktarıyor:

Türkçe bilmediğim için Türklerle konuşamıyorum (Karam, 20).

Göç ettiği ülkenin dilini bilmemek kadınların pek çok imkâna ve yasal hakka ulaşmasını da engelliyor. Evde vakit geçirmeye ve çocuklarıyla ilgilenmeye daha çok meyilli olmalarına sebep olabiliyor. Kadınların gündelik hayata uyum sağlamalarını kolaylaştıracak en önemli unsurlardan biri olan dil öğrenme konusunda yaşadıkları

sorunlar, yeterli Türkçe dil kursunun açılmaması, kadınların kursa gittikleri zaman çocuklar için kreş desteği sağlanmaması, eş ya da diğer söz sahibi erkek aile üyelerinin kursa gitmelerine engel olması olarak sıralanabilir. Var olan bu sorunlar nedeniyle dil öğrenemedikleri ya da öğrenmek istemedikleri için yaşamlarını sürdürme stratejisi olarak, hareket alanlarını evleri ve mahalleleriyle sınırlama halini benimsemenin kendisi aynı zamanda “görünmez olmayı” tercih ettiklerini göstermektedir (Uçar, 2020, s. 50).

4.4.2. Ekonomik Zorluklar

Suriye’deyken kamplarda yaşayan Filistinli mülteci kadınlar kampta verilen temel gıda, sağlık gibi hizmetlerden yararlanıyordu. Suriye’deki mülteci hayatlarıyla Türkiye’dekini karşılaştırınca daha da yoksullaştıklarını eşi ve 4 çocuğuyla Ankara’da yaşayan Gurbet aktarıyor:

Kızımı anaokuluna yazdıramadım 1000 TL istediler, kaydettiremedim. Faturalar çok yüksek, burada huzurlu yaşamıyoruz. Yabancı bir ülkedeyiz yine. Hayat çok zor. Suriye’de ev satın alabiliyorduk ve yaşamımız daha rahattı (Gurbet, 35).

Aynı Gurbet gibi Küçük Umut da çocuklarının eğitim almasına önem veriyordu ancak eğitim masraflarına yetişemediklerini anlatıyor:

Evimiz sobalı, 1100 TL faturalar tutuyor kiramız 500 TL, çocukların eğitim masrafları var, sadece bir kere 350 TL’lik kırtasiye alışverişi yapabildik, diğer çocuklarımızın ihtiyaçlarını karşılayamıyoruz (Küçük Umut, 46).

Aslında biz Suriye’deki o savaştan zorluktan kaçtık huzur bulalım diye ama Türkiye’de huzuru bulamadık. Hiçbir zaman rahat bir şekilde yaşamadık. Zaten biliyorsunuz Filistinlilerinde Suriyelilerinde durumu aynı fark etmiyor. Suriye’de yaşayamazdık (Küçük Umut, 46).

Türkiye’ye huzuru bulmak için göç ettiğini söyleyen Küçük Umut, yaşadığı ekonomik sorunların Türkiye’de de devam ettiği ve o huzura kavuşmak için, hayatta kalma mücadelesini verirken sadece küçük bir umut taşıdığını söyledi.

9 çocuk sahibi Ankara’da yaşayan Mulikiyye, ailesiyle Suriye’de Neirab Kampı’nda yaşadığını ancak Türkiye’ye göç ettiğinde yine bir mülteci kampına yerleştiklerini ve çok zor bir hayat sürdürdüğünü anlatıyor:

Türkiye kampında yaşam çok zordu, çok sıcaktı. Bir kart veriyorlardı ama yetmiyordu hiçbir şeye, yardımlar yetmiyordu. Suriye'deki kampta sürekli olarak elektrik su kesilirdi. Türkiye'de kesilmiyordu, suyun yeri biraz uzaktı. Türkiye'de sağlık ocağı vardı ama çok uzaktı, 1 saat yürümem gerekiyordu. Yardımlar yetmiyordu ve Ankara'da iş olanağı daha çok diye buraya geldik. 4 yıldır Ankara'dayız, 2 yıl Urfa'da kampta kaldık. Biz ailecek kâğıt topluyoruz. Bu evin kirası 900 TL (Mulikiyye, 57).

Hem Suriye'de hem Türkiye'de kamp hayatı yaşamış olan Mulikiyye, iki yerde de yoksulluk yaşadığından kamplardan memnun olmadığını belirtiyordu. Suriye'deyken çalışmadığını ancak Ankara'da kâğıt işçiliği yaptığını ve zor bir hayat yaşadığını anlatıyor.

Babasıyla Türkiye'ye göç eden ve kronik pankreas hastası olan Warda Juri, ilk olarak İstanbul'da sağlığı için hastanede tedavi görmek için yoksullukla ve barınma sorunu ile karşı karşıya kalıyor:

İstanbul'a geldiğimizde o akrabamızda 3 gün kaldık. Benim sağlığım kötü olmaya başladı. Hastaneye gitmem gerekiyordu ama kimliğim yoktu. Kaldığımız ailenin kızına benziyordum biraz, onun kimliğini kullanarak hastaneye gidebildim. Hatta ambulans çağırdılar öyle gittim. 15 gün babamla birlikte hastanede kaldık. İyileşince hastaneden çıktık ve tekrar akrabamızın evine döndük. Kadın bizim akrabamızdı, kocası değil. 3 gün kaldıktan sonra bizde kalıyorsunuz ama kirayı, faturayı bölüşmemiz lazım dedi. Bizim paramız yoktu. Ama kocası ısrar etti ve kadın akrabamıza fiziksel şiddet uyguladı biz o evde kalmayalım diye. Kocası çok sinirliydi. Sizi istemiyorum bu evde diye gecenin 12'sinde bizi evden kovdu. Babam ve ben kimseyi tanımiyorduk, paramız yok, otelede kalamayız. Parkta oturmaya başladık. Akrabamızda kalırken tanıştığım Filistinli genç kadın geldi aklıma, çok samimi biriydi. Bende telefon numarasını almıştım. Onu aradım çaresizdik. Anlattım olanları ona, kız kardeşiyle birlikte gelip bizi parktan aldılar ve onların evinde 1 yıl kaldık (Warda Juri, 25).

Ekonomik sıkıntılar, mülteci kadınların yeni bir ülkeye uyum sağlamasını zorlaştırabilir. Sağlık hizmetlerine erişmede, çocukları için eğitim masraflarını karşılamada, fatura kira gibi temel giderleri ödemede sorunlar yaşıyorlar ve yoksullukla mücadele ediyorlar.

4.4.3. Gündelik Hayatlarında Ayrımcılık Deneyimleri

İsrail apartheid devletine karşı Filistinlilerin 75 yıldan daha fazladır ülkeleri için verdiği mücadele siyasi olarak Türkiye'nin yer yer gündemine giren konulardan biridir. Türkiye'de sağ ve sol kesim dâhil olmak üzere geniş bir kesimin Filistinlilerin verdiği

mücadeleye saygıyla bakarak desteklediklerini söyleyebiliriz. Bu nedenle pek çok kişi Filistinlileri kabulleniyor gibi görünseler de Suriye Savaşı'ndan sonra artan mülteci karşıtlığının etkisiyle Suriye'den göç eden Filistinlilerde ayrımcılığa maruz kalmışlardır.

Türkiye'de Filistinlilere karşı oluşan bu duyarlılığı gördüğüm kadınlar, Filistinli olduklarını söylediklerinde olumlu tepkilerle karşılaştıklarını ve kendilerine karşı insanların iyi davrandıklarını şöyle deneyimliyorlar:

Türkiye'de Filistinli olduğum için bana farklı davranıyorlar, daha iyi davranıyorlar. Ama Suriyelilere o kadar iyi davranmıyorlar (Gurbet, 35)

Filistinli olduğumu söyleyince çok sevilirim ama Suriyeli olduğumu düşündükleri zaman kötü davranıyorlar. 9 aydır bu apartmanda oturuyoruz komşularımızla aramız çok iyi (Hayfa, 67).

Kimliğim üzerinde Filistinli yazılı olsaydı bu kadar ayrımcılığa maruz kalmazdım. Suriyelilere karşı önyargı var. Filistinliler için kötü bir söylem duymadım (Karam, 20).

Türklerin Filistinlileri daha çok sevdiğini düşünüyorum, bazı komşularımız Filistinli olduğumu öğrenince daha iyi davranıyorlar (Küçük Umut, 46).

Benim genellikle Suriyeli olduğumu düşünüyorlar. İnsanlar özellikle sorunca söylüyorum Filistinli olduğumu. Filistinli olduğumu söyleyince biraz daha ilgi gösteriyorlar (Nablus, 43).

Özellikle Suriyelilere karşı önyargı var. Filistinliyiz deyince yine daha iyi davranıyorlar (Tabariyye, 40).

Suriyelilere karşı bir önyargının olduğunun farkında olduklarını ve Suriyeli gibi gördükleri için önce etnik kimliği nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını sonrasında iyi tepkilerle karşılaştıklarını söyleyebiliriz. Ancak Suriyeli kadınlarla benzer dış görünüme sahip olmaları ve Arapça konuşmaları gibi benzerliklerden dolayı Suriyelilerin yaşadıklarına benzer şekilde ayrımcılık görüyorlar. Ayrımcılığı çeşitli biçimde ve mekanlarda deneyimleyen Filistinli kadınlar, Suriyelilerden farkları olduğunu düşünmediklerini, herkesin onları Suriyeli sandıklarını dile getirmişlerdir. Suriyeli kadınlar gibi Filistinli kadınlarda benzer ayrımcılıklara maruz kalmaktadırlar:

Filistinli olmam fark etmiyor insanlar için, Suriyelilere davrandıkları gibi davranıyorlar (Warda Juri, 25).

Ne yaptık bilmiyorum Türkler bizi sevmiyor, uyruğumuz ne olursa olsun sevilmediğimizi düşünüyorum bu ülkede. Otobüste sokakta, dışarda sürekli maruz kalıyorum bu tür şeylere. Onlara karşı bir faydamız olur sonuçta mühendisimiz var, doktorumuz var. Yine elimizden geldiği kadar onlara fayda sağlamak için uğraşyoruz ama neden bu kadar sevilmediğimizi anlamıyorum. Şikâyet ediyorlar sürekli çocuklar çok ses çıkartıyor diye. Bizi evden çıkartacaklar diye korkuyorum ev bulmakta çok zor oldu. Bu evi bulması çok zor oldu, üç kere ev değiştirdik. Evlerden biri insanların yaşayabileceği bir ev değildi, o evde insan yaşamazdı. Mutfağı banyosu yoktu, sadece 2 odası vardı. Daha iyi bir eve geçtik ama belediye 7 gün içinde evden çıkın dedi. Evi yıktılar. Sonra başka eve taşınmak için komisyoncu ile anlaştık ve 1300 TL verdik (Küçük Umut, 46).

Küçük Umut neden sevilmediklerini anlamlandıramadığını ve bu duruma sitem ettiğini belirtmiştir. Küçük Umut ayrımcı davranışlara kamusal alana girdiği her yerde maruz kaldığını deneyimlemiştir. Türkiye’de ayrımcılık nedeniyle göçmen ve mültecilerin yaşadığı en büyük sorunlardan biri de barınma sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Ev sahipleri evini onlara kiraya vermek istemiyor, gürültüyü bahane edip komşuları tarafından dışlanıyorlar. Tabariyye ise ev sahibi ile arasının iyi olduğunu fakat kiralık ev bulmaya çalıştıklarında ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ediyor:

Özellikle Suriyelilere karşı önyargı var. Filistinliyiz deyince yine daha iyi davranıyorlar. Ev kiralarken Suriyeli ya da Filistinli olmamız fark etmiyor, sen Arapsın diyorlar. Türk komşularımız var, ev sahibimiz ile aramız iyi onlarda Türk. 2,5 senedir aynı evdeyiz, ev sahibi üst katta yaşıyor (Tabariyye, 40).

Yaşadıkları başta etnik ve cinsiyet temelli bu ayrımcılık deneyimleri, yerinden edildikleri ülkede mülteci olmaları kırılabilir riskini artıran bir etmenken, Türkiye’de farklı şekilde bir ayrımcılık yaşamaları hayatla kurdukları bağı zayıflamasına neden olabilir.

Evsizlik, vatansızlık, aidiyetsizlik gibi pek çok anlamın içinde kendine yer edinmeye çalışan mülteci kadınlar farklı ayrımcılık türlerini her alanda yaşamaktadırlar. 20 yaşındaki Ankara’da ikamet eden Karam hastanede en zor acılı ve zor anlardan biri olan doğum esnasında bağırdığı için hemşirelerin olumsuz tepkisine maruz kaldığını aktarıyor:

Hastanede çocuğumu doğururken bağıriyorum ve hemşireler “sen sus Suriyeli” diye bana kızıyorlardı susmam için (Karam, 20).

Sağlık hizmetlerine erişim konusunda zorluklar yaşayan mülteci kadınlar, gittikleri hastanelerde ayrımcı söz ve uygulamalara da maruz kalıyorlar. Maruz kaldıkları yabancı düşmanlığı mültecilerin yeni bir hayat kurma çabalarına ket vurabilir ve sosyal anlamda dışlanmalarına sebep olabilir.

11 Ağustos 2021 tarihinde Ankara Altındağ Önder mahallesinde Suriyeli bir mültecinin 2 kişiyi bıçakladığı haberinin yayılması üzerine milliyetçi ve ırkçı düşünce yapısına sahip Türkiye vatandaşlar mültecilerin evlerine, işyerlerine ve araçlarına saldırıp zarar vermişlerdir. Bu olayın gerçekleştiği zaman Warda Juri ve Küçük Umut o mahallede oturduklarını ve yaşanan olaydan dolayı evlerini değiştirmek zorunda kaldıklarını anlatıyorlar:

Altındağ'da yaşanan olaydan bizde çok etkilendik. Daha önce bizde önder mahallesinde oturuyorduk. Bizim oturduğumuz apartmanda tek Suriyeli bizdik. Apartmanın giriş katında oturuyorduk, evimizi taşıyorlardı, kapılarımıza vuruyorlardı. Bir kumaşı şişeyi sarıp evin içeri attılar, çok korktuk. Bizim evden çıkmamızı istiyorlardı. Ertesi gün apar topar evden çıktık. Şimdi bu evdeyiz ama ev kayıtlı olmadığı için kimliğimizi yenileyemiyoruz. (Warda Juri, 25).

Altındağ'da Suriyeli gencin Türk gencini öldürmesi nedeniyle olaylar başladı. O olaydan sonra bize yönelik saldırıları arttı. Suriyeli olduğumuzu bildikleri için 2 pencereimizin camını kırdılar. Biber gazına maruz kaldık. Evin içinde tuvaletin önüne tüm aile orada oturduk. Bütün evleri taşladılar, taşlar çocukları yaraladı. Dükkanları yaktılar, yıktılar. Artık her yerde polis görüyoruz. Biber gazından oğlum çok etkilendi. İkinci Esad burada diye düşündük. Suriye askeri ve Özgür Suriye Ordusu çatışmaya girmişti, o zaman nasıl hissettiysem o günde aynı şeyi hissettim. O gün bu olaylardan zor durumda kalınca eşimin patronu geldi. Ortalık sakinleşene kadar onun evinde kalmamız için bizi davet etti. Ama ben kabul etmedim. Çok ısrar edince eşim onlarda kaldı, bende Keçiören'de arkadaşımın yanına gittim orada kaldım. Yine böyle iyilikleri gördük. Hala çok öfkeli, gözlerinde görüyorum bize çok kötü bakıyorlar. Ölüm yıl dönümünde ise hiçbir Suriyeli dükkân açmayacak, evden çıkmayacak, dışarda gezmeyecek diye polisler uyarılmışlar (Küçük Umut, 46).

Yerel halk tarafından ayrımcılık ve nefrete maruz kaldıkları bu olay sosyal dışlanmanın şiddetli bir şekilde yaşandığını göstermektedir. Her türlü ayrımcılığa maruz kalma ihtimalini taşıyan kırılğan gruplardan biri olan mülteci kadınlar, karşılaştıkları bu nefret karşısında kendilerini savunmasız hissetmişler ve savaş sırasında yaşadıkları travmalarını yeniden hatırlamışlardır. Bu olayı tasvir edersek; ırkçılık, nefret ve yabancı düşmanlığının ayaklı hali gibiydi. Bu olay medyaya yansıyan birkaç büyük olaydan biriydi ve bunun gibi pek çok ayrımcılık ve yabancı düşmanlığının içinde barındırdığı

olayı neredeyse her gün yaşamaktadırlar. Medyaya yansıyan ve özellikle twitter gibi sosyal medya üzerinden üretilen nefret söylemleri tüm mültecileri etkilemiştir. Aslında bu durum Suriye'den gelen Suriyeli, Filistinli ve diğer etnik kökenli grupların Türkiye'ye uyum sağlamada karşılarına çıkan en büyük engel teşkil ederken, yerel halkın da yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve nefret duygularının şiddetle arttığını göstermektedir.

4.4.4. Sosyal Dışlanma

Görüşülen kadınların 9'u mahalle içerisinde ve evlerinin yakınında komşuları, akrabaları veya arkadaşlık kurdukları sosyal ilişkilerin dışına çıkmadan yaşamayı tercih etmişlerdir:

Türkçe kursuna hiç gitmedim ama öğrenmek istiyorum. Kızım belediyenin kursuna gitti. Kocasını Filistinli, kendisi Suriyeli bir kadın var, sadece onunla konuşuyoruz. Türk komşularımızda konuşmuyoruz, buradaki komşularımız kimseye karışmıyor, onlarda genelde evdeler. Bizde evden dışarı çıkmıyoruz. Bir şey lazım olursa gidip alıyoruz ama genellikle oğullarım alışveriş yapıyor (Safad, 57).

Oturduğum mahallede bazen Türk komşularla sadece selamlaşıyorum, bir de annemlerin evi yakın onlara gidiyorum, o kadar (Neyrab, 28).

Ben Türklerle pek konuşmuyorum, markete gidiyorum kimse ile selamlaşmıyorum. Apartmandakilere selam veriyorum ama selam vermiyorlar (Warda Juri, 25).

Komşularım Türk ve çok iyiler, beni çok seviyorlar. Bana yardımcı oluyorlar, Türkçemi ilerletmek isterdim daha iyi iletişim kurmak için (Nablus, 43).

Mahallelerinin ve evlerinin sınırları içerisinde sosyalleşmek kadınların kendilerine yarattıkları korunaklı bir alan olmuştur. Mültecilerin yoksul mahallelerde ikamet etmesi ve birbirlerine yakın oturmayı tercih etmeleri yaşadıkları alanların sınırlarını belirlemeyi de sağlıyor.

Kadınlar, bu sınırların belirlenmesinin nedeni olan sosyal dışlanmayı mülteci ve kadınlık konumları üzerinden yaşamaktadırlar (Dedeoğlu & Gökmen, 2011). Kendi dillerini konuşabilecekleri yani Arapçayı kullanabilecekleri alanlara kurs ya da mülteci derneklerine çok daha rahat ulaşabilirken, yetersiz tercüman sağlanan alanlarda kendini ifade edebilme imkânı bulamadıklarından kamusal alandan dışlanmaktadır. Yoksul

olmaları ve dil bilmemelerinin yanında ayrımcılığa maruz kalmaları da sosyal dışlanmanın görünümüdür.

4.5. FİLİSTİNLİ KİMLİĞİN VE AİDİYET DUYGUSUNUN YENİDEN İNŞASI

Diğer göç türlerinden farklı olarak zorunlu olarak göç edenlerin uyum sağlama konusunun ayrı ele alınması gerektiğini savunan Berry ve Roberts, toplumsal gerilimlerinin çıkmasının nedenlerini irdelemişlerdir. Suriye'den gelen mültecilerin ulusal ve uluslararası yardımların ana faydalanıcılar olması, topluluklar arasında gerilim yaratan önemli unsurlardan biridir. Zorla yerinden edilme ve çatışma sonucu yaklaşık 3,3 milyon gibi yüksek bir mülteci yoğunluğunun olması uyum çalışmalarının yetersiz kalmasına ve etkin yürütülememesine sebep olabilmektedir. Tüm bu sorunlar derin sosyal ve ekonomik eşitsizliklere sebep olmaktadır (Berry & Roberts, 2018). Bu sorunların sonucu olan toplumsal gerilimler mültecilere şiddet, ayrımcılık ve nefret olarak geri dönmektedir. Altındağ'daki olaydan sonra Warda Juri yaşama dair umutsuzluğunu ifade ederken, Tabariyye çocuklarının geleceği için başka ülkeye gitmeyi hayal ediyor:

Suriye'de çok kötü haldeydik, Türkiye'de de kötü haldeyiz, böyle devam edeceğini düşünüyorum (Warda Juri, 25).

Çocuklarım açısından çok zordu mültecilik, Türkiye'de dil ve kültür farklılığı oldu. Ben yine bir şekilde uyum sağlıyorum ama çocuklarım çok zorlanıyor. Lübnan'da zor geçti ama Türkiye'de dil farklılığı bizi zorluyor. Başka bir ülkeye gitmek istiyorum. Çocuklarım için yani. Türkiye dışına çıkmayı düşünmüyorduk Suriye'ye dönebiliriz diye ama Türkiye'nin ekonomisi kötü ayrımcılık var diye, şimdi yurtdışına çıkmak istiyoruz. Çocuklarımın geleceği için. Vatandaşlık alabilirler belki (Tabariyye, 40).

Mültecilerin uyum sağlamasına toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden bakıldığında Buz'un çalışmasında belirttiği gibi kadınlar erkeklere göre daha iyi uyum sağlamaktadır. Erkekler; göç ettikten sonra sahip olduğu işini ve statüsünü kaybettiği için uyum sağlamada zorluk çekerken, kadınlar konumlarını pek değiştirememişlerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği baskı ile erkekler iş bulamamayı kabullenemezken, kadınlar için kabul edilebilir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz, 2006). Kadınların daha rahat uyum sağlamalarının sebepleri; kadınların

çocuklarıyla ilgilenmesi, kendi kültürlerini çocuklarına aktarması ve öğretmesinin yanında ev içi işlerin organize edilmesi gibi ev içi emek ve bakım emeği gerektiren rolleri göç ettiği ülkede de devam ettirmesidir (Cankurtaran & Albayrak, 2019).

Kendimi rüyada yaşıyormuş gibi hissediyorum. Filistin'i hiç görmedik ama Filistinliyiz diyoruz (Mulikiyye, 57).

İkinci kuşak olan Mulikiyye, Filistin'e dair yaşanmış bir deneyimi olmamasına rağmen bir önceki kuşağın anavatana dair aktardıkları anılar ve bağlar nedeniyle kendine Filistinli demeyi tercih ediyor. Mulikiyye gibi diğer kadınlarda Filistin'i hiç görmemiş ancak anlatılanlarla hayal edebiliyor ve aidiyetlik geliştirebiliyorlar. Mulikiyye'nin Filistinle kurduğu gerçeklik, kökeninin Filistinli olduğunu bilmesidir. Anavatanına geri dönme hakkının olmadığını bilen Mulikiyye bu nedenle kendini rüyada yaşıyormuş gibi hissediyor. Mulikiyye gibi Küçük Umut'ta Filistin'e geri dönme hakkının olmadığını farkında olarak Türkiye'deki yaşam koşullarında kendisi ve ailesinin zorlanmasından dolayı görüşmemizden kısa bir süre önce yurtdışına gitmek için başvurmuştu:

1 ay önce yurtdışına gitmek için Birleşmiş Milletler'e başvuru yaptım, cevap bekliyorum nereye gideceğimi bilmiyorum. Suriye'ye dönmek istemiyorum akrabalarımın durumu orada çok kötü. Elektrik yok, gaz için sıra bekliyorlar. Filistin'i hiç görmedim ama Suriye'de doğdum yaşadım orası çok güzeldi (Küçük Umut, 46).

Üçüncü kuşak olan Küçük Umut, İsrail'in Filistinlilerin ülkelerine geri dönme hakkını gasp ettiğinin ve sınır kapılarının kapalı olduğunun farkında olarak Filistin'e geri dönmeyi arzulamaktadır.

Filistinlileri kabul eden ve Filistin işgaline karşı söz söyleyen bir ülke olduğu için Türkiye'ye gelmek istedik. Ama ben aslında Filistin'e geri dönmek ve orada yaşamak isterdim (Hayfa, 67).

Suriye'de doğup büyümelerine rağmen Suriye'ye geri dönmek ile ilgili de taleplerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Bunun sebepleri Suriye'de halen ekonomik koşulların düzelmemesi, halen güvensiz bir ülke olması, kamplarının işgal edilmesi ve tahrip olması, elektrik, su ve gazın sürekli kesintiye uğraması gibi birçok unsur sayılabilir. Bu nedenle kadınlar, hangi ülkede yaşayacağı üzerine tahayyül etmektense, aileleri ile birlikte olabilecekleri bir ülkenin hayalini kurmaktadırlar. Mülteci olmanın getirdiği bir

diğer sorun ise parçalanmış aile bireyleridir, her bir aile üyesi başka şehirde ya da başka bir ülkededir. Warda Juri ve Nablus hasretle aileleri ile kavuşmayı arzu etmektedirler:

Hayatım boyunca hiç huzurlu yaşamadım. Suriye'yi seviyorum ama benim asıl vatanım değil. Türkiye'de de çok huzursuzum bizi her an Suriye'ye geri gönderebilirler. Filistin elçiliğine gittim Filistinli olduğumu gösteren belgeyi alabilmek için, ama 10 dolar istedi. Benim o kadar param yok. Yine de o belgenin olmasını istiyorum belki işe yarar diye. Beni Suriye'ye değil Filistin'e göndersinler diye. Başka bir ülkeye göç etmek isterim ama ailem olsun istiyorum, annem ve babam olsun yanımda (Warda Juri, 25).

2 yıldır Türkiye'de yaşıyorum. Norveç'te yaşayan oğlum benim için başvuruda bulundu, aile birleşimi için. Çocuğumun vekaleti babasında olduğu için eski eşim Norveç'e gidebildi. Diğer küçük çocuğum tekrar başvurdu ama yine kabul edilmedi. Eski eşim Türkiye'ye çocuklarını görmeye geldi bir kere. Kendisi önce Lübnan'a göç etti sonra Norveç'e gitti. En büyük oğlum 10 yıldır göremiyorum görmeyi çok isterdim. Norveç'e gitmeyi isterdim, çocuklarımın yanına gitmeyi. Nereye başvuracağımı bilmiyorum (Nablus, 43).

Görüşülen kadınlardan Küçük Umut, Nablus, Tabariyle göç yolunda eşleri ya da erkek aile üyelerinden herhangi biri olmadan kendileri ve çocuklarıyla göç eden kadınlardır. Bu üç kadının kendi göç yolu deneyimlerini anlatışlarında çocuklarını korumak için pek çok risk almışlar, sınırda fiziksel zorlukları aşmışlar, insan tacirleri ile bizzat konuşmuşlardır. Göç yolunda aktif rol oynamanın kendisi kadınları çok daha güçlendiren bir süreç olagelmıştır ve bu üç kadın özellikle göç yolunda kendisi çok güçlü hissettiğini ifade etmiştir. Bu güçlenme duygusunun, kadınların daha göç sonrası daha uyumlu olduğu ilişkilendirilmiştir (Buz, 2006, s. 85). Mulikiyye ise göçten sonra bir ülkeye uyum sağlamanın perspektifini çizmiştir:

Benim çocuklarım neredeyse bende orda yaşarım. Benim memleketim, ailem. (Mulikiyye, 57).

Kendisi için hayattaki en önemli varlıklarının çocuklar olduğunu ve çocukları ile göç edebileceği her ülkeye uyum sağlayabileceğini fark etmiştir. Kadınların uyum sağlama sürecinde çocuklarına tutunmalarının yani annelik rollerini devam ettirmelerinin de büyük bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların uyum süreçlerini hızlandıran bir diğer unsur da kendi kimliklerine ve kültürlerine tutunmaları olarak değerlendirilebilir. Görüşülen kadınlar arasında UNWRA'da yıllarca gönüllülük yapmış Hayfa, Filistin'in tarihine ve kültürüne en hâkim olanlardan biriydi. İstanbul'a dokuz ay önce göç

etmesine rağmen kızıyla birlikte Filistin'e özgü desenleri tanıtmak için mülteci dernekleri ile iletişime geçmiştir:

Esenyurt Belediyesi pazarda tezgah vermeyi teklif etmiş, Filistine özgü elbiseleri işlemeleri o tezgahta satmak için hazırlanıyoruz, daha çok kızım yapıyor. Amacımız İsrail'liler Filistinlilere ait olan herşeyi çalmaya çalışıyor. Bizim motiflerimizi, bize ait olan sembolleri yaşatmak için bunları üretiyoruz. Savaşın sonraki ilk nesiliz o nedenle annemin bana anlattıklarını ben çocuklarıma öğrettim. Benim çocuklarımda kendi çocuklarına öğretiyor. Kimliğimizi unutmayalım istiyorum (Hayfa,67).

Çalışma, bu kadınların Türkiye'de özellikle entegrasyon ve etnik kimliklerini koruma konusunda karşılaştıkları zorlukları vurgulamaktadır. Sayıları yaklaşık 3,3 milyonu bulan Suriyeli mültecilerin kitlesel akınının entegrasyon çabalarını zorladığı, sosyal ve ekonomik eşitsizliklere yol açtığı, şiddet ve ayrımcılıkla sonuçlandığı açıktır. Toplumsal cinsiyet, adaptasyonda önemli bir rol oynamaktadır; kadınlar, büyük ölçüde bakıcı ve kültürel geleneklerin sürdürücüsü rolleri nedeniyle, genellikle erkeklerden daha iyi uyum sağlamaktadır. Suriye'deki ekonomik koşullar ve güvensizlik devam ederken, kadınların yurtdışına gitme arzusu çocukları için daha iyi bir gelecek umudundan kaynaklanıyor. Ailelerin parçalanmış olması, yeniden bir araya gelme özlemlerini artırıyor. Küçük Umut, Nablus ve Tabariyye gibi bazı kadınlar, erkek aile üyeleri olmadan göç ederek, göç yolculuğu sırasında güçlendiklerini ve uyum sağladıklarını göstermiştir. Sonuç olarak, bu kadınlar yerinden edilmenin zorluklarını aşarken ve Filistinli miraslarını korumayı arzularak yabancı bir ülkede adaptasyonlarını, kimlik ve aidiyet duygularını yeniden inşa etmişlerdir.

Şekil 3. Hayfa'ya Ait El İşlemesi Filistin Haritası, Bu Fotoğraf Hayfa'nın Evinde Çekilmiştir

4.6. FİLİSTİNLİ KADINLARIN TÜRKİYE'DE SURİYELİ OLARAK KAYDEDİLMEME İSYANI

Filistinli kadınlar her ne kadar kendilerini Suriye doğumlu Filistinli olarak tanıtsalar da, taşıdıkları kimliklerde Filistin yazılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Görüşülen 10 kadın ve ailesi, Suriye'de Filistinli mültecilere verilen ve “geçici ikamet belgesi” kimliğini taşımaktadır ve her biri göç yolu boyunca Filistinli olduklarına dair kanıt niteliğindeki belgeleri kaybetmemiş, yanlarından ayırmamışlardır. Sadece Hayfa Türkiye'ye gelmek için vizeye başvurmuş ve uçakla İstanbul'a gelmiştir:

Türkiye'ye girmek için vize aldık ve uçakla İstanbul'a geldik. Filistin pasaportu çıkarmak için Kudüs'te birine vekalet verdik, o sayede pasaportumuz oldu. Suriye'deki Filistin Elçiliği'nden pasaportu çıkardık, Kudüs'ten ise vizeyi alabildik. İki sene boyunca girip çıkabilme hakkım var. Türkiye'de ikamet iznim var (Hayfa, 67).

Türkiye'ye resmi yollarla gelen Hayfa, ekonomik ve sosyal konumu diğer görüşülen kadınlardan farklı olduğu için “ikamet izni”ne başvurmuştur. İkamet izni için başvuru

ücreti verilmekte olup herhangi bir yardımdan yararlanamamaktadırlar.¹⁰ Diğer kadınlar ise düzensiz göçmenler olarak Türkiye’de geçici koruma statüsü altında kaydolmuşlardır.

Ankara’da görüşülen 7 kadının geçici koruma belgesinde uyruğu Suriyeli olarak kaydedilirken, Mersin’de görüşülen iki kadının uyruğunda Filistinli yazmaktadır. Ancak Mersin’de ikamet eden Tabariyye önceden Suriyeli yazan kimliğe sahip olduğunu ve yakın zamanda değiştirdiğini aktardı:

Mersin’e 2017’de geldiğimizde bizi Suriyeli olarak kaydettiler. 15 gün önce bilgilerimizi güncelledik ve Filistinli olarak kaydetmesini istedik. Mersin’de göç idaresinde memurun inisiyatifi ile bizi Filistinli olarak yazdılar. Bilgilerimizi güncelledi ve çok uğraştı bizim için (Tabariyye, 40).

Annesi Suriyeli babası Filistinli olan Karam ise Ankara Göç İdaresi’ne ilk defa kaydolmak için gittiğinde Filistinli mülteci olduğunu gösteren kimliğini gösterdiğinde memurun kaydetmediğini aktardı:

Ankara’da kaydoldum. Kimliğime baktı ve oradaki çalışan bu kişi Filistinli ise ben buna kimlik (geçici koruma) çıkaramam dedi. Kızımı dünyaya getirene kimlik alamadım. 5-6 kere denedim kaydolmak için. Daha sonra eşim sahte bir belge hazırlattı. Suriyeli olduğumu gösterir bir belgeydi. Ancak o belgeyle kimliği alabildik. Artık Suriyeli kimliğim var (Karam, 20).

Tek başına göç eden Karam düzensiz bir göçmen olarak girdiği Türkiye’de kaydını yapamamış ve farklı yollara başvurarak Suriyeli uyruklu kimliğini alabilmiştir. Filistinli olduğunu söylediği için Karam sorun yaşamıştır, ancak Mulikiyye ve Küçük Umud tamamının Arapça alfabe ile yazılmış olan Filistinli mülteci olduğu yazılı kimliği göstermelerine rağmen uyruğu sorulmadan Suriyeli olarak kaydedilmişlerdir. Kayıt sırasında sorulmamasının nedenlerinden biri memurların her bireyi Suriyeli olarak kabul etmesi ve Arapça diline hâkim olmamalarından kaynaklanıyor olabilir:

Kayıt sırasında Suriyeli olarak kaydettiler. Hatta nereli olduğumuzu hiç sormadılar bize (Mulikiyye, 57)

¹⁰ <https://www.goc.gov.tr/ikamet>

Ankara'ya gelince Ulubey Sağlık Ocağı'na gittim. Hamileydim bir de ateşim çok yüksekti, o nedenle acil bir şekilde bana kimlik verdiler. Suriye'deki kimliğimi gösterdim bana öyle kimlik verdiler, nereli olduğumu sormadılar (Küçük Umut, 46)

Geçici koruma kimlik belgesi alabilmenin neden önemli olduğu düşünüldüğünde, Suriyelilere sağlanan destekler ve yardımlardan faydalanabilmek için ısrarla bu kimliği almak istedikleri anlaşılabilir bir durumdur. Avrupa Birliği tarafından yapılan Sosyal Uyum Yardımları, ulusal ve uluslararası göç kurumlarının sağladığı ücretsiz hizmetler ve aynı-nakdi yardımlar, belediyelerin verdiği gıda paketleri, ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi pek çok desteğe en rahat ulaşabilen statü, geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlarıdır. Ekonomik açıdan kendilerini rahatlatan Suriyeli uyruklu geçici koruma kimlik belgelerine sahip olsalar da Filistin uyruklu kimliğe sahip olmak istediklerini ve kendilerini Filistinli olarak tanıttıklarını belirtmişlerdir:

Filistinli olduğumu saklamak istemiyordum ama mecbur kaldım Suriyeli olarak kaydedilmeye. İnsanlara Filistinli olarak tanıtıyorum kendimi (Karam, 20).

Kadınlar göçleri sırasında Filistinli kimliklerini gösteren "geçici ikamet belgeleri" taşıırken, Türkiye'de kayıt yaptıırma süreci zorluklar ve farklılıklar içeriyordu. Resmi kanallar aracılığıyla gelen Hayfa, oturma izni için başvuruda bulunarak kadınlar arasındaki farklı ekonomik ve sosyal statüleri vurgulamıştır. Diğerleri ise Türkiye'de geçici koruma statüsü altında düzensiz göçmen olarak kaydedildi ve uyruk kayıtlarında tutarsızlıklar vardı. Ancak "Suriye'den gelen Filistinliler" olarak yeni bir kategoride kaydolmayan bu kimlikler, kayıt dışı kalıyor ve istatistikler Suriye'den geldiklerini değil de uyruğunun "Suriye" olduğunu gösteriyor. Bu durum, daha sonraki bir aşamada yasal bir aidiyet talep etmeleri halinde kadınları ve çocuklarını etkilemektedir.

Tabariyye'nin uyruğunu Suriye'den Filistin'e değiştirmek için gösterdiği başarılı çaba, bu kadınların karşılaştığı bürokratik engelleri örneklemektedir. Dahası, Karam'ın Filistinli olarak kaydolmak için verdiği mücadele, Suriye vatandaşlığını iddia eden sahte bir belgenin oluşturulmasına yol açtı. Kimlik kaydındaki bu karmaşıklık, memurların varsayımlarından, dil engellerinden, destek ve yardıma erişim için geçici koruma belgeleri almanın öneminden kaynaklanıyor. Bu anlatılar, göç sürecinin kişinin aidiyet ve kimlik duygusunu nasıl önemli ölçüde etkileyebileceğinin altını çiziyor; zira birçoğu,

resmi olarak Suriyeli olarak sınıflandırılmalarına rağmen kendilerini Filistinli olarak tanımlama arzusunu dile getirmiştir.

4.7. HAYAT BOYU MÜLTECİ OLMAK

Filistinli kadınlar hayatı boyunca mülteci olmanın ve kadın olmanın zorlukları ile mücadele etmektedirler. Gurbet, bir önceki kuşakların göç deneyimlerini içselleştirerek sürgünde olma halini “sıfırı iki kere yaşadık” diyerek tanımlamaktadır:

Sıfırı iki kere yaşadık. Filistin’den Suriye’ye geldiğimizde, bir de Suriye’den Türkiye’ye gelirken. Suriyeliler bizim gibi daha önceden sıfırdan başlamadı, onlar bizden biraz daha şanslı (Gurbet, 35).

Göç etmek bizi güçlendirdi. Suriye’den sonra tekrar ülke değiştirenince alıştık gibi hissediyorum çünkü biz daha önce de bu olayı yaşadık. Filistinli kadınların güçlü olduğunu düşünüyorum (Nablus, 43).

Göç etmenin kendisi direnme ve mücadele stratejilerini beraberinde getirdiğinden kadınlar bu süreçten güçlenerek çıkmışlardır ayrıca göç edilen ülkede sorunlarla başa çıkma ve hayatta kalma mücadelesi vermelerinin de güçlenme sürecine büyük katkısı gözlemlenmiştir. Ancak zorunlu göçü deneyimleyen mülteci kadınlar, yeni bir kültüre, yeni bir çevreye, yeni bir hayata uyum sağlamanın zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Jabbar & Zaza, 2016, s. 2). Türkiye’de yaşayan Suriyeli ve Filistinli mülteci kadınların çoğu için geçerli olan maddi yardımlara muhtaç kalmak, mültecilere yönelik önyargılara maruz kalmak, eğitim ve kurslardan yararlanmakta güçlük çekmek, iş imkanlarından yoksun kalmak gibi pek çok durum ile karşı karşıya kalmışlardır. Tüm bunlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarıdır (Salmanoğlu Erol & Kalkın Kızıldaş, 2020; Cankurtaran & Albayrak, 2019). Var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve mülteci oldukları için yapılan ırkçı ve ayrımcı davranışlar ve politikalar karşısında kadınlar yaşamlarını sürdürebilmenin stratejisini geliştirmişlerdir.

Filistinli kadınlar, Suriye ve Türkiye’de geçici kimlik belgelerine sahip olsalar da aslında vatansız olan bu kadınlar kampta yaşasa da yaşamasa da anavatana duydukları özlem ve aidiyet hislerini taşıyorlar. Filistin’e dair yaşanmış bir deneyimleri olmaması ve bir önceki kuşağın göç etme hikayelerini dinlemiş olmaları kadınları güçlendirmiş ve

dayanıklılığını da artırmıştır. Mücadeleleri zorlu olsa da onları güçlendirmiş ve yeni ev sahibi ülkeleri Türkiye'deki zorluklarla yüzleşme ve bu zorlukların üstesinden gelme becerilerine katkıda bulunmuştur. Türkiye'deki diğer pek çok mülteci kadın gibi Filistinli ve Suriyeli mülteci kadınlar da mali yardıma bağımlılık, eğitim ve istihdam olanaklarına sınırlı erişim gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya. Bu zorluklara rağmen, bu kadınlar hayatta kalmak için stratejiler geliştirmiş, zorluklar karşısında eylemliliklerini ve kararlılıklarını ortaya koymuşlardır. Bu deneyimler toplumsal cinsiyet, göç, aidiyet ve kimliğin karmaşık dinamikleri içinde mülteci kadınların daha iyi bir yaşam arayışlarındaki dayanıklılık ve becerikliliklerine ışık tutmaktadır.

SONUÇ

75 yıldır devam eden Filistin mülteci sorunu unutulmadı ve unutulmamalı. Bu araştırma, Suriye doğumlu Filistinli kadınların deneyimlerini anlamak için feminist metodolojiyi benimseyerek, marjinalleştirilmiş bu mülteci grubunun sesi olmayı amaçlayan bir yaklaşımla yazılmıştır. Türkiye’de yürütülen göç araştırmalarında 2011 yılında Suriye’den göç eden kız çocukları ve kadınların nüfusunun fazla olması toplumsal cinsiyet perspektifinin daha fazla kullanılmasını getirmiştir. Göç araştırmalarında toplumsal cinsiyet perspektifiyle tez ve makale üretilmesi giderek yaygınlaşmıştır, ancak Suriye’den göç edenleri tek bir grup içinde sınıflandırmadan farklı etnik, dini kökenlerine bakmayı gözden kaçırmadan ele alınması farklılıkları mültecileri görünür kılar.

Türkiye’de Suriye’den gelen mülteciler hakkında yapılan araştırma, tez ve makalelerde Filistinliler göz ardı edilmiştir. Suriye’de yaşayan vatansızlar, mülteciler olarak zorunlu göçe maruz kalan Filistinliler bu anlamda özel bir grup olarak sayılmalıdır. Göç araştırmalarında kadın ve kız çocukları, LGBTİ+’ları, azınlıkları yani görünmeyenleri, marjinalleştirilmiş grupları araştırmak ve görünür kılmaya çalışmak politik bir yaklaşımı içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda Suriye doğumlu Filistinli kadınları “görünür” kılan çalışmaların yapılması da politik bir yaklaşımı barındırdığını söyleyebiliriz. Göç çalışmalarının yanı sıra Türkiye’de göçmen olarak kaydoldukları kimliklerin içinde yine görünmez kılınmaktadırlar. Görüşülen kadınlar, Türkiye’nin bilinçli ya da bilinçsiz şekilde Göç İdaresi tarafından kimlikteki uyruklarına Suriyeli olarak kaydedildiklerini aktardılar. Türkiye’de göç yönetiminin mültecileri farklı kriterlere göre sınıflandırması, bir yanıyla bazı mültecileri görünür kılarken, diğerlerini görünmez kılıyor. Bu bağlamda Türkiye’de resmi kayıt sisteminde Suriye doğumlu Filistinlileri “saklı kimlikler” olarak ifade edebiliriz.

Türkiye’deki Suriye doğumlu Filistinli kadınlar, mülteci bir kadın olarak hayatta kalma stratejileri geliştirmişlerdir. Bu stratejilerden biri, Suriyelilere verilen geçici koruma kimliğine sahip olmaktır. Böylece geçici koruma kimliğinin sağladığı imkanlardan ve haklardan yararlanarak yaşamlarını bir nebze olsun kolaylaştırmışlardır. Yoksullukla mücadele etmeleri nedeniyle kendilerini istemeseler de Suriyeli olarak kaydettirmek

zorunda kaldıklarını ve “görünmez” olmaya maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Suriyelilerden farklı olarak Filistinli bir mülteci olarak yaşadıkları kamplarda doğup büyümüşlerdir. Ailelerinden pek çok kez dinledikleri göç hikâyelerinin bir benzerini Suriye’de çıkan savaş nedeniyle kendileri deneyimlemişlerdir.

Siyonist ideolojiye sahip İsrail’in Filistin’i işgal etmesiyle yerinden edilen Filistinli kadınlar, hayatları boyunca göç ettikleri ülkede mülteci olarak yaşamaya, ülkelerin belirlediği mülteci politikalarına tabi tutularak, güvencesiz bir yaşama maruz bırakılmışlardır ve bu yaşam sonraki jenerasyonlarında kaderi olmuştur. Bunların yanında kimliklerine dair aidiyet duygularını kaybetme travması yaşamışlardır. Bu nedenle Türkiye’ye göç eden Suriye doğumlu Filistinlilerin kendi kültürlerini yaşayabilecekleri olanakların artması, Filistinlilere mülteci statüsünün verilmesi, UNWRA’ya ait birimin Türkiye’de kurulması, Filistinli derneklerin kurulması ve destek verilmesi konusunda çalışmaların olması gerekir.

Kampta yaşamının verdiği zorlukları deneyimleyen kadınlar, savaşa ve çatışmalara şahit olmuştur. Bir mülteci olarak göçe karar verme sürecinde ve göç etme esnasında pek çok zorlukla karşılaşmışlardır. Türkiye’ye göç ettikten sonra yaşadıkları ekonomik ve sosyal zorluklara ek olarak ayrımcılık deneyimleri yaşamlarını olumsuz anlamda etkilemiştir. Tüm bunlara rağmen kadınların ayakta kalma deneyimi, sorunlarla başa çıkma yöntemleri, göç ettikleri ülkeye uyum sağlamaları direnme ve güçlenme pratiğini de beraberinde getirmiştir. Kadınların mahalle içinde kurdukları sosyal ilişkiler, dil öğrenme çabaları, çocuklarının geleceği için plan yapmaları, mültecilere yönelik etkinliklere katılmaları, Filistinli olduklarını unutmamaları ve dile getirmeleri, yaşama devam etme umudunu taşımaları hayatta kalma stratejileri olarak önümüzde durmaktadır. Tüm bu süreç kadınların direnme ve güçlenmelerine katkıda bulunmaktadır.

Kassem, “Filistinli Kadınlar: Anlatı Tarihleri ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bellek” başlıklı kitabında 1948’de Nakba gününü yaşayan kadınların deneyimlerinin her zaman erkeklerinkinden farklı olacağını ve bu nedenle kadınların anlatılarını dinlemenin önemli olduğunu vurgular. Her bir kadının anlatısı kendisine özgüdür, farklı bir cesaret ve fedakârlık duygusunu gösterir. Kassem’in de belirttiği gibi 'Filistinli Kadınların

kendi şahit oldukları ve deneyimledikleri tarihi kendi gördükleri gibi anlatmalarına izin vermek gerekiyor (Kassem, 2012). Kassem Suriye'ye zorunlu olarak göç eden birinci kuşak üzerinden böyle bir kaniya varmış olsa da ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak içinde geçerli bir durumdur. Araştırmada ikinci ve üçüncü kuşak olan iki neslin anlatılarından yola çıkarak Suriye doğumlu Filistinli kadınların farklı zamanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, yakınlarının kaybını, şiddeti ve zulmü yaşadıkları sonucuna varıyoruz. Ailelerinden vatanlarından koparılmış olan bu kadınlar, vatansız bir mülteci kadın olma deneyimini yaşamıştır. Zorunlu olarak göç ettikleri ülkede kimlik, aidiyet duygularını yeniden sorgulamışlardır, bitmeyen mültecilik ve belirsizlik halinin kadınlarda büyük bir etkisi olsa da daha iyi bir yaşam ve gelecek kurmak için çabalamaya devam etmişlerdir.

Filistinlilerin tarihinde yerinden edilme ve hayat boyu mülteci olma durumu defalarca yaşanmış ve yaşanıyor. Anavatanlarından koparılan Filistinlilerin yaşadığı bu sürgün hayatı siyasallaşmış ve uluslararası bir dayanışma ağını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bu tarihe şahitliği kadınların gözünden aktarmak ve onların deneyimlerini görünür kılmak önemlidir. Tarihsel süreçle birlikte harmanlayarak 75 yıldır işgal altında yaşamının anlamını, Nakba ve sonrası süreçlerde yaşanan travmaların Filistinli kadınlarda nasıl tezahür ettiğini keşfetmek kadınların deneyimlerini görünür kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Achilli, L. (2015). *Palestinian Refugees and Identity: Nationalism, Politics and the Everyday*. London: New York: I.B. Tauris.
- Action Group for Palestinians of Syria. (2022). *Total victims according to gender*. 11 20, 2022 tarihinde www.actionpal.org.uk: <https://www.actionpal.org.uk/en/statistic-and-charts/3/3/col/total-victims-according-to-gender> adresinden alındı
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel yay.
- AFAD. (2014). 6 27, 2022 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf adresinden alındı
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Al-Hardan, A. (2012). The Right of Return Movement in Syria: Building a Culture of Return, Mobilizing Memories for the Return. *Journal of Palestine Studies*, 2(41), 62-79.
- Al-Hardan, A. (2016). *Palestinians of Syria: Memories of a Shattered Community*. New York: Columbia University Press.
- Altunkaynak Vodina, S. (2020). Toplumsal Cinsiyet ve Göç Araştırmalarında Araştırmacının Konumsallığı: ‘Patriarkal Pazarlık’ Kıskaçında ‘Kız Başına’ Araştırma Yapmak. K. Biehl, & D. Danış içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları* (s. 122-143). İstanbul: SU Gender, GAR.
- Amireh, A. (2003). Between Complicity and Subversion: Body Politics in Palestinian National Narrative. *The South Atlantic Quarterly*, 4(102), 747-772.
- Amnesty. (2016). 06 30, 2023 tarihinde <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-65-yil-once-imzalanan-cenevre-multeci-sozlesmesine-koydugu-sinirlamayi-kaldirmalidir> adresinden alındı
- Amnesty. (2023). *İsrail İşgal Altındaki Filistin Toprakları Gazze'deki Dehşet Verici Tahliye Emri*. 11 14, 2023 tarihinde <https://www.amnesty.org.tr/icerik/israilisgal-altindaki-filistin-topraklari-gazzedeki-dehset-verici-tahliye-emri-israil-arafindan-derhal-iptal-edilmeli> adresinden alındı
- BADİL. (2010-2012). *Survey of Palestinian Refugees and Internally Displaced Persons* (Cilt Volume VII). (N. al-Azza, Dü.) Bethlehem, Palestine: BADIL Resource Center for Palestinian Residency and Refugee Rights.

- Bartram, D. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. (I. A. Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
- BDSMovement. (2023). 11 21, 2023 tarihinde Bds Movement: <https://bdsmovement.net/Unite-Stop-GazaGenocide-Dismantle-Israeli-Apartheid> adresinden alındı
- Berry, J. P., & Roberts, A. (2018). *Social Cohesion and Forced Displacement: A Desk Review to Inform Programming and Project Design* . 11 2022 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/125521531981681035/pdf/128640-WP-P163402-PUBLICSocialCohesion> adresinden alındı
- Bianet*. (2017). 10 9, 2022 tarihinde <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/192219-israil-filistin-sorununun-tarihcesi-1897-den-2021-e> adresinden alındı
- Biehl, K., & Didem, D. (2020). Giriş: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları. K. Biehl, & D. Didem (Dü) içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları* (s. 8-18). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender), Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Bitari, N. (2013). Yarmouk Refugee Camp and the Syrian Uprising: A View from within. *Journal of Palestine Studies*, 43(1), 61-78.
- Brand, L. (1988). Palestinians in Syria: The Politics of Integration. *Middle East Journal*, 42(4), 621-637.
- Brand, L. (1988). Palestinians in Syria: The Politics of Integration. *Middle East Journal*, 4(42), s. 621-637.
- Brettell, C. (2016). *Gender and Migration*. Cambridge: Polity Press.
- Brettell, C. B. (2015). Theorizing Migration in Anthropology: The Cultural, Social, Phenomenological, and Embodied Dimensions of Human Mobility. C. B. Brettell, & J. F. Hollifield içinde, *Migration Theory Talking across Disciplines* (s. 194-232). New York: Routledge.
- Buz, S. (2006). Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Callamard, A. (1999). Refugee Women: A Gendered and Political Analysis of the Refugee Experience. *Refugees: Perspectives on the Experience of Forced Migration*, s. 194–214 .
- Cankurtaran, Ö., & Albayrak, H. (2019). *Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak*. (Ş. Bahar Özvarış, & T. Erdost, Dü) Ankara: Merdiven Yayın.
- Castles, S. (2006). Global Perspectives on Forced Migration. *Asian and Pacific Migration Journal*, 1(15).

- Cenevre, S. (2016). 6 1, 2022 tarihinde <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden alındı
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. (i. B. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chatty, D. (2019). Filistin'de Mülksüzleştirme ve Sürgün. D. Chatty içinde, *Modern Ortadoğu'da Zorunlu Göç ve Mülksüzleştirme* (E. Demirci, Çev., s. 175-223). Ankara: Koyu Siyah Yayıncılık.
- Choi, S. Y. (2019). Migration, masculinity, and family. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1(45), 78–94.
- Christou, A., & Kofman, E. (2022). *Gender and Migration*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG: IMISCOE Research Series.
- Creswell, J. W. (2015). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*. İstanbul: Efil Yayınevi.
- Dinçer, B. O. (2013). *Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye: Sonu gelmeyen misafirlik*. 6 27, 2022 tarihinde https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/turkey-and-syrian-refugees_the-limits-of-hospitality-2014.pdf adresinden alındı
- Donato, K. M., Gabaccia, D., Holdaway, J., Manalansan, M., & Pessar, P. R. (2006). A glass half full? Gender in migration studies. *International Migration Review*, 1(40), 3-26.
- Eddin, N. N. (2015). Palestinian Refugees: A Gendered Perspective. *the Warwick Research Journal*, 3(1), 96-112.
- Erdoğan, M. M. (2017). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erel, U. (2016). *Migrant women transforming citizenship: Life-stories from Britain and Germany*. Routledge.
- Fahredden, M., & Çalışkan, K. (2000, Aralık). Yeni İntifada ve Filistin Sorununun Kısa Tarihi. *Birikim*(140), 20-35.
- Fiddian, E. (2006). Relocating: The Asylum Experience in Cairo. 2(8), s. 295–318.
- Fiddian-Qasmiyeh, E. (2014). Gender and Forced Migration. (E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, & N. Sigona, Dü) *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*.
- FMİB. (2022). *Filistin Merkezi İstatistik Bürosu*. 8 2, 2022 tarihinde <https://pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=4279> adresinden alındı

- Fogliata, S. (2017). National identities and identity documents in between Wars: Palestinians of syria along multiple displacements. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 31-52.
- Freedman, J. (2012). Taking Gender Seriously in Asylum and Refugee Policies. K. R. Khory içinde, *In Global Migration: Challenges in the Twenty-First Century* (s. 45–64). New York: Palgrave-Macmillan.
- Gülbenkian Komisyonu. (2003). *Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gabiam, N. (2016). *The Politics of Suffering Syria's Palestinian Refugee Camps*. Indiana University Press.
- GİB. (2023). 8 8, 2023 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden alındı
- Glesne, C. (2012). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçinoğlu, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Greatbatch, J. (1989). The Gendered Difference: Feminist Critiques of Refugee Discourse. *International Journal of Refugee Law*, 4(1).
- Hammoud, T. (2013). Palestinian Refugees and the Syrian Revolution. Doha, Qatar.
- Harding, S. (1987, 08 01). Introduction: Is there a Feminist method? (S. Harding, Dü.) *Feminism and Methodology*, s. 19-35.
- Harding, S. (2004). Introduction: Standpoint theory as a site of political, philosophic, and scientific debate. S. Harding içinde, *The feminist standpoint theory reader: Intellectual and political controversies* (s. 1-15). New York: Routledge.
- Hattaoğlu, P., & Yakushko, O. (2014). Experiencing the Formation of Hybrid Cultural Identities In First- Generation Turkish Immigrants To The United States. *Journal of Identity and Migration Studies*, 1(8), s. 27-46.
- Hazan, J. C. (2016). Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar ve Tartışmalar* (s. 183-199). İstanbul: İletişim.
- Hondagneu-Sotelo, P. (2000). Feminism and Migration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*(571), 107-120.
- Indra, D. (1987). Gender: A Key Dimension of the Refugee Experience. *Refugee*, 6(3), 3-4.
- Inlender, T. (2009). Status Quo or Sixth Ground? Adjudicating Gender Asylum Claims. S. Benhabib, & J. Resnik içinde, *In Migrations and Mobilities: Citizenship, Borders, and Gender* (s. 356–379). New York: New York University Press.

- IOM-Uluslararası Göç Örgütü. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü* (2 b., Cilt 31). (J. R.-C. Richard Perruchoud, Dü.) IOM.
- Jabbar, S. A., & Zaza, H. (2016). Evaluating a vocational training programme for women refugees at the Zaatari camp in Jordan: women empowerment: a journey and not an output. *International Journal of Adolescence and Youth*, 21(3), 304-319.
- Kafadar, O. (2014). *Nitel ve Nitel Araştırma Yöntemleri, Nitel Araştıma*.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
- Karataş, K., & Ayyıldız, A. A. (2021). Bugünün Türkiye'sinde Göç Gerçeği: Küresel Hareketliliğin Neresindeyiz? *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(13(2)), 473-500.
- Kassem, F. (2012). *Palestinian Women: Narrative histories and gendered memory*. Goldsmiths, University of London, United Kingdom: Zed Books .
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot.
- Khalidi, R. (1997). *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness* . New York: Columbia University Press.
- Khalil, A. (2009). *Palestinian Refugees in Arab States: A Rights-Based Approach*. Italy .
- Khawaja, M. (2003). Migration and the Reproduction of Poverty: The Refugee Camps in Jordan. *International Migration*(41), 27-57.
- Kofman, E., & Raghuram. (2015). *Gendered Migrations and Global Social Reproduction*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Parvati, R., & Sales, R. (2000). *Gender and International Migration in Europe*. London: Routledge.
- Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık* . (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*(3), 47-57. 5 2, 2021 tarihinde <https://emigratecaportuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf> adresinden alındı
- Lindholm Schulz, H., & Hammer, J. (2003). *The Palestinian Diaspora: Formation of Identities and Politics of Homeland*. London: Routledge.
- Lundsfryd Stendevad, M. E. (2020). "What We Lost In Syria, We Had Already Lost In Palestine:" Uncovering Stories Across Generations of Palestinian Women Born in Syria. *Civil Society Review*, 1-24.

- Madsen, K. D., & Naerssen, T. v. (2003, Spring). Migration, Identity, and Belonging. *Journal of Borderlands Studies*, 1(18), s. 61-75.
- Mahler, S. J., & Pessar, P. (2001). Gendered geographies of power: Analyzing gender across transnational spaces. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 4(7), 441–459.
- Mahler, S. J., & Pessar, P. R. (2006). Gender matters: Ethnographers bring gender from the periphery toward the core of migration studies. *International Migration Review*, 40(1), 27-63.
- Mahler, S., & Pessar, P. (2001). Gendered Geographies of Power: Analyzing Gender Across Transnational Spaces. *Identities*, 7(4), 41-59.
- Maktabi, R. (2010). Gender, Family law and Citizenship in Syria. *Citizenship Studies*, 5(14), 557-572.
- Malkki, L. (1992, February). National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology*, 1(7), s. 24-44.
- Malkki, L. H. (1995). Refugees and Exile: From "Refugee Studies" to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology*(24), s. 495-523.
- Mason, V. (2007). Children of the “Idea of Palestine”1: Negotiating Identity, Belonging and Home in the Palestinian Diaspora. *Journal of Intercultural Studies*, 3(28).
- McDowell, C. a. (2010). *Displacement Beyond Conflict: Challenges for the 21st Century*. Head of Internal Displacement Monitoring Centre [IDMC].
- Miettinen, M. M. (2020). Finding the Othering in the Representation of Syrian Refugee Women: Critical Discourse Analysis of The Turkish Newspapers Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah, Sözcü and Yeni Şafak. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent University, Master Thesis. 08 08, 2023 tarihinde alındı
- Morris, B. (1993). *Israel's Border Wars*. Oxford: Oxford University Press.
- Muslin, M. Y. (1988). *Origins of Palestinian Nationalism*. New York: Columbia University Press.
- Palestineremembered*. (2015). 9 5, 2022 tarihinde https://www.palestineremembered.com/Maps/New/Map6_RefugeesRoutes.gif adresinden alındı
- Pappe, I. (2006). *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oxford: One World.
- Pasura, D., & Christou, A. (2018). Theorizing Black African transnational masculinities. *Men and Masculinities*, 4(21), 521–546.

- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. . Ankara: Pegem Akademi.
- Pessar, P. R., & Mahler, S. J. (2003). Transnational migration: bringing gender. *International Migration Review*, 37(3), 812-846.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 3(23), 256-266.
- Pieterse, J. N. (1994). Globalisation as hybridisation. *International Sociology*, 2(9), s. 161-184.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ramazanoglu, C., & Holland, J. (2005). *From truth/reality to knowledge/power: taking a feminist standpoint*. London: SAGE Publications.
- Rodinson, M. (1973). *Israel and the Arabs*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Süer, B., & Atmaca, A. Ö. (2006). *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*. Ankara: Odtü Yayıncılık.
- Süner Koç, E. (2019). Marginalization of Women's Knowledge: The Case of Syrian Women in Turkey. Ankara: Middle East Technical University, M.S., Department of Gender and Women's Studies.
- Said, E. (2000, Aralık). Oslo'nun Sonu. *Birikim* (140).
- Said, E. (2013). *Reflections on Exile and Other Essays*. London: Granta Publications.
- Salmanoğlu Erol, N. C., & Kalkın Kızıldaş, B. (2020). "Ben Susmadım Diğer Kadınlar da Susmasın"* *Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet ve Ayrımcılık: Ankara'da Yaşayan Suriyeli Kadınların Deneyimleri*. (E. N. Kaşram, Dü.) Ankara: Kadın Dayanışma Vakfı.
- Sayigh, R. (2007). "Women's Nakba Stories: Between Being and Knowing. A. Sa'di, & L. Abu-Lughod içinde, *Nakba: Palestine, 1948, and Claims of Memory* (s. 135-160). New York: Columbia University Press.
- Sezer, S. (2019). Suriye Savaşının Yermuk Filistin Mülteci Kampı Üzerindeki Etkileri. *6* (2), 133-165.
- Shan, H. (2015). Women, gender, and immigrant studies: State of the art in adult education in Canada. *Canadian Journal for the Study of Adult Education*, 27(2), 46-63.
- Shiblak, A. (1996). Residency status and civil rights of Palestinian refugees in Arab countries. *Journal of Palestine Studies*, 25(3), 36-45.

- Stacey, J., & Thorne, B. (1985). The Missing Feminist Revolution in Sociology. *Social Problems*, 4(32).
- Stanley, L., & Wise, S. (1996). Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem. S. Ç. Akgökçe içinde, *Feminist Araştırma Sürecinde Metot, Metodoloji ve Epistemoloji* (s. 67-98). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şenses, N., & Gençoğlu, F. (2022). Türkiye'deki Göç Araştırmalarında Göçmen Kadın Öznelliği Tartışmaları. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 14(2).
- Tıraş, M. (2015). *Filistin Direniş Tarihi: İkinci İntifada*. 9 12, 2023 tarihinde BDS Türkiye:<http://bdsturkiye.org/filistin/filistin-direnis-tarihi-ikinci-intifada/> adresinden alındı
- Thapan, M. (2005). Making Incomplete: Identity, Women and the State. M. Thapan içinde, *Women and Migration in Asia* (Cilt Volume 1, s. 23-63). New Delhi: Sage Publications.
- Thomas, B. (1999). *How Israil Was Won: A Concise History of Arab-Israeli Conflict*. Lanham: Lexington.
- Uçar, C. (2020). Gaziantep Parça Bası Emek Piyasasının Suriyeli Kadınları: Emek, Zorunlu Göç ve Sıddet. K. Biehl, & D. Danış içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları* (s. 38-56). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender), Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Uluslararası Af Örgütü. (2014). *Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye'deki Suriyeden Gelen Mülteciler*. Londra: Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Sekretarya, Birleşik Krallık.
- UNHCR. (2023). 8 8, 2023 tarihinde https://data.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.29638655.1331844810.1623788997-639810624.1623788997 adresinden alındı
- UNRWA. (2022). *Infrastructure & Camp Improvement*. 8 12, 2023 tarihinde <https://www.unrwa.org/what-we-do/infrastructure-camp-improvement> adresinden alındı
- UNWRA. (2022). 10 12, 2022 tarihinde <https://www.unrwa.org/where-we-work/syria> adresinden alındı
- UNWRA. (2022). 10 12, 2022 tarihinde <https://www.unrwa.org/syria-crisis> adresinden alındı
- Vlase, I. (2018). Men's migration, adulthood, and the performance of masculinities. (I. Vlase, & B. Voicu, Dü) *Gender, family, and adaptation of migrants in Europe*, 195–225.

Yazlı, G. (2019). Kadın Bakış Açısından Namusa Atfedilen Anlam ve Sosyal Kontrol İnşası. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 03/01/2024	
Tez Başlığı: Zorunlu Göç: Suriye'den Türkiye'ye Göç Eden Filistinli Kadınların Göç Deneyimleri	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin, 06/12/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %4'tür.	
Uygulanan filtrelemeler:	
1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç	
2- ☒ Kaynakça hariç	
3- ☐ Alıntılar hariç	
4- ☒ Alıntılar dâhil	
5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
03.01.2024	
Tarih v	
Adı Soyadı: ESMA NUR KAŞRAM	
Öğrenci No: N19139818	
Anabilim Dalı: SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI	
Programı: KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET ÇALIŞMALARI	
<u>DANIŞMAN ONAYI</u>	
UYGUNDUR.	
Doç.Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOŞACIOĞLU	

EK 2. ETİK KOMİSYON İZİNİ

Tarih: 16/09/2022
Sayı: E-35853172-300-00002392659
00002392659

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00002392659
Konu : Etik Komisyon İzni (Esmâ Nur KAŞRAM)

16.09.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 23.08.2022 tarihli ve E-12908312-300-00002352410 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Esmâ Nur KAŞRAM CİHAN**'ın, **Doç. Dr. Aşlıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU** danışmanlığında hazırladığı "**Zorunlu Göç: Suriye'den Türkiye'ye Göç Eden Filistinli Kadınların Deneyimleri**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **13 Eylül 2022** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: DD48DB0F-63D6-48A2-82F4-9F9E2AFF6137

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik
Ağ: www.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992
Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Çağla Handan GÜL

Bilgisayar İşletmeni

Telefon: 03123051008

